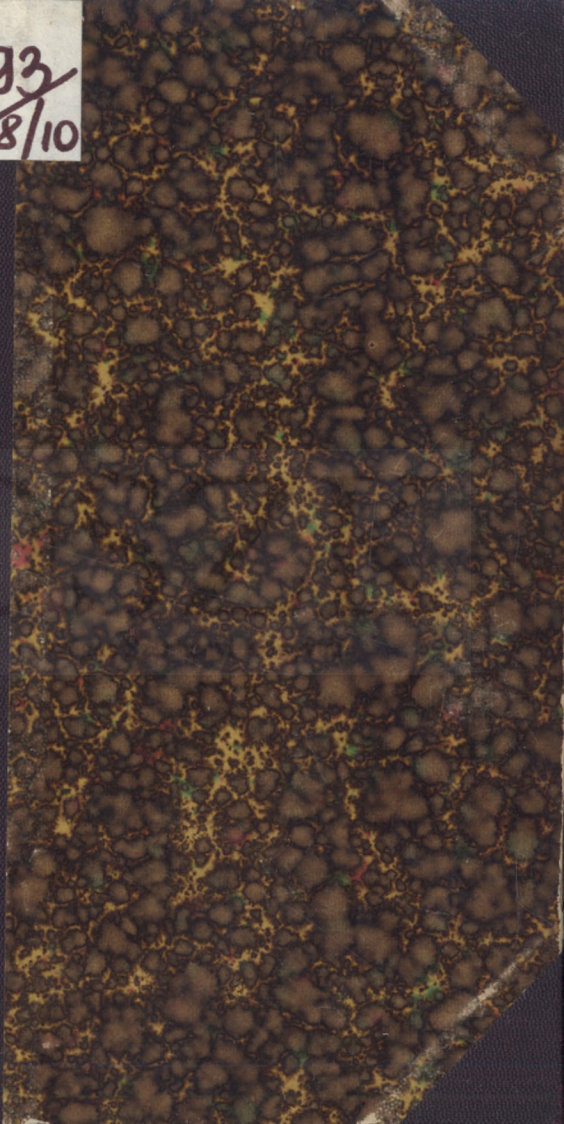

14.993
8/10

AZ ATHENAEUM OLVAÓTÁRA.

KÖTELES PÉLDÁNY
A MAGY. NEMZETI MÚZEUM RÉSZÉRE

AZ
UTOLSÓ.

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN.

IRTA

MALONYAY DEZSŐ.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1896.

O SZK

Országos Széchényi Könyvtár

14993 / 8 / 10

~~25.445.~~

M. N. MŰZEU M KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1896. év. 778. sz.

I.

Leültem egy szögletülésbe, az ablak mellé s mentől jobban rázott a kocsi, annál jobban éreztem magam. Éreztem, hogy visz... Csak minél meszszebb!...

Egy-egy negyedórára elszunyadtam, de azonnal fölébredtem, amint valamelyik állomáson megállottunk és türelmetlenül vártam, hogy — induljunk már! Azt szerettem volna, hogy sok éjszakán és sok napon át, folyton úgy zakatoljanak és guruljanak alattam a kerekek.

Egy izben megálltunk s mikor indult a vonat, nekem úgy tetszett, hogy nem előre, hanem ellenkező irányba, visszafelé megyünk. Sebesen ablakot nyitottam, kinéztem: — metsző szél kapott a hajamba és szemeimbe csapta a mozdony füstjét, a rohanó vonat ablakaiból kivetődő világosság fénysarlói repültek az utmenti pázsitos mezők fölött velünk, át-átszelve egy-egy fatörzset vagy árva magyalbokrot... Fogalmam se volt róla, hogy hol járunk, de mentünk, mintha a fekete távolban földre boruló, csillagokkal hintett éjszakába robogtunk volna...

Az volt a gyönyörűség, hogy nekem moccanom se kellett és mégis mentünk, messze el onnan, ahol mindaz volt, amitől menni vágytam.

Ha az ember saját magát is elhagyhatná! Én azt hittem, hogy ezt cselekszem.

Toursban, másnap dél felé, négy óráig kellett várnom, míg a külön fogatot összeállították a számomra. Ezalatt átöltöztem, hogy még az a ruha se legyen többé rajtam, amelyet eddig vagy valaha hordtam.

A levetett ruhát betettem az utazó-ládába s indultam a városba, hogy kalapot is másikat vegyek. Az uton jutott eszembe, hogy jaj! . . . a levetett ruháimat miért tettem a ládába a többi közé?!.. Visszasiettem a fogadóba, a láda már föl volt csatolva a kocsíra, levettem s úgy szedtem ki belőle, ott a fogadó udvarán, a nyitott kocsiszinben azokat a ruhákat, mintha pestissel lettek volna telítve.

— Hát ezekkel mi lesz? — kérdezte a kocsis, midőn becsuktam a ládát s mondtam, hogy visszacsatolhatják a kocsira.

Haboztam, mit is csináljak azokkal a ruhákkal, hogy feltűnést ne keltsek? Gondoltam, neki adom. . . Vagy inkább becsomagoltassam, elvigyem és elhagyjam valamerre a városon kívül? . . . Mit fog gondolni, hogy ilyen sürgősen szedtem le a ládámat s minden evidens ok nélkül neki adok belőle egy rend ruhát? Vagy itt hagyjam a fogadósnál és visszaküldessem Marignacnak? . . . Hát az mit szól majd hozzá?!.. Vagy . . .

Igy görgött valami haszontalanság néha óriási lavinává meddő okoskodásaim lejtőjén. Mondtam, hogy csomagoltassa be addig, míg visszajövök.

Egy nagykarimás puha kalapot vásároltam s örvendtem, hogy azon ürügy alatt, hogy majd utána küldök, a kalaposnál hagyhattam a régi kalapomat.

A kocsiba tekintve, ugyancsak megkönnyebbülve láttam, hogy nincs ott semmiféle csomag. Hátha itt feledhetjük! . . . Mialatt a lovakat szerszámozták a rúd mellé, folyton attól féltem, hogy valakinek eszébe jut s ide adja. Beültem, a fogadós köszöntött, a kocsi megindult . . . Hátha utánunk szaladnak vele? . . . Miért nem hajt sebesebben! . . . Akárha eltalálta volna az óhajtásomat, a kocsis ostort bontott, lovai közé csördített és hála Istennek, mentünk hát megint.

A városkapu elmaradt mögöttünk, de alig értünk ki az országutra, jó borizü hangon beszólt hozzám a kocsis:

— Azokat a gúnyákat meg odaraktam ügyesen az ülés alá, ni! Ott nem gyürődik!

Már most mit tegyek? . . . Nőtt, nőtt, egyre nőtt a nyugtalanságom, hogy hozom a ragályt magammal. Kidobjam? . . . Nem mertem, attól féltem, hogy észreveszi a kocsis vagy majd keresni fogja a következő állomáson, megkérdi hol van s én eláru-lom magam . . . Elképzeltem, hogy az első kocsis átadja majd a csomagot a másodiknak, a második a harmadiknak és így tovább, egész Fouesnantig . . . Nincs mód reá, hogy megszabaduljak tőle . . . És ha

behajítanám is az országutmenti bokrok közé, valaki megtalálná, rám akadnának vele . . . A fehérenemükben benne vannak a betüim . . . És mit gondolnának, hogy mi történt velem?! . . . Talán inkább egy folyamba dobnám, lesz az uton esetleg rá alkalom, majd leszállok azon ürügy alatt, hogy sétálni kívánok s a kocsist előre bocsátom . . . De mikor leszállok, észreveszi, hogy a csomagot is magamhoz vettem és azt mivel indokolom? . . .

És mialatt ezen kínlódtam, megszólalt bennem az az irgalmatlanul öntudatos másik ember is, mondván: hozzuk bizony, hozzuk magunkat egészen. Világosan láttam, hogy vergődöm mélyebbre és mélyebbre ugyanabba a hinárba, melyből menekülni vágytam.

Öt napig tartott az ut, jóformán semmit se láttam a vidékekből, amelyeken átvittek a kocsik, folyton az estéket vártam. Éjszakára ugyanis, a postakocsi-állomásokon, fűtött szobát kértem. Különösnek találták a kivánságomat, de miután megfizettem, hát tüzet raktak az én szobámban éjszakára. A ládámat, meg azt a csomagot is beadták hozzám s én éjjel, amikor már valószínűleg aludt az állomáson mindenki, lopva elégettem először a nadrágot, a második éjjel a kabátot és így a többit. Reggelre naponkint kisebb lett a csomag, amelyet levitt a kocsis és én aggódva ügyeltem, hogy nem ütődik e meg ezen? . . .

Az ötödik reggel, — másfél napnyi ut volt már csak előttem, — izgatottan vártam, hogy bejőjenek

a ládám után. Azon éjszaka ki se bontottam, elégettem az egész maradék csomagot.

Mit szól majd a kocsis, ha nem találja?... Mit mondok neki?!...

Ugy gondoltam, hogy kimegyek, nem várom be a szobában, míg a ládám után jönnek. Még korán volt, a lovakat itatták az udvaron, a fogadósne a konyhaajtóban állva szórta a magot egy szakajtóból a majorságnak.

— Adjon Isten jó reggelt! — kiáltott rám barátságosan, amint meglátott. — Szép napunk lesz ma megint. Ma, tudom Isten, nem fázik majd az ur!

Mondtam neki, hogy éppen mert ilyen szép a reggel, korán keltem s gyalogosan előre megyek, a kocsis majd utólér az országuton.

— De hisz még nem is reggelizett! Előbb tán enne valamit! — biztatott a kövér asszony jóindulatulag, sőt szánakozólag, ahogy az egészséges, erős ember szokott szólni a satnyához.

Egy nagy csésze friss tejet ittam meg, hogy csak szabaduljak mentől előbb, azután fizettem. A kocsis mutatta, hogy merre menjek az országuton.

De jó volt ugy egyedül, a harmatos, fehér országuton! . . . Éreztem, hogy egy-egy madár röptére vagy bokor rezzenésre mint borzong össze a szűz reggeli csönd és ébred ölelő karjai közül a fiatal nap.

Eleinte azt hittem, hogy elgyalogolok én ugy délig is, olyan jól esett a mozgás. Körülbelül egy

órányi utat tehettem, midőn egy kis major mellett letérő mezei ösvényhez értem. Ott dombos volt a vidék, az ösvény a szőlőtőkékkel beültetett dombok közé kanyarodott. Hátha arra mennék s megszök-ném a postakocsi elől?!... Nem ismernek, nem tudják ki vagyok s majd eljutok valahogyan Fouesnantba! És ha soha oda nem jutok, úgy is nagyon jó lesz!...

A gondolataim le is tértek a mezei ösvényre s vittek be a dombok közé, de magam azalatt fáradtan ültem le az utszéi sánc partjára. Egy órai gyaloglás kimerített. A majorból egy kutya jött ki, észrevett, de nem ugatott, farkcsóválva sompolygott felém és én féltem tőle, — a gyöngébb alázatosságával iparkodtam barátságot kötni vele: a helyett, hogy erélyes önvédelemre gondoltam volna, hizelegve hívtam őt magamhoz. Bizalmatlanul közeledett és szemközt velem, a sánc tulsó partján leült. Ha mozdultam, azonnal fölállt és szimatolt. Azt hittem, hogy most, no most nekem ugrik...

Egyszer csak kocsidübörgés hallatszott s még én örvendtem, hogy jön a postakocsi. A kutya hirtelen elvakkantotta magát és beiramodott a major udvarára. A kapuból ugatott, mialatt beszálltam a kocsiba, de úgy találtam, hogy tulajdonképpen szelid, ártatlan kis kuvasz ő, sokkal szelidebb, mint amilyennek én véltem az imént és határozottan kisebb, mint amilyennek az imént látszott.

A kocsis nem szólt, pedig vele is barátságot

akartam kötni, — félttem tőle. Kérdeztem, szokott-e pipázni? . . . Hogy gyujtson rá, ha akar! . . .

Egy kukkot se szólt a csomagról. Az első éjszaka tűzre rakhattam volna, törődtek is azok a kocsisok az én csomagommal!

II.

A Toursban adott utiterv szerint még éjfél előtt Concarneauban kellett volna érkeznünk. Ugy terveztem, hogy nem kerülöm meg kocsin a Concarneau mellett behajló tengeröblöt, hanem csak Concarneauig megyek kocsin s onnan majd vitorlás bárkán vitem át magam Fouesnantba. Anyám is így mesélte volt és én gyermekkoromban nagyon örvendtem annak, hogy majd vitorlás halászbárkán is megyünk.

Szinte nyári hőség volt egész nap, a lovak eltikadtak, a kocsisom már délben megmondta, hogy valószínűleg nem jutok el Concarneauig.

Nekem biz az teljesen mindegy volt, most már sok érdeklődéssel néztem a vidéket, a komor kis breton helységeket, amelyeken áthaladtunk. Egyik-egyik olyan elhagyatott volt, mintha száz esztendő előtt temették volna belőle az utolsó embert.

Az alacsony, ósdi, barna kőházak szakasztott egyformák voltak faluról-falura, egyik se újabb, mint a másik, valamennyi régi, nagyon régi, egyszerű és erős. A tornyok is mind régiek és egy-

máshoz hasonlók. Emlékszem, hogy átmentünk egy helységeen, ahol a torony épülőfélben volt, de a köréje emelt fenyőárbocok és meszes állványgerendák között olyan barna, régi volt az a féligrakott torony, mintha legalább is már a középkorban szökött volna meg a pallérja. Egy lélek se dolgozott rajta.

A széles utak is ilyen antik melankóliával süppedtek kétoldalt magasra hányt sáncaik közé. A kocsimagasságnyi töltés oldalát sűrű, zöldelő indákkal át-meg átfont tövises bozót szőtte be és a sáncon tetején, csaknem egymásba növe, ágakkal ölelkező bogos fűzfák huzódtak végig. Mintha egy nap-sütötte mély árokban jártunk volna.

Mélységes csönd volt az egész vidéken s olyan méltóságos közöny minden fűszálon, minden falevélen, amilyenre csak a mérhetetlenül legnagyobb egoista — a természet képes. Sajnáltam, hogy a kocsink zörgése háborgatja és visszhangot kér tőle . . . Mert mindent ad pazarul, hisz ugyanis minden az övé marad — még egy szál ibolyát se vihetünk el magunknak, egy más csillagra.

Más kocsi ritkán került elénk. Ha egy-egy nehézkesen ballagó bretont utolértünk, az hozzányult a kalapjához, megbillentette, de ránk se pillantott vagy eltűnt inkább előlünk, mielőtt utolértük volna. Hirtelen betért valahol a sáncon keresztül a szántóföldekre, — nyoma se látszott az egyforma, eleven, zöld falon, hogy hol juthatott keresztül.

A kocsisom, aki anjoui legény volt, dévajkodva

csapkodta meg ott az ostorával a bozotos sáncoldalt, ahol eltűnt előlünk a breton.

— A görény! — kiáltott kacagva, — hogy meglapul az ember elől! . . . Ha a szemeit csapnám ki, akkor se mukkanna! . . .

— Mind ilyenek! — magyarázta, hátra fordulva hozzám. — Szent, hogy ott lapít az ágak alatt! Nem lehet beléjük kötni, elbújnak az ember elől.

— Hát miért akarnál te beléjük kötni?

— Hogy miért? . . . Hát csak! — felelt hetykén a legény s méltatlankodva tette hozzá: — A fenébe! Hisz még franciául se tudnak tisztességesen! . . .

Nem volt igaza az anjoui legénynek. Nem gyáva a breton, de százados küzdelme a tengerrel megtanította őt arra, hogy ösztönszerűleg kitérjen, ahol lehet és erejét kimélje. Szeret egyedül lenni.

Délután új fogatot kaptam, egy szőrös, breton kocsis, kinek a mozdulatai, de sőt lehorgasztott fejének lassu, megadó bölíntgatásai is bámulatos harmóniában voltak két hosszuszőrű, lomhán előre esetető lovának a mozdulataival.

Felelt, ha kérdeztem, de magától nem szólt, rám se nézett, közönyös maradt, nem törődött velem. Ennek a vidéknek a valódi gyermeke volt ő.

Alkonyat felé fölfrissült a levegő s már éreztem a tenger üde, pezsdítő leheletét. Kiváncsian ke-restem, vártam, hogy mikor tűnik elő a láthatáron? Egy-egy szabadabb kilátást nyújtó tisztás horizont-

ján úgy gömbölyödött le a kékből fakuló égbolt, hogy azt hittem, ott az már a tenger.

Kérdeztem a kocsiat, aki a tenger említésére azonnal több érdeklődést tanusított.

— Az nem a tenger, uram, a tenger csak Rospordenától három órányira kezdődik, hál' Istennek!... Meglesz éjféel, amire Rospordenbe érünk.

— Nem szereted a tengert?

— Hogy szeretem e? — kérdezte s nagy szemeket meresztett rám. Nyilván nem értette, mit akarok, hogy szeretetet emlegetek.

— Azt kérdem, miért mondd azt: „hál' Istennek, még messze van a tenger“?

— Hát iszen ha közelebb volna, uram, ennyi termésünk se volna. Így is annak a kóduai vagyunk.

— De hisz a tenger eltart benneteket, ingyen adja a halat.

— Ingyen?! . . .

Többet ennél nem is szólt.

Egy sziklás, páfrányokkal benótt területen vitt keresztül az országutunk később, a lovak patái úgy csattogtak, mintha acélhidon ügettek volna. Kocsisom a páfrányligetek felé bökött az ostornyéell s a fogai közül szúrte a szót:

— Ezt bezzeg nem kell vetni!

És többször ismételte, valahányszor nagyobbat döccent a kocsi — Átkozott egy ország! . . . Istentelen föld ez! . . .

Ahogy sötétedett, ő is beszédesebb lett. Elmondta, hogy három hónapja alig esett az „országban, tavaly is emésztő szárazság ette meg a termést, pedig ott az a rengeteg víz :

— Az szíjja el a mi essőnket is.

Azután mintegy saját magát vigasztalta: — Azt hiszi az ur, hogy halásznak könnyebb? . . . Ingyen csak a halált adják. Meg nem is lehet mindenki halász, a buza nem terem a bárka fenekén, hálóval se lehet fogni, már pedig kenyér a halásznak is kell. Hát a bárka, meg a tömérdek kötél, hánynak telik, hogy a maga kódusa lehessen?

Szép csillagos éjszaka volt. A csillagok olyan tisztán és áthatóan ragyogtak, hogy szinte lejjebb ereszkedtek. Az éjszaka megoldotta az én szótlán babonás bretonom nyelvét, beszélt, hogy ne legyen egyedül.

Elmondta, hogy ő fuvarozásból él, sózott halat hoz Concarneauból, de nincs most annak se ára, takarmány meg alig volt a télen a lovaknak; a sardíniahuzás három év óta úgy nekiszaporodott, hogy kétségbe vannak esve a halászok, drágább a só, mint a hal.

— Maradna nekik az izlandi gadóc, azt fizetik, de csak a jó Isten a megmondhatója, mi jut abból a halásznak!... Az „armateur“ fölszereli az utra a halászbárkát, az igaz, ki is egyezik felibe a halászokkal, de csak ő gazdagszik, a halászon nincs látszatja annak. A halász véres verejtékkal dolgozik, hány nem kerül vissza soha Izlandból, bezzeg az-

alatt az armateur itthon melegszik, békeességben árulja a sőt, nyúzza azokat, akik az öbölben huzzák a zsákhálót.

— Van ott Concarneauban két normandiai, a Robert Cauchois meg a Michel Hern, öt göelettet küldenek minden esztendőben gadóc után. Hát persze, nekik könnyü! Azalatt itthon ülnek a boltban, minden itthon maradt garast hozzájuk hordanak az asszonyok, mert még a tút is ők árulják. Őszkor azután a hazahozott gadócot ők viszik kiárulni Nantesba, meg a saint-nazairei vásárra. Oda bezzeg ők maguk mennek! Eligazítják ők azt. Ami a számadás után a halásznak jut, abból éppen hogy kifutja az adósságra. Isten őrizzen bennünket, de csak a' mondó vagyok, hogy ezt a két jószágot, — és szeliden meghuzta a gyeplőt, — nem adom én egy bárkáért. Isten segítségével majd csak kihuzunk megint egy telet. Ezzel legalább tudom, hol járok! A föld el nem nyel bennünket . . .

Igy panaszkodott egész Rospordenig a tenger ellen, a zsarnok, a kegyetlen, a hatalmas breton végzet ellen, bár egyetlen egyszer ki nem ejtette a *tenger* nevet.

És a hangjában is volt valami megalázkodó rekedtség, amely színét vette szavainak, pedig ő mértföldekre lakott a parttól, ahol a tenger harsogása még alázatosabb suttogásra szoktatja a bretont.

Ez, ez lesz a nekem való ország!

Majd iparkodni fogok és megosztom ezekkel az

emberekkel az ő apró, egészséges kis gondjaikat . . .
Hátha a tenger erősebb lesz, mint az én végzetem! . . .

Rosporden előtt azt kérdezte, meddig maradok Concarneauban? Ne várjon meg a kocsival?

Mondtam neki, hogy nem lesz szükségem rá.

— No pedig félannyiért visszahoznám az urat.
Inkább várnék is, hogy ne gyűjjek üresen.

III.

Az éjszakát Rospordenben töltöttem.

Egyetlen hosszú utcából áll az egész kis helység, szakasztott olyan, mint a többi. A közepe felé térré szélesedik és ott a templom, az is egészen olyan, mint a többi. A templomot a cinterem veszi körül. Két-három ablakban világosság látszott.

Mindazok a kis breton falvak, melyeken nappal mentem keresztül, kiholtaknak látszottak, itt pedig éreztem azonnal az álmot, éreztem, hogy pihennek, jóízűen alusznak a házakban.

Amint a templom mellett elhaladtunk, a kocsi-som megemelte a kalapját, — én is önkénytelenül megemeltem a magamét.

Kissé odébb, egy alacsony, emeletes ház előtt megálltunk. A földszinten csak egy ablaka volt, az emeleten kettő. Az én bretonom egy darabig cihelődött, majd lassan leszállt a bakról. Először is gondosan

nyélre csavarta az ostorát, az ülésről levette a pokrócokat és a lovakra terítette. A saját köpönyegjét is levetette és ráterítette az egyik lóra. Azután, mintha otthon volna, benyitott a kis kapun, amely nem volt bezárva s belülről kireteszelte és kitérte a nagykaput, bevezette a kocsit az udvarra.

Egy lélek se jött elé megkérdezni, hogy mit akarunk? . . .

Le akartam én is szállni, azonban egy fehér bundáskutyát pillantottam meg, a kerekék körül szaglászott, de nem ugatott. Nem igen láttam a sötétben, de nem is volt annak a helynek semmi vendégfogadó formája. A kocsis a kapuhoz ment és betette, azután a lovakat kezdte kifogni, velem egyáltalában nem törődött.

— Itt hálunk? — kérdeztem.

— Itt, — mondta ő olyan közönyösen és kurtán, mint ahogy a délután felelt, ha kérdeztem. A lovait biztatta egy-két breton szóval, majd levette a bak mellé dugott bádog-fáklyát s indult a lovakkal a rúd mellől.

— Hé, atyafi! — kiáltottam utána, — hát én velem mi lesz?

— Első az állat, — válaszolt, felém se tekintve és még morgott; — tán csak nem hagyhatom itt őket ilyen izzadva. . .

Az udvar aljában keresztbe állt egy nádsüveges, istállóforma épület, abba vezette be a lovakat.

Utóbb egy nyaláb szénát is vitt be a szin alól az istállóba.

Jó negyed óráig egyedül voltam a sötét udvaron a kocsiban, hallottam, hogy csutakolja a lovait és türelmesen vártam, mi lesz? . . . Szívesen ott töltöttem volna az egész éjszakát a kocsiban, elnézve a csillagos eget, amelyet még soha olyan közel nem éreztem magamhoz, mint ott, akkor éjjel. Kellemes szénaszag suhant át az üde éjjeli levegőn s mintha még mindig rázna a kocsi, úgy bizseregtek a tagjaim. Az istállóból ki-kihangzott a lovak dobogása s rá a kocsisom torokhangja: — hóó! . . . nye! . . .

A házban senki se moccan.

És különös, mentől tovább voltam egyedül, annál inkább nagy tetszett, hogy én jártam már itt valaha.

Soha életemben nem voltam itt és még se most vagyok itt először! . . . Sötét volt, a körvonalait is alig tudtam kivenni a háznak, mégis az az érzésem volt, hogy nem idegen helyen vagyok. Ugy tudtam, hogy mi van ott a sötétben és csakugyan, ott van egy ajtó . . . azután ablakok . . . az emeleten egy folyosó egész odáig, ahol a ház L alakban fordul az udvarra . . . a szögletben néhány világosabb folt látszik, ott kifeszített kötélre aggatott fehér ruhák száradnak . . . Mindez ismerős, régen . . . Nem az imént, a füstösen pislogó gyér kocsifáklya világossága mellett láttam én ezt az udvart először, hanem

sütött rá a nap, igen . . . Egy szederfa alatt volt csak árnyék . . .

E pillanatban átvillant a lelkemen egy kép — ez az udvar és egy terebélyes szederfa . . . Sebesen hátrafordultam, merően belenéztem a sötétségbe, ekkor lépett ki a fáklyával az istállóból a kocsis s amint közeledett, láttam, hogy csakugyan, éppen abban az irányban, amelyben kerestem, egy szederfa áll, de kisebb, nem terebélyes, egészen fiatal fa . . .

Leszálltam a kocsiról.

A kutya a kerék mellett feküdt, nem féltem tőle, mondom, úgy éreztem, hogy ismerős helyen járok. És a kutya csakugyan meg se mozdult.

— Megint nem lesz esső! — szólt mogorván a kocsisom, föl nézett a csillagok közé s magasra tartotta a fáklyát, mintha úgy inkább fölfedezhetne valamerre egy kis biztató felhőt az égen.

Azután nekem világított, de én biztos irányban mentem az ajtó felé. Az se volt becsukva. Egy tágas konyhába léptünk, melyben keresztül-kasul szintén kötelek voltak huzva s a köteleken fehérnemű száradt, a mosott vászon szagával töltve meg a konyhát. Az első pillanatban nem is láttam egyebet.

Ő kiáltott be:

— Hé! Kis anyó! . . . Périne! . . . Mi?!

— No! no! — felelt a konyha mélyéből egy rekedt hang, mire a kocsisom bretonul válaszolt, de halkabban s beljebb ment.

Én is követtem, csak meggörnyedve mehettünk.

Ugy kellett átbújálni a kötelek alatt. A vizes ruha lesodorta fejemről a kalapomat.

A tüzhely előtt facipőkbe botlottam s a csapott lármára, megint megszólalt az iménti hang, boszusabban: — no! no!! . . .

A tágas breton tüzhely fölött ott lógott füstösen, feketén a leveses vaskondár, alatta a hamuban néhány szem parázs is piroslott.

A tüzhely tulsó felén egy ágy állott, vagyis inkább egy hatalmas diófa láda, díszesen faragott födele lábtól melléje, a falhoz volt támasztva. A ládában, piros csíkos párnák közt, ketten voltak. Az egyik valaki a fal felé fordulva feküdt, meg se mozdult amikor oda értünk, a pamut hálósipka le volt huzva a füleire, le a nyakáig, — a másik, egy fehér főkötős, aszott képü öreg asszony, ülve fogadott bennünket. Kis, szürke szemei fürkészőleg kutattak végig engem, mialatt apró kérdéseket intézett bretonul a kocsisomhoz; ébren lehetett már előbb is, mert kötés volt a kezében s a hosszú tűkön egy fél harisnyaszár. A pamutgombolyag a dunyha alól adta föl ölébe a kék fonalat. Mialatt beszélt és engem vizsgált, száraz kezei azalatt is szorgalmasan szedték a tűkre a szemeket. Az alvásnak nyoma se látszott az arcán. Öreg néni, nem igen alszik ő már, hát fölül és kötöget az emberének a sötétben, hogy azalatt se vesszen kárba az idő. Sok harisnya vásik a facipőkben.

Az öreg asszony most letette a kötést, a mel-

lette fekvő embernek óvatosan, egészen a fejére huzta a dagadó dunyhát s hívólag kiáltott a konyha teteje felé:

— Mathurine! . . . Hé! Mathurine!!

Majd tölcserít formálva két tenyeréből, még hangosabban:

— Mathurine!

Nem mozdult, nem felelt senki. Egy darabig csöndesen vártunk, azután megint hívta Mathurinet, a kocsisom is teli torokkal segített neki:

— Mathurine!! . . .

Hányszor szerettem volna megfösteni ezt a képet: — kötésével a kis szürke vénasszonyt az ágyban, amint óvatosan nyomja a csíkos dunyhát a párja fejére, nehogy fölébredjen, — a homályba ásitó tűzhelet, — mogorva kocsisomat, kezében a füstölögve égő bádog-fáklyával, melynek sárga-vörös lángja elnyuló árnyakkal népesíti be a száradó fehérművel beaggatott, sötétségbe vesző konyhát . . . De mindig, akár ecset, akár toll volt a kezemben, többet éreztem, mint amennyit ki tudtam fejezni, — elvesztem a részletekben. Végig tudom e majd mondani a saját életem történetét?! . . .

— Isten az atyánk, — szólt hozzám keserve- sen nyögve, az öreg asszony, — süket az én lányom, földsüket, más nem is lehet, tessék elhinni, urfi!

Azután a kocsisomnak panaszkodott.

Az ágygyal szemben egy barnára vénült falép- cső szolgált a konyhából az emeletre, szép csavaros

oszlopok tartották faragott karfáját. Kocsisom indult a lépcső felé, midőn fölülről is zaj hallatszott s fönt, a lépcsőn megjelent egy női alak, mécsessel a kezében.

Rá se hederítve az öregasszony szapora pörölésére, leszólt:

— Egy, kettő! Hát gyűjjenek!

Az öregasszony is mondta, hogy menjek hát, ha aludni akarok.

Fölmentem.

Mathurine mezítláb, borzasan, úgy várt ott, ahogy sebesen kiugrott az ágyból, csak egy szál perkálszoknyát kapott magára. Rám se nézett, jóformán aludt még, elkényszeredve pislogott, szemeit nyilván bántotta a mécses világossága s oldalt tartotta azt el magától. Duzzadó, kerek mellein megfeszült a korcba szedett nyersvászong, durva ráncokat vetve középen és széles, domboru csípői fölött.

És ebből a hatalmas, egészségtől izzó női testből szinte sugárzott a meleg, izzadó, piros arcáról, vállig mezítelen, kicsattanó teli karjairól párologott az álom.

Két egymásba nyíló szoba volt ott az emeleten.

Ő ment előttem, bevezetett a másodikba, a mécsesletette a szoba közepén álló asztalra s kiment. Valamit mondott, de nem értettem.

Körültekintve a kis fehér szobában, azonnal láttam, hogy ő itt aludt. A tetőig érő breton ágy ajtaja félre volt tolva, szoknyái az ágy rácsai közé

voltak aggatva, a recés, keményített fehér ingváll és a főkötő az asztalon feküdt. Az ágy fölhajtott dunyháján és gyűrődésein látszott, hogy onnan kelt ki.

Egyszerre melegem lett, de az jól esett, mintha langyos fürdőbe ereszkedtem volna. A meleg föltődült a fejembe, amikor hallottam, hogy jön ismét vissza.

Lepedőt s párnahajat hozott. Kiszedte az ágyból a párnákat és tisztába hozta. Lassan, álmosan vesződött a párnakötő galandokkal, egy-egy csomóra húzódott s bogozta, bogozta, a fogaival is segített.

Minden mozdulatát figyelemmel kísértem, elnéztem, hogy Istenem, milyen, de milyen erős!... Engem akár félkézzel fölkaphatna a levegőbe s kirázhatná belőlem a lelket!... És ez a gondolat ismétlődött, kísértett, kívánsággá melegedett, vágytam rá, hogy azokkal a tömzsi ujjakkal, amelyek olyan esetlenül babráltak a fehér galandokat, azokkal a vörös, erős kezekkel vállon ragadjon és fölemeljen és megrázzon irgalmatlanul . . . Ugy éreztem, hogy akkor az én testemből örökre kihullana minden zsibbadtság.

Szólni akartam hozzá.

— Téged Mathurinének hívnak?

— Annak, — felelt s rám nézett, hogy mit akarok hát vele?

Már most mit mondjak neki? . . .

Ekkor alulról, egész tisztán hallatszott az öreg asszony nyűgös hangja:

— Mathurine! . . . Meddig szuszogsz még ott?!

Felrázta a párnákat, lepedőt váltott az ágyon,

de a dunyhát nem huzta tisztába, csak kisimította s úgy tette vissza, ahogy azelőtt volt. Összeszedte a ruháit és menni akart. Kértem, hogy még mosdóvizet adna be. Láttam, hogy nem nagyon szívesen teszi, de hozott egy gömbölyü, mély cseréptálban vizet, letette a székre s egy tiszta törülköző kendőt is tett ki a szék hátára a sifonból. Mikor a sifont kinyitotta, erős birsalma illattal telt meg a szoba.

Azután kiment. Mintha kevésbé mosolygott volna is, amikor nyugodalmassal éjszakát kívánt.

Megmosdottam, a durva törülköző kendő valószínűleg megkefélte az arcomat s a mellemet. Nem voltam álmos, ablakot nyitottam és nem is levegőt, hanem egy új életet szívott akkor minden pórusom. Szerettem volna beléugrani abba a puha éjszakai csöndbe.

Az én életem története igazán csak hangulatokból áll tulajdonképpen. Ezt az éjszakámat talán zenében lehetne némileg híven kifejezni: egymásba kapó, meg-megszakadó, cikázó, viharos akkordoknak kellene abban a zenében lassan-lassan, még egy diszsonans rezgés után, lágyan elhalni, azután egy teljes pauza, mintha vége volna...

A pauza: — ez az éjszaka.

Lefeküdtem.

Bizalommal szálltam a magas ágyba, bújtam a langyos dunyha alá és mintha a nagy Mathurinének a kövér álma dajkált volna egészséges karokkal, ringó keblén édesen elaludtam.

IV.

Reggel énekszóra ébredtem. Mathurine dúdolgatott a másik szobában valami egyhangu breton nótát, megismertem a hangját. Elpirultam. Nem is mozdultam addig, amig el nem hallgatott s le nem ment a konyhába. Feszélyezett az a gondolat, hogy találkozni fogok vele és mégis szerettem volna őt látni. Rengő, gömbölyü idomai élénken előttem voltak, de az arcára egyáltalában nem emlékeztem.

Sebesen felöltöztem.

Öltözés közben gondoltam arra is, hogy milyen furcsa jelenet volt az itt az éjjel, és hogy én minden idegenkedés nélkül feküdtem itt egy női ágyba! . . . Milyen jól aludtam! . . . Hol is vagyok tulajdonképpen? . . . Hogy kerültem ide? . . .

És ismét úgy éreztem, hogy nem először vagyok e helyen, régi ismerőseim ezek az egyszerű paraszt bútorok, a falon lógó szent képek, a szekrényre rakott csészék és poharak, — a konyhából hallatszott Périne anyó hangja s bár nem értettem, mit beszél, úgy tetszett, hogy már sokszor, sokszor hallottam én ezt az áhítatos, zsörtölődő hangot s közbe a kocsisom recsegő beszédjét.

Készen voltam, a kalap is a fejemen, de nem mentem le. Leültem az asztal mellé.

Périne anyó totyogott föl. A kék harisnyaszáron kötegetett most is.

— Szép jó reggelt, fiatal ur! A jó Isten segítse! Hát nem volt hiba, jól aludt mi nálunk? Főlnéztem korán reggel, hogy megvan e minden, ami kell, mert annak az én Mathurinemnek is száztelék jár ám az esze, hogy az Isten ahárhova tegye szegény asszonyt . . . Ugy aludt az urfi, mint a tej, hál Istennek! . . . De már majd indulnak is, de ugye előbb enne tán valamit? Jó friss tojást főznénk? Még meleg, magam hoztam be az ólból hajnalban. Nem tud már aludni az ilyen öreg asszony, szép urficskám, itt szaggat reggel felé (s mutatta a derekát) végig, egész a térgyemig, dehogy hágy aludni . . . Valami idő lesz megint, egy kis essőt adhatna is már a jó Isten. Arra felé is ilyen nagy a szárazság, ahonnan jönni tetszik?

— Bizony nem esett régen, — feleltem neki s ő bölintgatott, hogy ugy-e! ugy-e! . . .

— Igy vagyunk már, mióta ezt a tavaszt ránk hozta a jó Isten. A tisztelendő urunk négyszer vezetett szent processziót a tengerpartra. Doussal abbé. . . Tán tetszik ismerni? . . . A mi falunkból való, Jehan Doussalnak, a temetőpásztornak a fia, aki hatvankét esztendeig volt a templom mellett. Én még ismertem az apját is szegényt, édesanyámnak is ő ásta meg a gödröt, az Isten nyugtassa mindakettőt a haló porában . . . Ez az egy fia volt szegénynek, tán tetszik is ismerni?

— Nem biz én, nem ismerem.

— No, mert áldott szép szavu ember ő ma is, csak már hát egy kis essőt tudna kicsinálni!

A mult szombaton voltunk negyedszer Concarneauba, a tengerparton imádkoztunk, a lányom is a processzióval jött vissza, azóta van itt. Biz annak már innenonnan két hete . . . Szegény asszony, neki is elég ám a maga baja, (nagyot sóhajtott az öreg), mindnyájunkét kiszabta a jó Isten!

— Hát asszony Mathurine?

— Asszony bizony, szegény! Hiszen bár csak leány volna! — és többször sóhajtott Périne anyó. — Négy esztendő előtt ment a beg-meili vigyázóhoz, a sánta Grégoirehoz, pedig váltig mondtam én, hogy nehéz ember az a Grégoire, nem jó hálótárs az!

Körültekintett fürgén az öreg asszony s nehogy valaki meghallja, halkán mondta:

— Iszik! Hü! . . . hogy iszik!!

Aztán megadással csörgette tovább a kötőtűt.

— Az apja erősködött benne, hiába mondtam neki, hogy adjuk inkább Firmienhez, a donaruenezi kovácshoz, de az nem akarta elvállalni a kicsit is vele A Mathurinenek volt egy kis fia, azt nem akarta vele a Firmien. Hát iszen el lehetett volna szegényke itt mivelünk is, ha már a Firmien azon akadémkoskodott, de az én emberem megkötötte magát, hogy a gyerek is a leánynyal jár, addig-addig, urfi, hogy azután így jártunk velük ni! . . . Iszen nem mondom, mindnyájunknak van egy kis hibája, meg is volnának ők békességben máskülönben együtt, csak hát mégis nagyon hitvány szegény Gregoire a Mathurine mellé, bezzeg máig is maguk volnának ott a

beg-meili vigyázó-toronyban, ha az a kicsinye nem lett volna a leánynak. Tudom én, mit tesz az! . . . Huszonegy esztendeig éltünk együtt az emberemmel, mire a Mathurine meglett, hál Istennek! . . . De tán cihelődnek is már az urfi, mer aztán meleg lesz. Igaz bizony, majd elfelejtem!! . . . Ugy-e Concarneuba tetszik iparkodni?

— Oda megyek.

— Mondta Jehan-Vincent is. Derék, becsületes ember, mindig ide áll be hozzánk, ha Rospordenben éri az éjszaka. Azért gondoltam, hogy tán elvinné az urfi a Mathurinet is Concarneauig ezzel az alkalmatossággal, haza készül már szegény.

— Mathurinet, a kocsin? — kérdeztem és furcsán kérdezhettem, mert az öreg asszony azt hitte, hogy nem akarok beleegyezni. Biztatott:

— Hagy menne szegény Isten hírével megint vissza az urához! Ha az ur elvinné Concarneauig, a négy órai dagálylyal fölvennék a halászok, éjfélre éppen otthon lehetne. Jehan-Vincent mondta, hogy ő neki nincs beleszólása, mert az ur fizeti az egész kocsit.

Várta, mit felelek? Lent a konyhában Mathurine harsányan kacagott.

— Milyen jó kedve van! . . . Én bizony aszondanám, hogy ne menjen még, ha a kicsi ugy magára nem volna ott Beg-Meilben! . . . Gyalog is elmehetne ugyan, mint máskor, meghálua Concarneauban, de ha már itt az alkalom . . .

Várta, nem kínálok e már! Mathurine egyre kacagott s én elképzeltem, hogy rezeg most a formás válla és villognak a fogai, mint az este, amikor a galandot marcangolta itt a mécs mellett.

— Hát iszen mi azt se bánnánk ám, ha ugy akarná az urfi, hogy beletudjuk a reggelit érte. Hagy üljön a Mathurine a kocsis mellé Concarneauig, a reggelit meg az abrakot beletudjuk, aztán majd csak a hálást számítsuk az urfinak a rovására.

Elkacagtam magam én is, és nevettem, olyan jóízűen, hogy a könnyeim is kicsurrantak, és Mathurine is nevetett lent a konyhában és a nap sütött be az ablakon, sugarai vidáman csillogtak az aranyos szélű csészéken és Perine anyó kötötűin.

Az öreg asszonyt meglepte az első pillanatban az én kitoró vidámságom, de az ő józan, praktikus, breton női esze nyomban fölhasználta a kínálkozó helyzetet s legelőször is visszaalkudta a följánlott ntiköltséget.

Nevetésre fogta ő is a dolgot:

— Csak tréfáltam, szép urfi, zokon ne tessék azért venni! Tudjuk mink azt, hogy nem kell az ilyen uraknak mi tőlünk semmi azért a kis utért. Ugy elül a Mathurine a bakon, hogy észre se lehet venni. Megyek is, megmondom neki, hogy szedje össze magát.

Mosolyogva ment ki, hitt engem is, hogy a konyhában reggelizzek.

Vele mentem le.

Mathurine a kocsisommal dévajkodott, ki meg se mozdult mikor meglátott, ő azonban bátran a szemem közé nézett s jó reggelt kívánt. Apró gombos fekete mellényke volt rajta, a fehér ingváll még szélesebbé rajzolta a vállait, — a breton szokás ellenére, haja nem volt teljesen a visszatüzdelt szalagu fehér főkötő alá rejtve, a főkötő is kisebb, kacérabb szabásu volt, mint azok a puritán, apácaszerű, keményített sisakok, amelyeket a breton nők hordanak. Szinte fellökte a főkötőt és a homloka fölött, a halántékai körül, a nyakszirtjén erőszakosan tódult ki fonatba feszített s feje köré koszoruba tűzött vöröses, tömött haja.

Nem volt szép, ma se emlékszem az arcára. Gömbölyü, szabályos arc, amelyet azonnal elfelejt az ember, mihelyt félre tekint róla, de amelyet kellemes nézni, amig fiatal és amikor mosolyog. Mihelyt megöregszik, fölismerhetetlenül összefonnyad, mint a szénába kaszált mezei virág.

Az apja, szögletes képü vén breton, csepüt gerebenezett az udvaron, a konyhaajtó előtt, — sóvány volt, mint egy gereben-szeg s folyton köhécselt.

— Hát te, ember, — támadt rá vércsehangon Périne anyó, — elment a jó eszed!! . . . Viszed onnan azt a csepüt a szín alá! Azért mostunk, hogy most itt verjed a port a drága szép fehérnemü alá!

Az ember menten hurcolkodott a munkájával odébb. A tornác végére akart letelepedni.

— Tán sajnárod azt a három lépést? Mi? ...
A szin alá eredj veled, azt mondtam!!

Hát engedelmesen kihurcolkodott a szin alá s ott kattogtak gerebenjének lassu csapásai, mialatt mi reggeliztünk. Ez volna az az ember, aki ugy a sarkára állt, amikor Périne anyó Firmienhez, a douar-nenezi kovácshoz akarta adni a leányát?!

A nagy konyhaasztal mellé ültünk, őt nem hívták be. Mathurine indítványozta, hogy vinne tán ki valamit az apjának, de Périne anyó ájtatosan mondta:

— Ne bánts, leányom, majd eszik szegény ember aztán komótosan, előbb hagy végezze azt a kis csepüt.

Jól esett, hogy Mathurine is gyöngéden gondolt rá, mert bennem valami rokonszenv támadt az iránt az alázatos, szótlantul engedelmeskedő öreg ember iránt, akit egy nála sokkal kisebb öreg asszony így regulázott. Sajnáltam, pedig talán nem volt igazam, hisz az éjjel hogy őrizte az álmát, milyen gyöngéden betakarta őt maga mellett az öreg asszony!

Mindegy, mégis ellenszenvesnek találtam Périne anyót, aki pedig nagyon kedves akart lenni hozzám. Kiváncsian tudakolta, miben járok, honnan jövök, merre megyek? Mathurine nem igen törődött velem s ez lehangolólag hatott reám. Szerettem volna, hogy inkább ő kérdezősködjék. Amint evett, azonnal fölkelt az asztaltól s egy kézi, vesszőkosárba rakosgatott tojástart, vajat, üvegeket, ami mind az asztal végére volt kikészítve. A kocsis is fölkelt s indult, hogy

befogjon. Périne anyó kötött s közben bretonul mon-
dott egyetmást a lányának, az néha vállat vont rá,
majd meg hevesen magyarázott valamit, mire elhall-
gattak mindaketten.

A nyitott konyhaajtón át egyenesen oda láttam,
ahol az a szederfa volt. Sovány ágai élesen raj-
zolódtak ki a napfényben. Eszembe jutott az éjszakai
hangulatom.

— Hány esztendő az a kis fa? — kérdeztem
az öregtől, aki kapott a szón.

— Az a szép kis szederfa? . . . Hagy lám
csak, hány is? . . . Nem jól emlékszik már az ilyen
öreg asszony, édes uram, de biz az megvan már husz
is. De nem . . . több husznál, csak egy kicsit elma-
radt szegényke. Te már megvoltál akkor, Mathurine,
amikor az emberem ültette? Hát persze meg, Mathu-
rine, mi?

— Tudom is én! — felelt az roszkedvűen.

— Persze meg! Még te is hordtál apádnak
tövist, amikor bekerítetttem vele, hogy a kutya ki
ne kaparja, mert mind rájárt. Tudom is, milyen sírást
csaptál, mert a lábamba ment a túske. Szaladtál,
azután ott estél el ni, az ól előtt, a vályuba csaptad
a fejedet, úgy szaladtam oda a nagy rivásodra, még
vérzett is . . . Hogy te elmentél Grégoirehoz, annak
négy éve lesz Anna napja után eső vasárnap -- és
letette az ölébe a kötést, úgy számította az ujjain —
akkor a te kicsinyed háromesztendő volt éppen, az

pedig még nem született meg, amikor apád kivágta mellőle a másikat —

— A másikat?! — szoltam én hevesen — volt ott egy másik is?

— Hogy volt e? . . . Volt bizony, édes kis uracskám!

— Ugye egy nagy, terebélyes fa volt? . . .

És láttam, egész tisztán láttam a nagy, terebélyes szederfát . . . Süti a nap az egész udvart, a gádor alá huzott kötélén ruhák száradnak, a fehér kutya mozdulatlanul fekszik a konyhaajtó előtt és a szederfa alatt van csak árnyék, amelybe aranyos tallérokat hint a lombokon keresztül a nap . . . Így látom, így láttam az éjjel is.

— De nagy ám! Az volt csak a szép nagy szederfa! Karácsonyig tüzeltünk belőle itt a konyhában! Máig is sajnálom, de hát mit csináljon az ember, a fa is megöregszik velünk együtt, megmondta azt a tisztelendő ur. Ezt is abból neveltük, éppen abban az esztendőben vett róla először bujtást az emberem, mikor itt járt a kerbastiki uraság felesége.

— Az anyám? — kérdeztem megdöbbenve.

Périne anyó ámulva nézett rám, Mathurine is.

— Hogy már mint az urfi . . .

— Igen, igen! Az én anyám lehetett csak. Hova ment? Mit csinált itt? . . . Az Isten áldja meg, beszéljen hát! . . . Mikor volt itt az anyám?

Az öreg asszony, ahelyett hogy nekem felelt volna, Mathurinenek szolt:

— Eredj, hídd be az apádat!

Mathurine is kíváncsi volt, nem ment, csak az ajtóból kiáltott ki az udvarra:

— Apám, gyűjön hamar, itt a kerbastiki uraság!

Périne anyó apránként hitte csak el, hogy én volnék az, akinek mondom magam s inkább ő kérdezősködött, ahelyett hogy nekem felelt volna. Bejött az embere is, mutatott neki, hogy én vagyok a kerbastiki uraság, — annak a nagy dámának a fia, aki itt hált...

— Annak, — mondta az ember engedelmesen s csak úgy oldalt pislogott rám, mintha attól félt volna, hogy no ebből is mindjárt baj lesz.

— Hát nem emlékszel te, ember!?! Az Isten áldjon meg téged!

— De igen! — bizonykodott az s menten huzódott is az utból.

— Dehogyan emlékszik, kérem alássan, pedig az is éppen így volt, este gyüttek meg, szállás köllött nekik is. Én akkor választottam el a Mathurinet, nagy fölfordulásban voltunk éppen... De Istenem, milyen áldott egy lélek volt, elvette tőlem a gyereket, mindjárt kérdezte, hogy mennyi idős szegényke, én meg mondtam az emberemnek, hogy szaladjon át a tisztelendő urért, mert tudtam én azt mindjárt, hogy nagy dáma, hogy mekkora tisztesség az nekünk!... De úgy meg volt elégedve ő is, ott hált, ahol az — — Már nem is tudom, hogy tituláljam

az uraságot? . . . Ott bizony, ott hált abban a szobában, az egyik kisasszonynak a földre csináltunk ágyat, a másik meg az első szobában hált. Mert két kisasszony volt vele, azok is nagyon finomak voltak, pedig az egyik nem is tudott franciául, a másik sugta meg nekem, hogy az mégis azért az angol társalkodó kisasszony. De jó dolguk is lehetett mellett a gyémántos jó asszony mellett! . . . Annak a társalkodó kisasszonynak más semmi dolga nem volt, csak mindig beszélgetni kellett neki, azért olyan módja volt mégis, mint egy hercegkisasszonynak. Ő is abba a kocsiba ült, amikor elmentek. Mert két kocsival voltak. Milyen két kocsi! . . . Ugye te ember! . . .

De az ember már nem volt akkor a konyhában, valami biztos helyre menekült, hasztalan kiáltoztak utána, nem jött elő, nem is láttam őt többé.

Périne anyó megmutatta a bibliát, amelyet akkor kapott anyámtól emlékbe. Gondosan kendőbe volt csavargatva, áhitattal nyultam hozzá. Kis, angol kötésű könyv volt, ezüst csattján a címerünk.

— Minden husvétkor elviszem én ezt az istentiszteletre, — mondta Périne anyó, — a Mathurine tud is belőle olvasni, de az én emberem csak a nagy betűket tudta olvasni.

Az első lapra, vastag fakó betűkkel ez volt írva:

„L. J. Chr.!”

Lecturi Salutem in Domino!”

In a. D. 1819. május 11.

Rosporden.

—

In a. D. 1818. június 23.

nata est et bapt. in N. D.

Mathurine Kaerkedec.

Rosporden.“

— Ez mit jelent? Ki írta ezt?

— Az az irás ott? Majd Mathurine elolvassa. Olvasd el, Mathurine! — és toltá felém a leányát, aki huzódozott s mondta neki, hogy én is el tudom azt olvasni. De azért közelebb jött hozzám és mosolygott, amikor ránéztem.

— No, mert sokszor mutattam én azt neked, ugy-e? . . . Ugy volt az, kérem szépen, hogy a tisztelendő urunk, a Doussal abbé ur írta azt oda, hogy emléke legyen annak a napnak, amikor a kegyelmes asszonyunk minékünk adta. Itt minálunk nem volt penna, hát mindjárt délután megkértem a tisztelendő urat, írná bele azt a napot és meg azt is, hogy mikor keresztelte meg a Mathurinet . . . Ugyis az övé lesz az a drága imádságos könyv, meg már csak megmondom, arra is gondoltam biz én, hogyha egyszer az Ur-Isten úgy rendelné, még szerencsét is hozhat az a drága kedves ajándék a Mathurinenek. Ha, Isten ments, valami nagy csapás érne bennünket, hát majd mutassa meg ezt annak a gyémántos jó asszonynak, az tudom, nem hagyja el! . . . Ugy-e, igazam volt nekem, alássan kérem?

— Igaza volt, igaza!

— No lássátok! — szólt diadalmasan Mathurinehez. — Mindig is vártam, hogy mikor is hozza egyszer az Ur Isten megint a fouesnanti kastélyba, csak még egyszer láthattam volna a halálos óráim előtt! — Elérzékenyedett s úgy beszélt tovább. — De egyszer a fouesnanti bucsun mondta a fouesnanti tisztelendő ur, Conan abbé ur, hogy már ne is várjuk, mert magához szólitotta a mi Urunk... Isten nyugtassa békében. Olyan fiatalon?!... Minden bucsun imádkoztam érte. Te is imádkoztál, Mathurine, mindig! — és törülgette a szemeit, hol a tenyerével, hol meg a harisnyaszárral, melyen lassankint ismét kötögetni kezdett.

— De hát mégis megértem, mielőtt sírba tesznek, hogy legalább a kedves fiát tisztelhetem... Lásd, Mathurine, váltig mondtam én nektek, hogy szerencsét hoz nekünk ez a drága imádságos könyv. Már most nyugodtan halok meg!... Ugy vigyázzatok rá, mint a szemetek világára! A kegyelmes urfi, tudom Isten, nem feledkezik meg rólatok!!

És Périne anyó bőségesen elmondta mindazt, amit akkor tapasztalt és én elhallgattam volna őt egész nap, behunyt szemekkel, hogy annál jobban lássam ezt a helyet, ahol egy éjszakát s egy fél napot töltött anyám, születésem előtt öt hónappal.

Beszélte, — hogy anyám is Fouesnantba utazott, éppen mint én most, — hogy szép volt, olyan szép volt, mint Szent-Anna, akinek hét arany csillag

van a feje körül, a bucsujáró fousesnanti selyem zászlón, — hogy szomorú volt és csak akkor mosolygott, mikor a kis Mathurinet az ölébe vette. . .

Hogy talpig gyászruhában volt és a két kisasszonyon, meg még a kocsisokon is csupa-csupa fekete ruha volt.

— Nyilván azért, mert akkoriban emésztette el magát egyik uraság, a kisebbik, a fousesnanti kastélyban. Miért, miért se? . . Nem tudhatjuk mi azt, bocsánatot kérek a szavaimért. Megháborodott szegény, aszondták, meg azt is beszéltek, hogy nem volt szándékában, hanem hogy csak véletlenül sült el a fegyver a kezében és avval járt olyan szerencsétlenül. Bajos eligazodni a nagy urak dolgán, kérem. MÉR is emésztené hát az el magát, akinek mindene úgy megvan!

Jehan-Vincent, a kocsis, egykedvűen várta, hogy mikor indulunk már?

— Éppen ilyen tájban volt, ott a szederfa alatt reggelizett a lelkem. Ki hitte volna!? . . . Csak egy szilkécske tejet ivott meg. De mit is beszélek, dehogy itta, dehogy itta! Csak alig hogy belekóstolt. Nyilván már akkor is betegeskedett szegényke! . . . Szent Isten, te Mathurine, hol is volt eddig a szemem?! Hogy ezt én eddig nem láttam! . . . Szakasztott olyan volt a nézése, mint a fiatal uré! . . . Te ember! . . . Hol az az ember már, hagy mondja meg ő is!

Igen, itt járt az anyám, 1819. május 11-ikén, a biblia tanusága szerint — akkor utazott apám után

Fouesnantba s én öt hónappal azután, 1819. október 7-ikén születtem.

Milyen boldoggá tett az a tudat, hogy én ezt megéreztem, hogy ugyyszólva anyám lelke fogad új életem küszöbén.

Hát persze később ennek a hangulatnak is leanalizáltam a himporát, — hogy talán mikor bementünk akkor éjjel a Kaerkedec-udvarra, a kocsi-fáklya meglobbanó fénye mellett láttam egy pillanatra a kis szederfát, de néha oly gyorsan, észrevétlenül helyezkedik el bennünk egy kép, mialatt öntudatunk mással foglalkozik, hogy nincs lelki-módunk időbe és térbe mérni, a következő pillanat már a messze multba látszik visszajárni utána s alig éri be.

Igy . . .

A hasadó hajnal bájos színeiben megkerestem a színeket teremtő rezgés sivár elméletét.

A kocsis sürgette, hogy induljunk már.

Még egyszer fölmentem az emeletre, hogy megnézzem a szobát, amelyben anyám töltött egy éjszakát, ezelőtt huszonhárom évvel.

Périne anyó Mathurinet küldte utánam a bibliával, hogy tegye vissza a szekrénybe.

Mathurine mosolyogva lépett be, jól esett, hogy érdeklődve nézett s kérdezte — jól aludtam az éjjel itt?

Sőt erre a kérdésre elpirultam. Tisztán emlékszem, hogy szerettem volna adni neki valamit, va-

lami ajándékot, hálásan azért, hogy most barátságosabb hozzám.

Ő a bibliát csavargatta még egy kendőbe.

Bátran mondtam neki, hogy mi szinte egy esztendőben születünk, de magáztam s nem tegeztem, mint eddig.

— Magának van felesége? — kérdezte.

— Nincs.

— Pedig az urak, azt mondják, hamarabb megházasodnak, mint a mi embereink.

A bibliát betette a szekrénybe.

— Milyen jó birsalmaszag jön ki abból a szekrényből?

— Szereti a birsalmát? — szólt, felém fordítva fejét. És kivett a fehérenemű közül két kis birsalmát s mosolyogva nyújtotta nekem az egyiket. — Kell? ... Jó ám!

Elfogadtam. A másikat bedugta a mellénye nyílásán a keblébe.

— Ezt meg én viszem haza, jó lesz Yvonnenak. Hát magának vannak gyerekei?

— Nekem? — feleltem zavartan. — Nincsen ... De ... de magának van, ugy-e? Fiu vagy leány!

— Csak egy! — mondta s vérpiros ajkait fitymálólággal biggyesztette. — Az is leány, az Yvonne.

Aztán indultunk.

Périne anyó rám bízta, hogy fizessek a szállásért meg a reggeliért annyit, amennyit akarok, — mert hát nem vendégfogadó ugyan az ő kis házuk,

de úgy él a szegény ember, ahogy lehet! Ugyis a jó Isten tudja, mi lesz ebből az esztendőből, ha így tart a szárazság!

Bucsuzóul megígérte, hogy szorgalmasan imádkozni fog értem.

Mathurine a bakon ült, kosarát az öliben tartotta és egészen az ülés szélire szoritotta ki a kocsiszt, aki görnyedten huzódott meg azon a kis helyen, ami neki jutott s föl nem tekintett volna a lovai füleiről. Az asszony háromszor akkorának látszott mint ő, időnkint hátrafordult s velem beszélgetett. Ilyenkor a nap az arcába sütött, vörös haja csaknem lángolt, de ő nem is hunyorított. Csudálkozott, hogy még soha erre nem jártam, pedig az enyim a fousesnanti kastély. Hogy lehet az?

— Minek az a nagy ház maguknak, ha soha senki se lakik benne?

— De most majd ott fogok lakni.

— Egyedül?

— Egyedül.

— Van ott ötven szoba is, mit csinál azokban egyedül?

— Majd kiválasztok magamnak két-három szobát.

— És a többivel mit csinál?

— Semmit. Nincs szükségem a többire.

— Hát akkor minek az? . . . Én bizony nem laknék ott egyedül, — tette hozzá halkabban és elkomolyodva.

— Miért?

— Hát, csak! — és előre fordult.

— De mondja, miért?

Ismét felém fordult:

— Hát csak! . . . Maga nem fél?

Hogy ezt ő kérdezi tőlem!

— Mitől? Olyan rossz híre van annak a kastélynak?

— Nem annak, hanem hát nem tudja, hogy éppen ott vannak a fővénypadok a kastély alatt a parton?

— Nem, miért?

— No, oda ne menjen! — szólt azon a babonás, fátyolozott hangon, amelyre a tengerparti éjszakák tanítják a breton asszonyokat, amely benne van halk, alázatos dalaikban s amely annyira meglepett e hatalmas asszony szájából, hogy egyszerre közelebb éreztem őt magamhoz, mint a gyerek a melléje guggoló nagy embert.

— Mikor holdvilág van, ott sulykolnak a fehér mosónék. Majd meghallja, ha ott lakik! A halottas ingeket mossák. Énekelnek is, és a sirályok fölédrednek és oda szállnak le melléjük a sziklákra és azoknak a vijjogása egész mihozzánk elhallatszik.

— Hej, ha arra téved egy-egy szerencsétlen asszony, mind könnyörögnek, rimázkodnak neki, hogy jöjjön, segítsen nekik, mert nem tudják elvégezni a dolgukat máskülönben hajnalra! . . . Bizony, a szegény vízbefulladtak ingeit mossák. Az Isten őrizzen meg tőlük minden

breton lelket! . . . Ugye? — s oldalba lökte könyökével a kocsist, ki lassan bólintott néhányat, hogy — bizony! bizony!!

— Pedig ő nem is lakik a parton, de azért ő is jól tudja ám! . . . Ugy járta meg szegény Anne Penhoet is, a benodeti takács felesége, pedig aszongyák, hogy tudta, mit tesz az, mikor úgy rimánkodnak a fehér mosónék, mert még ő is emlegette. Concarneau-ban volt a hetivásáron az ura helyett, de csak a hat órai dagálylyal mehetett át Beg-Meilbe. Nagyon iparkodott haza, mert beteg volt az embere, vagy az egyik kicsinye volt beteg, nem tudom, de elég az hozzá, hogy neki indult az éjszakának szegény, vesztire. A fővénypadoknál, ott, éppen a fousesnanti kastély alatt kapták meg a halászok, kifacsart karokkal, megnémulva. Csak sikítani tudott, csupa seb volt mind a két térde, a köntöse csupa lucsok, csupa rongy. Nem tudtak lelket verni bele, pedig mindent megpróbáltak, tizenkétszer megkerülték vele a templomot. Conan tisztelendő mise után kihozta hozzá külön a Szentséget, de nem használt az se! . . . Elfogták a mosónék, velük kellett neki énekelni pihenés nélkül és velük kellett neki csavarni a mosott ruhát egész hajnalig.

Ez volt az első legenda, melyet hallottam azok közül, amelyek azon a szép szomorú tengerparton teremnek a halálról. Mathurine olyan mélységes, naiv meggyőződéssel beszélt el, hogy az első pillanatban nem is vettem észre benne a tenger komor

poézisét, hanem hittem, csaknem úgy, ahogy ő hitte és jól esett, hogy süt a nap, hogy nincs éjszaka.

Ekkor értünk ki a tengerpartra.

Lágyan, szélesen söpörtek föl a csillogó fehér fövénybe a halványzöld parti hullámok s halk morajjal, enyhén omlottak vissza az Oceánba. A dalolva bölcsőt ringató dajka mozdulataiban nincs több gyöngédség.

És odébb, künt, ahol mind sötétebb és sötétebb kékbe simul s a végtelenbe öleli le magához az ég azurját — mennyi messze nyugalom és határtalan béke . . .

Milyen szép! Milyen jó! Milyen hatalmas!

Még lelkem előtt volt a másik kép is, amit Mathurine mutatott és az is szép lett és magam elé képzeltem az ezüstös éjszakát, a fövénypadokon sulykoló fehér mosónékat, a habcsapkodta sziklákon vijjogó sirályokat. Hisz ez is szép! . . .

Igen, majd én is fogom ezt látni! Holdvilágos éjszakákon meglesem a mesét a tengerparton.

Ekkor támadt először az az ideám, hogy írni fogok. Festeni is fogok! Ki fogok járni a halászokkal a tengerre! Iparkodni fogok, hogy csupa boldog emberek legyenek körülöttem! És . . . Mathurine széles vállait, erős csipőit is gyönyörűséggel néztem! Mindent birtam és akartam volna, egyszerre, mámoros tüdővel, ott, az először látott, napfényben nyujtózódó, mérhetetlen erejű tenger partján. Egy dióhéj is bátran neki eredhetett volna.

Vidáman beszélgettem Mathurineel Concarneauig. Kérdeztem tőle, hogy milyen az az én elátkozott kastélyom?

— Mindig, mindig be vannak csukva az ablak-táblái, — mondta ő.

— No, majd most ki lesznek nyitva. Ugy tudom, hogy nagy kert is van mellette.

— Van bizony. Oda sokszor szerettem volna bemenni.

— No, majd ezután bejöhet. Mindenki bejöhet, aki csak akar.

— A kertben van egy kis tó is, a torony alatt. Mi van abban a toronyban?

— Nem tudom.

— De a tóban nincs víz; csak békanyál.

— Majd eresztetünk bele vizet.

— Sok munka lesz azzal! — szólalt meg ekkor, az uton először, a kocsisom.

— Majd lesz ember hozzá Fouesnantban.

Mathurine a fejét csóválta: — Ha csak a télen nem! Most az emberek nem hagyják a hálót, mind künt vannak a tengeren.

— Azért mondom! — szólta ismét Jehan-Vincent. — Ha kell az Urnak, hát magam is elmennék ezzel a két lóval kubikolni a kastélyba.

Talán már sokat is ígértem? Ha azonnal ilyen-
mibe fogok, oda lesz a nyugalmam!

Mentegetőztem, hogy igen, igen, majd meglátjuk, majd eligazítjuk ezt . . . Előbb látnom kell, mi van ott Fouesnantban . . . És hirtelen arra gondol-

tam, majd adok Jehan-Vincentnek néhány aranyat s ezzel kárpótolva lesz, meg lerázom őt magamról. Hisz nem akarok én most kastélyt rendeztetni, hanem kint akarok élni az emberek közt!

Szaporán kérdezősködtem Mathurinetól a begmeili és fouesnanti viszonyokról, hogy elüssem az iménti témát.

— Hát a vigyázótorony messze van a kastélytól?

— Oh mi egészen kint vagyunk a part csücskén, mindjárt látszik is már a torony. Majd megmutatom. Nincs nagyon messze, gyalog meg van vagy öthat hálózásnyira.

— Mennyi az?

— Három óra, ha jól megy az ember.

Dél lehetett, a nap éppen fölöttünk járt, de nem volt meleg, a tenger üde, sós leheletével volt teli a levegő. A partmenti páfránybozótok közt kúszóklematit fehérvirágos indái rezegni látszottak s künt a tengeren is rezgett egy-két fehér vitorla, kisebb-kisebb lett vagy nőtt a szerint, amint távozott vagy közeledett a végtelenbe csillogó vízmezőkön, anélkül, hogy mozdulni látszott volna.

Az út tamarisok közé kanyarodott be.

Mathurine ott kenyeret és sajtot vett elő a kosarából, megkinált engem is belőle s a kocsisnak is adott. Mindaketten keresztet vetettek, mielőtt enni kezdtek. Jehan-Vincent levette s a Mathurine ölébe tette a kalapját, amíg evett.

A lovak lépésben cammogtak velünk ezalatt.

Nagyon jól esett az a néhány falat sajt s a

barna kenyér, de megszomjaztam utána. Mathurine egy palack almabort vett elő a kosárból. A dugó olyan mélyen be volt szorítva a palackba, hogy nem tudta jól megtogni az ujjával, — nem is vésződött hát vele sokáig, hanem a fogai közé kapta a dugót s úgy rántotta ki.

Először ő huzott egy kortyot s módosan körül-törülve a palack száját a tenyerével, átadta nekem, hogy — igyak hát!

Kissé bajos volt inni a szűknyaku üvegből, de jól esett az is.

Azután a kocsishoz került a palack. Megállította a lovakat, Mathurine felé intett a palackkal s úgy ivott, jóízűen kortyogatva.

VI.

Ma három hónapja, hogy élettörténetem megírásához kezdtem.

Eredetileg csak az volt a szándékom, hogy lehetőleg hiven elmondjam egy agyonokoskodott, meddő élet történetét s ime, attól félek, úgy járok ezzel is, mint az étellel. — sokkal inkább stilizálom, semhogy közvetlen lehetnék, sokkal többet okosodom, semhogy haladhatnék.

Eleinte könnyen ment, de néhány nap óta fáradtnak, kimerültnek érzem magam, sőt mi több, olyan soknak, olyan nehéznek látszik az, amit még

meg kell írnom, hogy naponkint félve, mind kevesebb és kevesebb önbizalommal ülök a papiros mellé. Kétségeim vannak. Természetesen, — mert hisz átolvasva az eddig irottakat, szinte megdöbbenve vettem észre, hogy az én vérszegény fantáziám, bár keserves erőlködések árán, végre érvényesülni akar: csaknem teremtek!

Ha ez sikerülne!... Tán kétszeresen kárpótolva lennék. Érdemes átszenvedni s akár még egyszer átszenvedném az életet egy kis igazán művészi eredményért.

Gyakran visszatérek egy-egy már megírt fejezethez s mindig van hozzáadni vagy törölni való. Talán soha el se készülök vele, mint képevel az az öreg másoló asszony a Louvrebán, ki Murillót másolja, a holdsarlón álló csudás Madonnát és a mesés cherubin sereget a Szűzet égbeölelő felhők közt.

Gyakran elnézem őt. Három év előtt már ott találtam s azóta folyton dolgozik. Nem tudom, mit végez naponta. Három év előtt is készen volt már egészen a másolatával és azóta mindennap dolgozik rajta, nem tudja elszánni rá magát, hogy elkészült. Azt hiszem, ott vénült meg az előtt az egyetlen vászon előtt, amelyről soha se tudta elhinni, hogy már készen van. Ha lett volna valakije, aki jön és elveszi tőle és megmondja neki, hogy — jó, szép, csinálj most már másikat és főként csinálj magad, ne másolj, hanem teremts! — szóval, ha lett volna va-

lakije, aki megérti s önbizalomhoz segíti, talán ma művésznő volna s őt másolnák . . . Csak egyedül van az öreg és ijedt nagy szemekkel döbben meg mindenkitől, aki megáll mellette: — Jaj Istenem, mit szól hozzá?! . . .

A század elejéről való a köntöse, az ujjamet-szett cérna-keztyüi, a stikkelt szatyor az oldalán, amelyben mindannyiszor rendet csinál, valahányszor előkeresi a zsebkendőjét. Először kivesszi a gyöngyházas messzelátót, azután a kulcsait, a horgolt erszényt, tűt és cérnát, kést, egy üvegecskét, az okulárja tokját, ollót — és legalul van, szépen összehajtogatva, a zsebkendője. Azután visszarakja mind ezt, ugyanilyen sorrendben.

Szeretnék megismerkedni vele s akkor megkérném, hogy tegye ezután legfelülre a zsebkendőt, mert így bajos mindannyiszor mindent kipakolni. De úgy fél az emberektől! . . . Hátha megvenném tőle azt a képet s akkor másikba kezdene! . . . Tudna másikat csinálni?! . . . Olyan öreg már.

Mintha a saját életem szimbolumát látnám.

Rendezgetem én is másolás közben, multam tarisznyájában a sok ócska apróságot, rakosgatom ki és be, keresem a kendőt, hogy megtörüljem vele hol a homlokomat, hol a szemeimet.

VII.

Itt a föld két óriási karral nyult be az Oceánba, egy hatalmas öblöt öelve ki belőle magának.

Tulsó, északi karján, a könyök belső hajlásában fekszik, fák közé bújva, Fouesnant, a csukló sziklái közt a kis Beg-Meil s az egyik ujjá végén a Mathurineék vigyázó-tornya.

— Ott a mi tornyunk, mutatta Mathurine, az a kis fehér!

Olyan volt, mint egy messze kis vitorla a vízen, amelyet inkább sejteni lehet, semmint látni.

A bal karján, egészen a tenyerén, alattunk volt Concarneau.

Mintha egy rengeteg hálóban előbb jól összevissza rázva, kiborítottak volna az öböl felé lejtő partra néhány száz apró fehér házat s azok szétgurultak: egyik-másik fönnakadt egy-egy szikla mögött vagy fenyő tövében, tiz-tizenöt oldalt gurult jobbra-balra a tengerbe nyuló ujjakon s a meredek partszakadékok peremein emelt ős-dolmenek állították meg őket, hogy úgy ne járjanak, mint az a csomó, amelyik egészen belegurult az Oceánba és minden dagály följár sáncai közé sötétzöld hullámaival és köréje hordja a kikötőbe a halászbarkákat.

Igy még egy kisebb, erődített szigetváros is van Concarneau ölében; azon a két ponton, ahol a

legközelebb esnek egymáshoz, hatalmas sziklahíd köti össze őket.

Hat óráig bent a tenger a városban s azalatt a kis sziget bástyaait mossák a hullámok.

Az nap mindenből a szebbik rész jutott nekem. Éppen kezdődött a dagály, midőn beértünk a piacra. A tenger alig előttünk érkezett a városba. A barna bástyafalak alatt ringottak a fekete halászbárkák, a száradni árbócaikra aggatott hálókat, mint megannyi könnyű tündérvitorlát, lengette a dagálylyal járó szél. A bárkákon részint az esti huzásra készülődtek a halászok, részint a reggeli fogást szállították partra. Apró csónakok cirkáltak a bárkák között s a móló alatt, övig vízben állva, adogatták kézzel kézre a szardiniás kosarakat tagbaszakadt halászelvények.

A parton ültek az asszonyok s páfránynyal bélelt kis vesszővályukba rakták az ezüstös apró halakat vagy hordókba sózták, sebesen vagdalva le előbb a halak fejét. Vidáman trécseltek, egy-egy öreg halász egykedvűen üldögélt a kőparton, rágta kurtaszaru pipáját s köpködött hegyeseket a tengerbe, mások meg az asszonyok háta mögött, a parti kocsmák elé huzott asztalok mellett iszogattak, keményen neki könyökölve. Egy-egy ház előtt csoportokba gyűlve kötöttek a leányok, kíváncsian bámulták meg a kocsinkat s nagyot nevettek utánunk; két maszatos, szőke gyerek sikoltozva futott a l.vak mellett.

Egy kocsmá előtt megállottunk. Azonnal körül-

vettek bennünket. Mathurine könnyedén ugrott le a bakról s menten élénk diskurzusba eredt a halászokkal. Ismert ő ott mindenkit.

Nem örvendtem, hogy már megérkeztünk, úgy éreztem, hogy most vége van valaminek, valamit elvesztettem? . . . Talán vissza se jó! Nem törődik ő velem!

— No, hát, itt vagyunk! — szólt Jehan-Vincent s emlegette, hogy mielőtt bárkára szállnék, volna idő egy kis áldomásra. Biztattam, hogy csak igyék, amennyit akar.

Örömmel vettem észre, hogy Mathurine kosara ott van a bakon, tehát még vissza kell jönnie.

A kocsmáros asszony, — mert asszonynak való mesterség ez ott, — szives volt addig, míg azt hitte, hogy ott maradok és tán szoba is kell. Mondta, hogy az idegenek ő hozzá szállnak s hívott, nézzem meg a szállóban a képet, melyeket azok a festők csináltak neki emlékebe, akik nála laktak.

— Tudom, az ur se megy el anélkül.

Nem néztem meg a képeit, nem akartam elmozdulni a kocsi mellől, nehogy Mathurine elvigye azalatt a kosarát.

— Nem vagyok festő, — mondtam a kövér kocsmárosnénak.

— Pedig azt hittem. Ilyentájt szoktak jönni a festők. Tán tetszik is majd ismerni közülök néhányat. Meddig tetszik itt maradni? Talán valami üzleti ügyben?

Megmondtam neki, hogy megyek azonnal tovább

s mintha megbántottam volna ezzel, már akkor semmibe se vett, rám se hallgatott, mikor azt kérdeztem tőle, hogy hol kaphatnék egy bárkát, amely átvigyen Fouesnantba? Ez boszantott s izgatottan szóltam rá:

— Tudja e, kivel van dolga?

Vállat vont, ott hagyott s bretonul mondott valamit, amire egy-két halász röhögött, én meg elpirultam.

De jött Mathurine és vele egy rengeteg breton, akinek a dereka meggörnyedt vállainak súlya alatt, térden alul lógtak hatalmas öklei. Olajos-vászon zubbony volt rajta, mezítelen lábain abroncszott facipők.

— Ehol ni, Le-Mouël mester! — s elém toltotta Mathurine.

Le-Mouël mester némi vesződés után lehántotta fejről a fakult berret-t s úgy állt meg előttem, amire a kocsmárosné és az ajtóban ácsorgó népség is érdeklődve fordult felém. Nehezen mozdul meg a tengerész fején a sipka.

— Adjon Isten! — szólt tiszteletteljesen és bronzszínű homlokát simította végig néhányszor, hogy teljesen megadja a módját.

Mathurine beszélt helyette.

— Gondoltam, hogy a kis apó éppen jó lesz, ő átvisz bennünket Fouesnantba.

— Át én! — helyeselte Le-Mouël.

Engem az érdekelt legkivált, hogy Mathurine is velem marad.

— A halászok ma alsó széllel mennek a házra, nem kerülhetnek át Beg-Meilnek, de az úrnak ugyanis kell bárka, hát gondoltam, hogy Le-Mouël mester legjobb lesz az úrnak, meg ő engem is átvisz jó szívvvel.

— Át, át! — mondta az ember, azzal a helyeslő bólingatással, amelylyel a breton szokta kísérsni a helyette beszélő asszony bátor szavait.

— Én majd Fouesnantból legyalogolok hozzánk. A postával is a Saint-Gildas szokott járni Fouesnantba.

— Jó bárka! — szíveskedett a kocsmárosné is, — a Saint-Gildasnak nincs párja!

— No már abban nem lesz hiba, — szólt csöndes önérzettel Le-Mouël.

— Szent Annát is a Saint-Gildas viszi a busura — szólt egy másik asszony a körénk gyülekezők közül.

— Én is vele voltam gyertyaszentelön, — dicsérte egy harmadik.

— Meg se lódul vitorlafordulásakor! — biztatott egy negyedik és a többi asszonyok is, mindnyájan vetélkedve iparkodtak valami jót mondani a Le-Mouël mester bárkájáról, amit ő olyan elégedetten hallgatott, mint mikor az öreg kocsisnak a lovát dicsérik.

Mathurine volt a legnagyobb az asszonyok között.

A kocsmárosné említette, hogy tavaly egy an-

gol festő járt a tengerre Le-Mouël mesterrel, az két aranyat fizetett egy napra.

— Ugy-e, mi? — biztatta a tengerészt. — Hát most hogy lesznek a fizetséggel? — fordult hozzám. — Azt kell venni, hogy külön út, szél ellen, ha az alatt a huzásra menne a többiekkel.

Mathurine kicsinylőleg támadt a kocsmárosnéra:

— Mit akar az angoljával?! Ez — s rám mutatott a hüvelykujjával — a kerbastiki uraság! . . . Az anyja is minálunk hált egyszer!

Az asszonyok susogni kezdtek, tisztelettel nyitottak utat előttem. Lementünk a híd alá s ott a parton végig, a Saint-Gildashoz. A halászbárkák ekkor indultak egymásután, hosszú rajban a concarneaui öbölből, karéjban kerülve a legszélső sziklák közt egyedül álló szemafor alatt a nyílt tengerre. Jehan-Vincent lehozta a ládámat egy matrózzal, mikor kifizettem, még egyszer ajánlkozott, hogy eljönne kubikolni a kastélyba, csak üzenjek neki, azután kezet nyújtott s én szívesen tettem kérges nagy tenyerébe a magamét. A kocsmárosné maga jött le a bárkához két párnával, hogy jó puhán üljek, a többi asszonyok is odacsődültek a partra s a gyerekek a szoknyák közé bujva pislogtak rám.

Mathurine segített be a bárkába. Megfogta a kezemet s meg se rezzent a karja, amint reá támaszkodva beugrottam a kötélpadra. Le-Mouël mester és négy legénye a vitorlákat igazította szél alá s az öblös bárka lágyan csúszott ki a parti sziklák közül.

A szél a vitorlák közé feküdt s mintha nem is mi mentünk volna, a part suhant előlem távolabb, távolabb, a város mögötti dombok, az elszórt házak, az apró öblök szikláinak kemény rajza harmonikusan simult egy egyszerre áttekinthető kép kereteinek a távlatába s amint beljebb és beljebb jutottunk a tengeren, annál hangulatosabban, lágyabban, szabadabban olvadtak egymásba a színek. A messze dombok fölé verődő lilás ködpázmákból csodálatos puhán fejlődött le a bárka alatt ringó zöldes hullámokig egy színakkord, amelyre lazurt az alkonyra hajló felhőtlen ég hintett.

Le-Mouël mester, zsebredugott kezekkel, a középső árbochoz támaszkodva nézett ki a vízre, két matróz hasrafeküdt egymás mellé a bárka orrán, egy a hátsó vitorla kötelei mellett ügyelte a bárka szárnyai közé fogott szelet, egy meg a kormány rudján könyökölt.

Mathurine, mellettem guggolva, a kosarában rendezgetett. Egyszer-egyszer kikelt a concarneaui boltos ellen, hogy milyen méregdrága, a cérnát is arasszal mérné már!

Le Mouël mester komolyan rá-rábólintott, hogy — bizony, azok értik a csíziót! . . . A lábuknál fogva kéne őket felhuzni! — s intett a fejével, hogy oda ni! . . . Az árbóc hegyére.

Azután hallgatott mindenki, a bárka oldalt hajolva feküdt neki az utnak s a vitorlakötelek nyögtek egyet egyet.

A bárka szélére támaszkodva, kihajoltam s néztem oda le, abba a másik, rejtelmes világba. A fenéig leláttam egy-egy sekélyebb helyt. Különös alaku növényekből, terebélyes bokrokból egész erdő volt alattunk, a tengerfenék süketnéma erdői, hosszú, kékes-zöld indák libegtek, elnyúltak, kecsesen egymásba fonódtak, időnkint csillogó sardinia-raj cikázott el közöttük . . . Azt hittem, hogy csak utánuk kell nyúlnom s elérem őket . . . Egy rózsafehér medusa sülyedt s emelkedett, míg végre elmaradt előlem . . . Helyenkint sárgás-fehér fővénytisztásokat értünk, kagylók heverték ott békés nyugalomban . . . Mind vártam, hogy mikor pillantok meg valami különöset . . . például egy embert! . . . Igen, ha egy olyan sötétzöld bokor alatt egy ember feküdnék! . . .

Vagy egy asszony! . . .

Sapho, a szerelmes asszony! . . .

Talán ő is így fekszik egy tenger-erdőben, egy bokor alatt.

Milyen szép képet lehetne erről festeni!

Vagy ha Mathurine feküdnék ott! . . .

Formás idomaira simulna az ázott ruha, vörös haja szétterülve lebegne feje körül, belepné az arcát, a mellét, az indák köré fonódnék, apró, gyöngyházás kagylók telepednének a vállaira s én ugy ereszkedném le az ölébe, mint az a medusa . . .

Ekkor a bárka lassan hajlott a tulsó oldalára, de alig hogy fölegyenesedtem, ismét visszadólt és azután megint a tulsó oldalára és ismét vissza, de

annyira, hogy majd elestem. Megkapaszkodtam a bárka szélébe, ijedten néztem, hogy mi történik?

Semmi.

Le-Mouël mester szétvetett lábszárakkal feszítette hátát a középső árboznak s nézett ki a vízre, a két matróz nyugodtan hasalt a bárka orrán, egy a fenéken ült állig huzott térdekkel, a negyedik a kormány rudja mellett szundikált.

Én szédültem . . . Valami baj lesz . . . Szólnom kellene talán! Ugy éreztem, hogy azonnal elájulok.

— Hogy elsápadt! — szólitott meg Mathurine s fölállt, mellém jött. A bárka, mint a hinta ingott föl és le, minden ingására hideg borzongott keresztül rajtam. — Beteg?

Mosolyogni próbáltam, ő is mosolygott.

Le-Mouël mester felém fordította a fejét:

— Aha! . . . Csak nem kell erőlködni, majd elmulik!

— Egy kicsit szédülök, — mondtam röstelve, hogy ilyen könnyen bánik el velem a tenger.

A matrózok felém se tekintettek. Le-Mouël mester mégis kérdezett még annyit, hogy — nem akarnék tán egy falat bagót? Az biztosan jót tenne!

Ki is markolt a zubbonya alól egy kis teker-
cset, harapott belőle, kínálta, de intettem neki, hogy köszönöm, nem kell semmi, — akkor hát ő maga kapta be, biztosítva engem, hogy pedig az jót tesz mindenkinek. Azután nem törődött velem.

— Nem szabad rágondolni, az a legjobb, — mondta Mathurine. — Ez csak először van így. Én is így voltam, mikor először voltam tengeren. Meg most olyan a tenger, mint a tej.

— Nincs is bajom, nincs is semmi bajom! — és iparkodtam összeszedni magamat, attól tartva, hogy ő nagyon törékenynek ne találjon. — Kicsit szédülök s úgy szorul a torkom.

Le akartam ülni, de alig tettem egy lépést, újra ingott a bárka s elestem volna, ha Mathurine jóságosan derékon nem ölel, biztatva:

— No csak! No! — és szép szeliden leültetett a bárka fenekén egy kötélcsomóra. Ő is mellém ült.

Éreztem, hogy verejtek gyöngyözik a homlokomra, levettem a kalapomat. Mathurine fölkel, megmártott egy kendőt s azzal hűsítette a homlokomat. Hálásan néztem a szemeibe, ő is gyöngéden nézett engem. Jól esett, csak az nyugtalanított, hogy most bizonyosan sajnál.

— Köszönöm, köszönöm . . . Már egészen jól vagyok . . . Ugy ég a torkom!

— Enni kellene valamit, az a legjobb. Akar egy falat sajtot?

— Köszönöm, nem szeretem most.

— Egy kis almabort?

— Nem kérek, köszönöm.

— Ah! — szólta Mathurine s kigombolta mel-
lén a ruhát, benyult a keblébe. — Ez jó lesz, persze jó! — s kivette a birsalmát, amelyet még otthon

tett oda és amelynek a párját nekem adta volt. — Ez nagyon jó lesz!

— Jó, igen, köszönöm . . .

Megtörülgette a tenyerében s mintha a gyermekének kínálta volna, előbb ő harapott belőle biztatásul egy kicsit, ugy adta nekem.

Hisz nálam volt a másik a zsebemben, de nem szóltam róla, — én is haraptam belőle, azután őt kínáltam meg belőle.

— Most mi marad Yvonnenak?

Vállat vont.

— Hát majd hozzon neki egyszer egy másikat. Megigértem, hogy viszek.

A bárka most lassubb, szélesebb ütemekben hínázott, de nem egyik oldaláról a másikra, hanem hosszában. Az a vége, amelyben mi ültünk, — Mathurine egészen közel hozzám, — néha oly magasra emelkedett, hogy lecsúszva a hullámdombról, szemközt ugy látszott a tenger, mintha most egyenesen a habok közé rohannánk.

Szenvedtem, de minden áron palástoltam.

— Nem szabad a vízbe nézni sokáig a bárkáról. Az rossz! — tanított Mathurine. — Most éppen a fele uton vagyunk. Amint közelebb leszünk a tulsó parthoz, mindjárt könnyebb lesz. Itt, az öböl közepén, egészen ugy mozog a víz, mint odakint, kint a nyílt tengeren. Itt nagyon veszedelmes ám viharokor.

— De hisz nem mély, az imént leláttam a fenékgig.

— Le ám, de nem itt! Nem jó volna itt lelátni Ugye kis apó, mi!?

Le-Mouël mester nem hallotta a hozzá intézett kérdést, mert itt már hangosan lélegzett a partról olyan szendergőnek látszott tenger s a nyílt Oceánról áradó szél repítette az ellene feszülő vitorlákat. A három legény és a gazda maga is a nyikorgó kötelek közé nyult, hogy fordítsanak, ha kell.

Mathurine nekem mesélte hát el, hogy itt, ahol most ilyen mély és erős a tenger, egész el, odáig messze, ahol olyan szép sötétkék színű és összeölelkezik az éjszakára barnuló éggel, — egy nagy, nagy város volt valaha.

Bizony! . . .

Egyszer, lebocsátott horgonynyal, erre felé halásztak a douarnenezi halászok.

Éjfélután bevonták a hálókat s a vasmacskát is föl akarták huzni. Megakadhatott valamiben, mert dacára hogy valamennyien belekapaszkodtak, még se mentek semmire vele, nem mozdult. Egyikük vakmerően leereszkedett hát a lánc mentén a vízbe.

Hogy visszakerült a bárkára, azt kérdezte a többiektől:

— Mit gondoltok, mibe akadt meg?

— Ugyan mibe! Hát valami sziklába.

— Nem biz a! . . . Egy ablak rostélyába.

A halászok tisztára azt hitték, hogy megbolondult szegény. De az csak váltig erősítette az igazat.

— Igen bizony, egy ablak rostélyába, még pedig

az egy templomnak az ablaka volt. A templomban világosság volt és az a világosság messzire fénylett a tenger fenekén. Láttam jól!... A templom telis-teli volt emberekkel, meg asszonyokkal, csupa drága szép ruhákba volt öltözködve mindenki. Az oltáron égtek a gyertyák és a pap éppen a miséhez készülődött. Még azt is hallottam, hogy megszólított egy gyereket. Azt mondta: „Édes fiam, te fogsz máma ministrálni!”

— Nem igaz ez! Nem lehet! — mondták neki a halászok.

De bizony az megesküdött a lelke üdvösségire, úgy esküdött, hogy igaz az, amit ő mond! Nem tudtak eligazodni benne maguktól, elmesélték hát a tisztelendő urnak mindjárt másnap, aki igazságot tett köztük és azt mondta a halásznak, aki leszállott a tengeralatti városba:

— Te az *Is*-i templomot láttad, édes fiam és ha a gyerek helyett te vállalkoztál volna a ministrációra, *Is* városa kiemelkedett volna ismét a tengerből és Franciaország fővárosává lett volna!

— A douarnenezi tisztelendő ur is mondta! — szólt Mathurine suttogva s én az ő vállához támaszkodva, soha, soha édesebb mesét nem hallottam.

A bárka ismét enyhébben ringott, de én nem mozdultam, ő se mozdult.

Az egyik matróz visszaült a hátsó vitorla mellé a fenékre és állát a térdeire támasztotta, — kettő hasra feküdt egymás mellé a bárka orrán, — Le-Mouël

mester, zsebredugott kezekkel, a középső árbochoz támaszkodva nézett ki a vízre.

Mathurine félhangon mesélt.

Holdvilágos éjszakákon egy hableány énekelget ezen a tájon, Abés, a Gralou király tündérszép leánya . . .

Bizony!

Néha megkondulnak a harangok is a mélységben, nincs is annál dallamosabb harangszó a világon! . . . Az isi harangok azok. Mert száz templom volt Is városában és mindenik templomban egy-egy püspök mondta a szent misét. Mióta a várost elnyelték a hullámok, minden, minden úgy maradt, ahogyan akkor volt és azóta mindenki azt csinálja, amit akkor csinált. A rokka mellett ülő asszonyok azóta folyton pörgetik az orsót, a posztókereskedők azóta folyton ugyanazt a posztót mérik, ugyanazoknak a vevőknek. És ez így lesz, így, míg csak meg nem váltja őket a jó szerencse, amikor a város újra előtűnik majd a habok alul.

Öreg halász-asszonyok látják néha Is városát a megnyíló tengerben. Csupa-csupa kastély, meg torony, meg ezer meg ezer nyitott ablak! . . . A háztetők úgy ragyognak, mint a harmat a fejeér gyertyánfa levelein. Tisztán hallatszik a harangszó is, az is hallatszik, hogy úgy zsibonganak az utcákon, mint mikor vásár van Quimperben . . . Akár az oltár előtt is esküt tesznek róla!

A bárka simán csuszott velünk, mintha ezüstös olajat öntött volna alá az öböl fölé emelkedő hold.

— Egyszer volt egy asszony és hinárért ment le a tengerpartra. Amint a sziklák közt szedegette a hinárt, megcsuszott és mikor fölkelt, egy rengeteg kaput látott maga előtt és az a rengeteg kapu szépen föltárult és ő bement rajta és egy pompás városba érkezett.

A nagy utcákban gyönyörűséges boltablakok voltak és az ablakokban is, meg a boltajtók előtt is halommal hevert a sok drága köntösre való selyem, meg bársony. Csak úgy kápráztak a szemei és a szája is tátva maradt ennyi drágaság láttára. A boltosok a boltajtókban álltak és mindnyájan nagyon szépen kérték:

„Vegyen tőlünk valamit, jó asszony! Vegyen valamit, az isten is megáldja!“

Csak úgy zúgott a feje és azt se tudta, hogy mit feleljen már nekik.

Végre bevallotta az egyik boltosnak:

„Már hogy vennék én maguktól, jó emberek valamit, mikor olyan szegény asszony vagyok és nincs én nekem egy árva garas se a zsebemben!“

„Biz az nagy szerencsétlenség!“ — felelt neki szomorúan a boltos. — „Bárcsak egy garas árát tudna venni mi tőlünk, megváltana vele mindnyájunkat!“

Alig mondta ki ezeket a szavakat, a város el-
tűnt és az asszony megint ott találta magát a par-

ton, de menten elszédült. Ugy vitte őt haza két vámszedő, akik éppen azon a tájon járták az őrseget. Két hétre rá meghalt, de azóta minden asszony egy kis rézpénzt varr a mellényibe, hogy legyen egy garasa, ha kell.

— Látja, nekem is van, itt ni!

Közelebb hajolt hozzám Mathurine, mutatva mel-
lén a gombjai közé vart pénzdarabot, hogy tapint-
sam csak meg.

— Érzi?

— Igen . . .

— Már hogy érezné? Iszen oda se nyult!

— De igen . . . igen . . .

És tétovázva nyujtottam két ujjamat a muta-
tott hely felé. O keményen megfogta a kezemet s
maga nyomta oda. Le-Mouël mester ekkor kiáltott
az embereire, hogy eresszék le a középső vitorlát,
— én elkaptam a kezemet s távolabb húzódtam az
asszonytól.

— Ott a kastély!

Mintha az is a meséből való lett volna, a sán-
cokként húzódó fövénypadok mögött, a fekete parti-
sziklák fölött látszott a kastély. Egy részét megvilá-
gította a hold.

Lassan került be a bárka a fövénypadok közé,
az árbócok hosszú árnyakat vetettek. Két matróz ki-
ugrott s övig gázolt az olvadt, ezüstként csillogó
vízben, úgy igazgatták csákllyákkal a bárkát, alig-alig
kiáltva egy-egy rövid szót, ami messzire elhangzott

és szinte látszott, hogy száll a tenger fölött, míg bele nem hullott egy erősebb dagálycsapás harso-
gásába.

VIII.

Két szikla közt egy természetes kis kikötőbe kerültünk. A szikla oldalába kényelmes lépcsők voltak vágva s a lépcsők alatt nagy vaskarikák lógtak.

— No itt se járt breton mostanában! — szolt Le-Mouël.

— Hogy-hogy?

— Hát mert ez éppen a kastély kikötője. Mi arra lejebb szoktunk partra vergődni.

— Miért, ha itt könnyebb?

— Hát hogyan jöhetnénk mi ide? Ez az uraság útja!

— Ezután jöjjenek csak erre.

— Nem lehet az!

— Miért?

— Hát mert ez mindig az uraságok útja volt.

— De én megengedem.

— Meg?! — s mintha kételkedett volna, hogy jussom volna megengedni valamit, ami se neki, se az apjának, se a nagyapjának nem volt megengedve és soha eszibe se jutott egyiknek se, hogy meg legyen engedve. Ez a kastélyhoz tartozik, a kastély

az uraságé, az uraság pedig az uraság!... Később megértettem őket. Ez az a föld, ahol ma is érintetlenül állanak még a dolmenek, — ahol egy-egy sok száz évesnek látszó kőkapu elé kerülve, meglepetve látjuk a reá vésett évszámból, hogy tavaly építették, — ahol az uraság uraság, mert uraság, a paraszt pedig paraszt, mert paraszt és mindnyájunknak ura a Tenger, aki ellen talán néha még az Isten se elég erős.

— Hát iszen megmondhatom nekik! — szolt Le-Mouël mester, a lépcsőre tolva ki a bárka deszkahidját.

IX.

Mathurine vezetett el a paphoz.

Le-Mouël mester a bárkában maradt a matrózokkal; éjszakára sátrat vernek a nagy vitorlából s a keresztrudakból a bárka egyik orrában és nagyon jól lehet ottan aludni, egymásmellett, összebújva. A kisebb hátsó vitorla a közös takaró.

Mi még ki se jutottunk a sziklák fölött vezető lépcsős uton a kastély alá, a Saint-Gildason már lobogott a bogrács alá gyújtott tűz.

Megálltam és néztem. Mathurine kérdezte, — mit nézek?

Olyan festői volt az! Lent a szikla medencében horgonyozó bárka, a meredek gránitfalakra

piritó láng, a tűz köré telepedő emberek, — és fönt, a parton, a nagy, sötétségbe vesző kastély, az ő ürességre csukott ablakaival.

— Jobb volna odalent, a bárkán, — mondtam Mathurinének.

— Miért?

— Nézze, milyen szép!

— Micsoda? . . . Jobb lesz, ha sietünk. Tán már le is feküdt Conan tisztelendő ur, meg nekem is iparkodnom kell ám, hogy éjjelre haza érjek. Holnap péntek!

Ő ment elül, én utána. Beszélt fesztelenül.

Mikor kiértünk a kastély alá, mutatta a tornyot, amelyet már a kocsin is emlegetett. Nem tudtam, mit mondjak neki? . . . Mióta ketten voltunk, nem éreztem magam olyan jól vele, mint az uton.

A park alatt, a faluba vezető mély uton is ő ment előre és hogy közelebb érjük, a töltésen át bekerült velem a parcellázott legelőkre, hol az ösvény breton szokás szerint, derékig érő korlátokkal vagy bokros sáncokkal volt elzárva helyenkint.

Az elsőnél kérdeztem: — Hogy jutunk itt keresztül? Nem lehet kinyitni?

— Ki lehet, de mi nem szoktuk, meg le is van láncolva.

A rácsozott korlátkapu alsó keresztrudján van egy kis fölhágó. Mutatta, hogy arra kell föllépni, — így ni! Azután ide adta a kosarát, hogy fogjam és ahogy a lóra szokás ülni, keresztül mászott a kerítésen. Szoknyája, amikor átlépett, fölcúszott a comb-

jáig és izmosan gömbölyödő lábszára, kövér térde egy pillanatig mezítelenül maradt a holdfényen.

Riadtan pillantottam félre.

Ő biztatott a tulsó oldalról, hogy: — no, jőjön már!

Segített is, szinte az öliben emelt át.

— Messzi van még?

— Nem, mindjárt ott leszünk. Álmos?

— Nem, hanem egy kicsit fáradt vagyok.

Tényleg, úgy bizsergett a testem, mintha még mindig a bárka ringott volna alattam.

Ismét egy korlátkaput értünk. Ott már előre félre fordítottam a fejemet, fogva a kosarat, mialatt ő átmászott.

— Miért zárják így el az ösvényt? — kérdeztem, hogy végre már én is szóljak hát valamit.

— Hát, hogy az állatok ne csavarogjanak össze-vissza.

Egy helyt megbotlottam s mintha hurokba került volna a lábam. Ott hosszú halász-hálók voltak kitergetve a fűre száradni. Mathurine lehajolt, óvatosan bontotta le a lábamról; reszkettem, valahányszor a bokámhoz ért a kezeivel. Figyelmeztetett, hogy ügyeljek, rá ne lépjek többé, mert elszakítom a szegény emberek hálóit s az nagy kár!

— Inkább jöjjön mellettem, én jobban látok a sötétben, mint maga.

Melléje mentem és úgy szerettem volna, ha lett volna még velünk valaki, akárki, egy harmadik.

Megkönnyebbülve pillantottam meg az első fouses-nanti házat.

— Ott lakik az asztalos, — mondta Mathurine.

Azután látszott a második, a harmadik, egy-két ablakban világosság volt. Mathurine annyira sietett, hogy én lihegve mentem mellette. Most már kedvem lett volna beszélgetni is.

— Nem fél így egyedül menni haza?

— Nem megyek a parton.

Hátha én elkisérném őt a vigyázó toronyig? — gondoltam, de nem mondtam.

— Ott a tisztelendő ur háza. Még ébren van.

Mathurine kezét nyújtott, megköszönte az alkalmatosságot, azután letért a beg-meili országra. Sebesen ment.

Mikor elment, akkor szerettem volna utána szaladni és megkérni őt, hogy hagy maradjak én is vele, menjünk együtt tovább, fogja a kezemet és menjünk, menjünk egymás mellett az enyhe májusvégi éjszakába.

X.

A pappal furesán jártam. Nem igen hitte, hogy az ilyen késő este gyalogosan, egyedül beállító ember legyen az az uraság, akiért ő minden vasárnap külön fohászkodik a misében.

A kutyaugatásra a gazdasszonya kiáltott ki az udvarra, hogy — ki az? Ki kódorog ott?

— Én, — feleltem, — szólítsa a kutyát.

— Ki az? — hangzott a konyhából is.

— Valami idegen ember, — felelt be az asszony s hitta a kutyát.

Conan tisztelendő a konyhában ült, a nagy asztal mellett, komótosan kigombolt reverendában és lencsét szemezett. Egy macska a tágas tüzhely padkáján aludt, egy másik meg az ő ölében gubbasztott. A halom lencse mellett egy gyéren világító mécses pislogott.

— Nos, jó ember, mi ujság? — kérdezte, le téve a macskát az öléből.

Jóestét kívántam.

A macska fölugrott az asztalra és ott nyújtóz kodott, sarlóvá görbitve a hátát. Az abbé rákiáltott:

— Sicc! — s elhuzta a mécsést, nehogy fel döntse a macska.

Az asszony elém került, gyanusan méregetett végig s ő is kergette a macskát, aki a tisztelendő ur rémületére a lencsében kezdett kotorászni.

— Összekeveri az ügyetlen, aztán újra szemezhetjük! Mész onnan!... Adta haszontalanja!... Hát mi jóban járunk, atyafi?

Mondtam neki, hogy ki vagyok.

Fölállt s úgy nézett, mintha rosszul hallotta volna. Az asszony meglepetésében olyan erősen megfogta a macskát, hogy az nagyot nyikkant, hirtelen

leugrott az asztalról s köpködve menekült a másik mellé.

Még egyszer ismétetem, hogy Kerbastik vagyok s elmondtam, hogy bárkán jöttem Concarneau-ból, a bárka lent van a kastély alatt.

Conan abbé még mindig nem tudta magát elhatározni, hogy mit higgyen? A gazdasszonyához fordult, akár csak a halászok, hogy hát most süssön ki az asszony valamit!... Az nem is sokáig habozott, vállatni kezdett:

— Hát a cselédek hol vannak? — kérdezte bizonyos önelégült hangon, hogy erre feleljek hát, ha tudok s ha én vagyok a kerbastiki uraság, amit könnyű csak úgy mondani!

Conan tisztelendő is kíváncsian várta, mit felelek a fogas kérdésre?

Én pedig egész naivul bizonyítgattam, hogy igazat mondok, sorra feleltem az asszonynak, aki mind bátrabban examinált.

— Nincsenek velem cselédek, csak magam jöttem.

Aha! — intett az asszony a papnak, — mindjárt kisül a dolog.

— Hát a kufferek hol vannak?

— Lent van a bárkában.

— Miféle bárkában?

— A Saint Gildason, a Le-Mouël bárkáján.

A Le-Mouël mester tekintélye itt is hatott, mert amint őt említettem, összenéztek, hogy tán mégis lehet valami igaz a dologban!...

— De hisz a kegyelmes ur meghalt, — szólt az abbé.

— Igen, az atyám meghalt, — válaszoltam s ugyanakkor konstatáltam magamban, hogy milyen régen nem gondoltam én erre. — Önt bizonyosan értesítette erről a jószágkormányzóság. Marignac ur irt, ugyebár?

— Igenis, mondta a tisztelendő, akit bizonyosan az hatott meg, hogy ilyen nevezetes dolgokat ilyen jól tudok. — Gyászmisét tartottam, amint értesültem a kegyelmes urunk haláláról, a Mindenható nyugtassa . . . Bocsánatot kérek . . .

— Tisztelendő urnál vannak a kastély kulcsai?

— Tizenhét év óta! — felelt a pap s már most nagyon aggódva tekintgetett a gazdasszonyára, hogy most lesz csak baj! Most mit csináljunk?! . . .

De az asszony nem adta ilyen könnyen, ő még mindig gyanakodott, kérdezte, hogy hol van hát Le-Mouël mester?

— A bárkában maradt.

— Hm . . . A bárkában?! . . .

Conan abbé intett neki, hogy hallgasson.

— Jó! jó! — dörmögött az s a vállát vonogatta, hogy iszen neki ugyis mindegy, de majd meglátja a tisztelendő ur! . . .

Kiment, magunkra hagyott bennünket, valószínűleg leküldött a bárkához, megtudni, mi igaz a dologból, de még azután is nagyon szemmel tartott. Azt hiszem, soha, de soha el nem hitte, hogy én vagyok az igazi ura-

ság, örökké gyanus maradtam előtte s évek mulva is várta, mikor derül ki, hogy mégis csak neki van igaza! Ahányszor a papnál jártam, ő mindig sandán nézett s ha elmentem a ház előtt, óvatosan utánam tekintett és ma, visszagondolva Conan abbé későbbi tartózkodó magaviseletére, azt hiszem, hogy dacára mindennek, titokban utóbb maga a pap is osztotta gazdasszonya gyanuját.

Conan abbé typusa volt a breton papnak — a vezérürü a nyájban, melyet csak a nyakába akasztott kolomp révén lehet megkülönböztetni a többiektől. Ő rajta reverenda volt. Hónapokig nem tudtam volna megkülönböztetni az arcát a többi borotvált breton arctól, amint hogy sokáig nem tudtam megkülönböztetni egymástól a halászokat, csak egy typust láttam s külsőségek után igazodtam el köztük.

Bevezetett az utca felől eső szobájába, amelyen látszott, hogy ő is, mint a többi falusiak, inkább a konyhában szeret tartózkodni. A szoba a legmódosabb halász házában is csak parádé. Nála néhány könyv is volt a szekrény tetején, egy hatalmas ecetesüveghez támasztva. Az ablak melletti asztalon volt a tinta-tartó s a plébánia hivatalos könyvei, az ágy végében két teli zsák állott, az egyik ki volt oldozva és úgy láttam, hogy kukorica van benne. Az ablakdeszkán feküdt a breviárium.

Azonnal számon akarta adni, hogy mit adott az ő őrizetére a kastélyban Marignac ur.

— Hát volt itt Marignac ur?

— Hogyne lett volna. Kétszer is volt itt. Együtt vettük föl a lakást. Itt van — és kivette a szekrényből a papirosokat — minden föl van írva. Tessék átnézni, minden meg van úgy, ahogy nekem átadta Marignac ur.

Persze én azt hittem, hogy ez a romantikus kastély kikerülte a Marignac figyelmét s úgy lesz, ahogy gyerek koromban hallottam: „a papnál megtalálja a kastély kulcsait az, akinek szüksége lesz rá! . . .“ Ime, alig érkeztem, leltárral fogad a pap! Mondtam neki, hogy nincs szükségem arra, tudom ugyis, hogy rendben van minden.

— Már arról felelek. Minden esztendőben kétszer szellőztettünk s magam is ott voltam végig. Nem lesz semmi hiba.

Nehezen barátkoztunk össze, mindegyre elfogyott a mondani valónk eleinte. Végre ő is rátalált a panaszkodni való szárazságra, meg hogy milyen rossz híreket hoztak a chasseurök az izlandi halászkörről.

— Kik?

— A chasseurök. Azok, tetszik tudni, sőt visznek a halászok után és átveszik a bárkákról az első fogást. Most azt beszélnek, akkora köd van, hogy a kormányos nem lát az árbocig. Isten őrizze szegényeket! . . . Aztán meg hogy egyik panne-ról a másikra vándorolnak, tiz-tizenkét nyelvet alig vág naponta egy halász, a meg két sousjával számítva, mire megy? . . . Persze nem mindig mondanak ám ők iga-

zat, ráfogják, hogy így meg úgy, csakhogy annál jobban fölverhessék az armateurök a hazahozott gadócárát. Vigasztalom én is itt, amennyire tudom, az asszonyokat, szegényeket.

Én nem szóltam, szerettem volna egyedül maradni, de ő meg úgy viselte magát, mintha azt várta volna, hogy mikor indulok már. Egy darabig az izlandi halászok keserves sorsáról beszélt, azután újra a szárazságról s mikor én a kastélyra fordítottam a szót, ő a templom állapotát hozta elő, mert mindig is abban reménykedett az eklézsia, hogy eljön a kegyelmes ur és akkor szépen helyrehozatja a templomot... De most már Isten tudja mi lesz, ha csak én meg nem segítem...

Megígérttem neki, hogy minden meglesz, csak adjon szállást az éjszakára.

— Itt?

— Igen. Vagy terhére vagyok?

— Oh nem, Isten ments! — szólt fesztelenebbül, olyan közvetlenül, ahogy eddig nem beszélt. — Inkább azt hittem, hogy a kastélyba kell elkísérnem a kegyelmes urat.

— Hisz az be van csukva?

— Éppen azért, kérem szépen, ugyebár késő is lett volna ma már?...

Beszólitotta a gazdasszonyát, Mariannet. Mondta neki, hogy itt fogok aludni és hogy kijavíttatom a templomot. Valószínűleg ez az utóbbi hír indította arra a bizalmatlan asszonyt, hogy megkérdezze a

gazdájától, nem akarok-e, már tudniillik én, enni valamit? Két tojást főzött s a konyhában terített hozzá.

Egy félkaru, álmos ember ült a konyhában, a mosogató padon, mikor kimentem s két asszony állt a konyhaajtóban.

— Hát neked mi kell, fiam? — kérdezte tőle Conan abbé.

— A Marianne asszony mondta, hogy gyűjjek, — felelt az és engem nézett. Azonnal kitaláltam, hogy Marianne asszony hitta elé őket, nagyobb biztonság okáért.

A tisztelendő haza küldte őt s a két asszony is elődalgott.

— A harangozó, derék, becsületes ember volna, — beszélte az abbé, — csak az árbockötél alá szorult a karja egy vihar alkalmával és így járt vele szegény ember. A quimperi kirurgus vágta le neki, mert már könyökig fekete volt.

Mialatt én ettem és Marianne ágyazott, ő kérdezősködött, hogy merre jöttem s hogyan? Volt-e eső arra felé? Meg hogy találtam el ide ő hozzá egyedül, így éjszaka?

Erre a kérdésre nem feleltem. Nem akartam Mathurinet említeni neki. Hirtelen azt kérdeztem: — Egyáltalában senki se lakik a kastélyban?

— A kertész ott lakik a kerti házban, de a kastélyban ki laknék?

Mariannet sürgette, hogy mi lesz az ágygyal,

de az ráförmedt, hogy nem lehet azt fölfújni! . . .
Majd meglesz! . . .

Almabort is adott a tojáshoz Marianne, Conan-
tisztelendő biztatott, hogy igyak belőle s ugyanakkor
magának is hozott poharat.

Mikor a pohár után benyult egy fali szekrénybe,
rászólt a szobából az asszony:

— Mit keres a tisztelendő ur?

— Én, Marianne? . . . Én csak egy kis poharat.

— Minek?

— Csak ide hozom.

— Tettem én oda poharat.

— Igen, igen, tettél, itt van . . .

Töltött nekem, de magának nem. Én töltöttem
neki s a nagy, erős ember, akin nyoma se látszott
a hatvan esztendőnek, szinte gyerekes aggodalom-
mal, lopva, sebesen nyelte le a pohár almabort és
azután messzire eltolta magától a széles asztalon a
poharat.

Közel járt már az idő éjféelhez, mikor lefeküd-
tünk. Hideg volt az ágy, barátságtalan a szoba. Ta-
lán a tenger zúgása is hozzájárult, hogy nem tudtam
elaludni. Arra gondoltam: — vajjon haza ért már
Mathurine? . . .

De jó lett volna vele menni!

Visszagondoltam az együtt tett utra, milyen
kellemes volt az! Majd gyakran meglátogatom őt s
megírom a meséket, amelyeket ő mesél nekem. Elha-
tároztam, hogy holnap délután elmegyek hozzá a

vigyázótoronyba és mindennap elmegyek hozzá. A mozgás is nagyon jót fog tenni nekem. De hisz dél-előtt is elmehetek! . . . A kastély nem érdekel, addig kiszellőztetnek két-három szobát, míg odajárok. Eligazítják azt nélkülem is! . . .

Az arcára nem emlékeztem, de ezzel nem is igen vesződtem. Vágytam mellette lenni s így, egyedül, távol tőle, azt éreztem, hogy jó volna, ha mindig vele lehetnék!

Igen, holnap reggel azonnal lemegyek hozzá Beg-Meilbe. Bárcsak már reggel volna! . . .

Félálomban, eszembe jutott a birsalma.

Felültem az ágyban s hallgatóztam. Az apály békés csobbanásai hallatszottak be a partról, egyenletes ütemekben. Azután óvatosan leszálltam, mintha lopni indulnék a holdvilágos szobában, előkerestem a ruháim közül a kabátomat, ügyelve, nehogy zajt üssek, — és a kabátzsebből magamhoz vettem az almát.

A párnám alá tettem.

XI.

Másnap reggel korán fölébredtem. Az első gondolatom Mathurine volt és az, hogy ma el fogok menni hozzá! . . .

Igen, ma el fogok menni hozzá!

Csak nem keltem föl azonnal, — hisz ráérek s

a hosszú ut után különben is szükségem van rá, hogy jól kipihenjem magam. Délig amugy is eligazíthatom az abbéval a szükségeseket s délután lesétálok Mathurinehez. Így nem is lesz annyira feltűnő, mintha azonnal szaladnék hozzá. Neki majd azt fogom mondani, hogy arra felé sétáltam és hát... No majd mondok valamit! Vajjon, szívesen fogad?

Tudja Isten, de ez a Mathurine, akihez én így biztatva önmagamot, készülődtem a meleg, reggeli ágyban, valahogyan nem az a Mathurine volt már, akihez az este úgy vágytam: — az, a mesemondó Mathurine volt; ez pedig az az erős, nagy asszony, akinek a vállait látva az első este Rospordenben, nem tudtam mit mondani és akinek a mezitelen térdét megpillantva tegnap, ismét elakadt a szavam.

Halkan kopogtattak az ajtón. Elámultam, a családi livrét látva a belépő emberen.

— Hát maga kicsoda?

— Én kérem a rais-kerhouëti kastélyból vagyok szolgálatra rendelve a kegyelmes ur mellé, de csak ma reggelre tudtunk megérkezni.

Átnyujtotta Marignac levelét, akire határozottan haragudtam. Hogy mer a dolgaimba avatkozni! Itt is kínozzanak a cselédek?

A jó öreg nem tudta volna elviselni nyugodt lélekkel, hogy egy Kerbastik komornyik meg vadász nélkül létezhessek valahol s lóhalálban menesztettgyorspostát Rais-Kerhouëtbe, Fouesnantba rendelve át a

cselédséget. Azok kocsin kerülték meg az öblöt s így egy éjszakával utánam érkeztek csak meg.

Vissza akartam kergetni őket, de elolvasva Margnac levelét, ezt a szertartásos felségfolyamodást, a sok kacskaringós mondat alól kitünt, hogy neki volt igaza.

„Kegyelmességed magas engedelmét kérve, legyen nékem szabad hódolattal felsorolnom az én alá-zatos indokaimat, amelyek utólagos és esedezett jóvá-hagyásuk reményében arra birtanak, hogy a rais-kerhouëti cselédség közül hat egyént, nevezetesen és imitt következő sor szerint :

1. egy vadászt	} mint	belső alkalmazottakat,
2. egy ajtónállót		

továbbá :

3. egy szakácsot	} mint	külső alkalmazottakat,
4. egy mindenest		
5. egy kocsiszt		
6. egy lovászt		

összesen és számszerint hat egyént, Kegyelmességed méltó fogadására, a szükséges fölszerelésekkel és fogatokkal egyetemben Fouesnantba küldöttem, ismerve a nevezett kastély elszigetelt helyzetét, ismerve ama viszonyokat, amelyek stb. stb.“

Biz én arra nem gondoltam, hogy enni is kell majd a fouesnanti kastélyban s végre is a pap asztalához nem ülhetek mindennap. Cseléd is kell, ha csak magam nem akarok főzni magamnak. Az igaz,

hogy fogadhattam volna cselédséget a falubeliek közül . . .

De ha már itt vannak, hát maradjanak, legalább annál kevesebb gondom lesz, ha ezzel se kell vesződnöm. Majd úgy bánok velük, hogy ne legyenek terhemre.

— Hogy hínak téged?

— Dénes vagyok, kérem, Dagorne Dénes . . .

Mintha vipera csípett volna meg. Fölémelyedtem.

— Én mindig Dagornenek foglak híni. Érted?

Magamban pedig elhatároztam, hogy amint lehet, szabadulok ettől az embertől.

A konyhában egész gyülekezet várt rám.

Conan abbé biztosított, hogy reggeli miséjében áhitatosan megemlékezett volna rólam és az Isten áldását kérte volna az érkezésemre, de ma péntek van s majd inkább vasárnap cselekszi hát ezt.

Mariannera lényegesen engesztelő benyomást gyakorolt a cselédség megérkezése, szemlátomást imponáltak neki a livrék. Szeliden tudakolta, hogy mit álmodtam az éjjel? Mert az rendesen beteljesedik, amit ott álmodunk, ahol először alszunk.

Le-Mouël mester is ott volt.

Tulajdonképpen ő szolított meg először; maga a pap is, némi tisztelettel, őt bocsátotta előtérbe. Megkérdezte, hogy aludtam? . . . Azután mondta, hogy ő csak azért jött, hogy ő csak el akarta hozni a kendőt . . .

— Miféle kendőt?

— Hát ezt ni! — és kivette a zubbonya alól a sárga pettyes kendőt, amelylyel Mathurine borogatta volt a homlokomat a bárkán.

Azonnal ráismertem és zavartan mondtam:

— Az... az a Mathurineé...

— Az övé?! Nem tudtam. No majd oda kell adni neki s letette az asztalra.

— Melyik Mathurineé? — kérdezte, kezébe véve a kendőt, Marianne.

— A Mathurineé... Hát melyiké, a sánta Gregoire asszonyáé.

— Hát az hogy kerül ide?

— Hogy? Hiszen éppen együtt gyüttünk Concarneauból.

— Együtt? — csodálkozott az asszony. — Hát már megint haza került?

Én attól féltem, most kiderül, hogy Mathurine kísért el ide az éjjel, amit én nem vallottam be.

Bárcsak elő ne hozta volna Le-Mouël mester a Mathurine nevét. Már most talán jobb lesz, ha ma le se megyek Beg-Meilbe...

Sürgettem, hogy induljunk a kastélyba, de Le-Mouël még akart velem valamit, hanem ő nehezen boldogult a szóval s csak úgy csipetenként sütötte ki, hogy van ám bárka is a kastélyhoz, mindig is volt, mikor az uraság itt volt, az igaz, hogy innen-onnan huszonhárom esztendeje, hogy vizen nem volt, de hát hogyan is lett volna, ember is kell ahhoz, aki bánni tudjon vele, hát ő nem akarja magát di-

csérni, de azt gondolná, hogy talán, ha én is úgy gondolnám, hát ő itt volna éppen . . .

A pap segített rajta s elmondta, hogy van a kastélynak egy goëletteje, amelyet hagyományos szokás szerint mindig tengerre bocsátanak s fölszerelve horgonyozik a kastély kikötőjében, míg itt tartózkodik az uraság. Le-Mouël mester talán a goëletteje ajánlkozik.

Bólintott, hogy igen, éppen azt akarta mondani, csak még azt is, hogy patkányoknak való már az a goëlette, úgy szét megy az a vizen, mint a vaj a serpenyőben; hanem éppen azért mondja, hogy a Saint-Gildas, az aztán bárka, ha bárka kell! Mi?!... Hát itt a Saint-Gildas, meg az ő négy embere, gondolkozzam meg, aztán ő beállana hozzám mindenestül, akár azt a mundért is fölveszi, amiben az uraság emberei járnak, lesz olyan a kastélyban, mindig is volt, csak meg kell keresni.

Jó, jó . . . Megfogadtam hát őt bárkástul, mindenestül a kastély szolgálatába, csakhogy szabaduljak tőle. Végre is, néha majd kijárok vele a tengerre!

És így voltam a többiekkel is. Le-Mouël mester után a kertész nyaggatott segítségért, mert maga nem tudja úgy rendbehozni a kertet, ahogy annak rendben kell lennie, mikor itt az uraság, meg mindig is volt négy-öt asszon a kerti munkára. Beleegyeztem. Hisz hagy legyen keresetük ezeknek a szomorú, szegény halászözvegyeknek. Azután jött az asztalos, mert bizonyosan akad sok reparálni való a kastély-

ban, csak bízzam azt ő rá, — a kovács, a kőmives, a lakatos is akart belőlem, — az asszonyok egymást ajánlották mosónénak, a majorság mellé, a konyhába és így tovább.

Hisz ha ez így megy, itt is csak úgy lesz, mint ahogy otthon volt!... Egészen úgy bizony és soha se úgy, ahogyan én akartam. Még ki se mozdultam a pap házából, már úgy elosztozkodtak rajtam, hogy magamnak alig maradt belőlem valami. Azzal biztattam magam, hogy végre is, ha már mindezt rám rójja a kastély, majd úgy bánok velük, ahogy kell, megőrzőm a szabadságomat, ők meg hagy boldoguljanak körülöttem szegények! A legvégső esetben pedig... a legvégső esetben megyek innen egyebüvé és Marignacnak se mondom meg, hogy hova.

Meghagytam Dagornenak, hogy igazítsa el ő az emberekkel a dolgot s aztán... Aztán jelentse Marignacnak az egészsét.

— Bocsánatot kérek, kegyelmes ur, de én nem tudok irni.

— Hát a másik?

Egyik se tudott irni a rais-kerhouëtiek közül s tudja Isten, ez némileg tetszett nekem. Így történt, hogy Conan abbé lett a kastély ügyeinek a gondviselője, ő vezette a számadásokat, ő levelezett Marignaccal, Marignac viszont hozzám küldte a jelentéseit, én pedig eltettem azokat egy szekrénybe, amíg majd elolvasom egyszer — s mikor az a szekrény tele lett, fölküldtem az egész csomót a könyvtárba.

mert később Fouesnantba hozattam át a párisi könyvtárt.

Conan abbé mindenekelőtt a templomot mutatta meg, hogy magam lássam, mi ott a tenni való. Mondtam neki, hogy csak igazittasson el mindent, amit jónak lát.

— Oh kegyelmes urunk, csak még abba egyeznék bele, hogy két szép ablakot kaphatnánk Quimperből.

— Hát persze! Meg kell rendelni.

— A sekrestyénk is szegény ám! A vasárnapi casulát kellett befogni hétköznapra is. Megmutatom, ha —

— Jó, jó! Értsen meg, tisztelendő ur! Igazítsa mindezt a legjobb belátása szerint. Vegyen föl egy bizonyos összeget minden évben erre a célra s forduljon Marignac urhoz a nevemben.

— Ha szabad volna az összeget...

— Én nem tudom, mit gondol, mennyi kell?

— Régente, mikor még a kastély nem volt ilyen elhagyatott és le-lejött valaki, megesett, hogy ezer francot is kapott az eklézsia. Megmutathatom...

Mondtam neki, hogy adasson minden esztendőben annyit ezután s a szükséges javításokat számitsa föl külön Marignacnak.

Azt hiszem, nem tudta hirtelenében, örvendjen e vagy kételkedjék a szavaimban, úgy nézte a körülöttünk állókat, mintha tanukat keresne arra, amit mondtam. Azután nagyon beszédes lett. Az egyetlen

utcából álló falun áthaladva, alig találkoztunk férfival, asszonyok, meg gyerekek kerültek elénk, a gyerekeket korholta, hogy köszönjenek nekem, a fehér főkötős asszonyoknak meg odakiáltotta:

— Uj templomotok lesz Anna napjára!

Nem vettem észre, hogy azok különösképpen örvendtek volna az ujságnak, de némelyik maga szólitotta meg a papot és siránkozó hangon kérdezgette őt, amire ő kenetteljesen felelt. Nem értettem még akkor, bretonul beszéltek, de mintha már maga az a nyelv is az izlandi halászok özvegyeinek a sóhajtásaiból termett volna, könnyen kitalálhattam, mit akarnak a paptól.

A tengerparton szegényesebb gunyhók állottak s két durván faragott, magas kőkereszt között hajlott be a fonesnanti öböl. Négy-öt ütött-kopott bárka leszerelve, árván ringott az öbölben s odébb néhány öreg halász piszmogott a sziklák közé pányvázott csónakokon. Az egész part olyan elhagyatott volt, olyan kihalt, hogy elszorult a szívem s hasztalan kerestem a napsütötte tengeren a tegnapi hangulatomat.

Az egyik gunyhó előtt egy asszony ült a fehér homokban, régi kötéldarabokat tépett az ölébe. Fekete, bő köpönyeg volt rajta s a kámzsa is a fejére volt huzva. Pizkos gyerekek vájkáltak a homokban mellette, elfutottak, mikor minket észrevettek. Az asszony föltekintett, közönyösen, nem is köszönt.

Conan abbé szóba állt vele, kérdezgette, de az

csak folyton nemet intett és nem felelt egy szóval se. A gyászköpönyeg volt az rajta, az uráért viselte, ki január végén Concarneauban indult át a csöndes tengeren harmadmagával, hogy elszerződjék egy halászbárkára részesnek. Föl is csaptak mind a hárman és siettek vissza a jó hírrel, de valami erősebb szél kerekedett, az ár levitte őket. Látták is a csónakot a beg-meili vigyázóból, — azóta oda vannak. Márciusban kosarat eresztettek utánuk, de a kosarat is kivitték a hullámok a nyílt tengerre.

Az abbé beszélte el a kérdezősködésemre, hogy mi az a kosár.

Ezek a fehér főkötős fouesnanti asszonyok ijedten riadnak föl éjszakánként a parti halászgunyhókban minden zajra, mert ha a halászt szerencsétlenség éri kiint a tengeren, sivítva repülnek gunyhóhoz a sirályok és megzörgetik szárnyaikkal az ablakot. Arra ébred föl az asszony.

Már aztán az olyan gunyhó hasztalan várja vissza a gazdáját. Az asszonyok kétségbeesetten futkosnak a part mentén, zokogva rimázkodnak a tengernek, hogy adja vissza, amit elvett. Nem adja, nem!

Hát megkeresik.

Kosárkát fonnak tengeri fűből, a kosarat is hínárral bélelik meg, a hínár közé egy facipőt tesznek, a facipőbe korpát s a korpába egy szentelt gyertyát állítanak. A gyertyát meggyújtják és vásárnap, a mise után, vízre bocsátják a kosarat. Mert a szentelt gyertya odaring, ahol a holttest fekszik . . .

— Majd valamelyik vasárnap megint megpróbáljuk a kosárral! — mondta neki az abbé. — Jó az Isten, Gaid!

Bambán tekintett föl az asszony a papra és se kérdve, se állítva, halkán, hosszan elnyujtva mondta rá:

— Jó

Ekkor vettem észre először egész tisztán egy újabb komplikációt a hangulatom alakulásában: — bármennyire meghatott ennek a szegény asszonynak csaknem állati szomorusága és bár megesett a szívem rajta, az első gondolatom még se az volt, hogy enyhítsek a keserüségén. Bizonyos kíváncsisággal néztem őt s míg Conan abbé beszélt vele, úgy ügyeltem a magatartását, mint a festő a modeljét és mi alatt a vízre bocsátott kosárról beszélt utóbb az abbé, én a szép legendát éreztem ki a szavai mögül, látva egyszersmind a hullámokon ringó kosárban az égő gyertyát, a nappali világosságban vergődő sárga lángot, a kék tengert, a fehér partot s a parton reszkető asszonyok festői mozdulatait, de főként a színeket . . .

És ahelyett, hogy teljesen átengedtem volna magamat ennek a művészi teremtést megelőző hangulatnak, botorul eléje vágtam az önkritikával s mintegy igazolni akartam magam a lelkiismeretem előtt, mohón kérve a papot, hogy gondoskodjunk arról az asszonyról.

— Hallod, Gaid, a kegyelmes ur pártfogásába vesz.

Lásd, mégis megsegít ő, az Isten. Vasárnap, mise után eredj föl a kegyelmes urhoz a kastélyba.

Tiltakozni akartam, hogy ne hozzám, ne jőjjön hozzám, inkább csak ő igazítsa el vele.

— Hát mozdulj! Meg se köszönöd?

Beszélhetett annak! Az urát nem adja már vissza az Isten se, koldulni meg majd ugyis elmegy, ha odáig jut.

— Ne bántsa, tisztelendő ur! — s hívtam a papot, hogy hagyjuk el. — Biztosítom, hogy nekem imponál az ő mélységes közönye. Egyet érez s azt egészen, más nem létezik a számára. Szegény asszony!

— Hát iszen elég a baja szegénynek, annyi bizonyos, de ha csak maga volna!... A másik kettőnek is itt az özvegye, azok is gyászolnak eleget, de azért eljárnak a misére, nem adnak olyan rossz példát mint ez. Mit csinálnánk, ha minden asszony, akinek nem kerül vissza a nyárra az ura Izlandból, így elmaradna a templomból?! Hova jutnánk így?

XII.

A fousnanti kastély eredetileg csak egy hatalmas, örök időkre rakott donjon lehetett, amelyeket abban az éppen ilyen formátlan, de tömör s csaknem hozzáférhetetlen X. században építettek. Talán kalózfészek volt s erre vall a sziklák közé rejtett kis kikötő, vagy talán éppen a kalózok ellen védte az öböl jobb partját.

A donjonba, mint valami kerékagyba, küllők-ként kiszögellő négy keskeny, lándzsás födelű épületet ékeltek később s a XVI. században a küllők végeit összefogták egy félkaréjba huzott épülettel — a tulajdonképpeni kastélylyal. Most úgy fekszik az alapja, mint egy nyitott legyező, amelynek a forgója, a donjon, a parkban van a kis tó mellett, de kilátszik a tengerpartra is, — a legyező karimája pedig, a kastély tengerre szolgáló homlokzata félkörben kerül be a fák között a parkba.

Sokkal nagyobb épületet találtam, mint a mekkorát reméltem és óhajtottam. A küllők közé három V alakú udvar esik, földszintjeit a cselédlakások foglalják el, a négy emelet pedig ugyyszólva megannyi folyosó a donjon és a kastély között, valamennyiből nyílik egy-egy ajtó a tágas torony címertermébe, — ahonnan egy csigalépcső vezet le a parkba s föl a második emeleten át a nyitott tető kerek erkélyére. Az erkélyről szép kilátás nyílik a fák fölött a falura, az öbölre, sőt tiszta időben át lehet látni a concar-neau semaphorig.

Nagyjában bejártuk Conan abbéval az egész épületet, ő a cselédeket küldte előre, hogy nyissák ki az ablakokat. Az összes szobákban gondosan rendbe volt rakva minden, a butorokon, sőt a képeken is vászonterítők voltak. Az abbé mondta, hogy azokat egytől-egyig Clémence néném varrta Delabière asszonynyal.

Először ejtette ki ezt a két nevet, amely en-

gem annyira érdekelt, hogy szinte féltem többet kérdezni. Az este ő nem akart a kastélyról beszélni, most meg én engedtem volna el szívesen. Pedig hát nem láttam én akkor ott semmi különösöt, kissé lakatlanok, ridegek voltak a szobák, erős kánforszag érzett valamennyiben, mert a gondos Marignac azt kivált a lelkére kötötte Conan abbénak meg a gazdasszonyának, Mariannénak, hogy „azokban a szobákban, ahol függönyök és töltött bútorok találtnak, a kánfor ne kiméltessék.“

Kérdeztem, hogy hol lakott az anyám?

Nem tudta megmondani.

— Alig érkezett, már mindjárt ment is tovább. Eleget sajnáltuk mink, de hát nem csuda, hogyis lett volna kedve itt maradni akkor! A kegyelmes ur — —

Sebesen mentem át egy másik szobába. Nem akartam, hogy az apámat említse. De ő jött utánam s beszélt:

— Nyilván a temetésre sietett, de már akkor régen eltemettük, mert úgy kívánta a kegyelmes ur, hogy — —

Izgatottan szóltam közbe, hogy félbeszakítsam:

— Mondja tisztelendő ur . . . mondja kérem . .

— Tessék?

Hirtelenében nem tudtam egyebet kérdezni:

— Clémence néném hol lakott?

— No már azt aztán tudom. Mindig magam hoztam föl a postát, bár tudtam előre, hogy azon

mód vihetem is majd vissza. Csak éppen ráírta, amit szokott.

És olyan sajnálkozva tette utánna :

— Hiszen tetszik tudni

Néném az első és a második udvar közé eső küllőnek az emeletét lakta. Három keskeny, szűk szobában szorongott a komornájával. Ugy találtam, hogy az egész kastélyban mégis ez a legbarátságosabb három szoba; ott nem volt a bútorokra ragasztva a leltári cédula, érzett, hogy ott állandóan lakott, otthon volt valaki s azok az apró tárgyak, amelyek ott maradtak utána, még az övéi. Az egyik ablak elé huzott asztalkán voltak a varróeszközök, egy kosárban himző selymek, szalagok, a karszék mögött álló paraventra volt akasztva a selyemtarsoly s a tarsolyból kiállott a lorgnette gyöngyháznyele; egy üvegszekrényben kecses porcellánfigurák és kristálydobozok voltak szép rendesen elrakva; a falrafeszített bársonyon apró miniatürök lógtak gömbölyű aranyos keretekben, aranyos kapcsokra aggatva, magasra fésült, hajporozott dámák képei; kicsi, himzett szőnyegek és csipketakarók voltak a székek hátaira s az asztalkákra terítve.

Az ebédlőben sok egyforma kis porcelláncsésze volt az ablak elé rakva, egy hosszú zsámolyra.

A pap elnevette magát.

— Itt ebédeltek a cicák. A hány kis fehér macskát kerithettünk, azt valamennyit ide hoztuk. A grófné megvette jó pénzen, ráadásul még vissza is

adta, ha megnőttek. Sok bajunk volt velük, mert ha még ugy zsákban vitték is el, azért mind vissza-szökdöstek azok ide. Persze, itt jobb kosztjuk volt.

Bosszantott a pap durva hangja. Benyitottam a hálósobába. Fehér függönyök közt állott a szűk ágy, akkorka volt csak, mint egy apáca-oltár. Nem is engedtem ablakot nyitni, ne restelje magát, hogy ugy rávilágítanak . . .

— Arra is kimehetünk tán, — szólt Conan abbé, egy ajtó felé mutatva, amely elé az imazsámoly volt huzva. De nem akartam, hogy mindnyájan betóduljanak utánnunk néném hálósobájába. Kérdeztem, mi van ott?

— Ott is szobák vannak. Van itt kérem annyi, hogy bizvást elférne benne az egész falu.

Én a donjont választottam ki magamnak. Ugy találtam, hogy az lesz a legalkalmasabb egy olyan embernek, aki lehetőleg egyedül kíván lenni ebben a nagy házban, — ha lezárom a címerterembe szolgáló négy ajtót, egy egész nagy különálló gömbölyű ház marad nekem. Arra nem gondoltam eleinte, mennyit fognak nyugtalanítani majd az elzárt, lakatlan szobák és hányszor bejárom én még azokat, hogy minden tárgyhöz hozzányuljak, minden székre leüljek!

Itt a toronyban, két emeleten hat szoba van.

A földszintet egész terjedelmében egy tágas, kerek helyiség foglalja el. A nyomott, bőven keresztvasalt bolthajtások egy rengeteg oszloptuskóba csilagzanak össze a helyiség közepén; valaha a kalózok

rakodóhelye vagy az őrség közös tanyája lehetett itt, erre vall a roppant tüzhely, amelyből kandalló épült utóbb, akkora, hogy ökröt lehetne sütni benne, erre vallanak a falba vájt hálófülkék, ahol most páncélok s fegyvertrofeák díszelnek. Ide nyílnak a vakpincék csapóajtói, a kastélyküllők földszintjei s innen kanyarodik az emeletekre a csigalépcső. Persze összevissza építették a századok folyamán az őstornyot s bent csak a földszint őrizte meg úgy-ahogy eredeti jellegét. Bizonyos, hogy eredetileg nem ez a mai, a kastély felé eső falba rakott szűk csigalépcső szolgált az emeletekre, hanem a fal körül kereken csavarodott föl a lépcsőtlen kapaszkodó.

Az első emeleten van két egymásba nyíló kisebb szoba és a címerterem. Az egyiket ebédlőnek rendeztettem be, a másikat Dagornenak testáltam. Nem akartam, hogy folyton mellettem zörögjön, mint Erik. A második emeleti három szoba közül a két szűkebb lesz a háló, meg az öltöző, a harmadik a dolgozószobám. Valamelyik hosszabb időre iderekedt ősem azt a mulatságot eszelte volt ki magának, hogy ebben a szobában kiverette a födelet és csillagvizsgáló-műhelyt rendezett be, amelyet azon érintetlen állapotában találtam itt. Ezért is tetszett nekem a torony. Ez lesz az én dolgozószobám! Itt fogok majd írni! A felső világítás, ha a kupola reteszablakaiba üveget vágatok s néhány függönnyel kellőképpen mérsékelem, akár festésre is alkalmas lesz, itt majd füst-hetek is! . . .

Nem engedtem, hogy megbolygassák a helyiség romantikusan tudományos berendezését. Néhány szényegyet, széket s egy nagy asztalt hozattam még át és ma, ugyanabban a szobában írom e sorokat. Harminc éve s mintha tegnap érkeztem volna!... Ma is csak a holnaphoz készülök. Örökké készülődtem, lázasan vártam, hogy majd holnap!... És minden úgy van itt, mint akkor. Az öles falba mélyesztett, régi könyves fülkében ott vannak az ódon foliánsok, talán csak két ember lapozta őket, mióta ide kerültek: — az az ősöm, aki a csillagjóslást akarta megtanulni belőlük, hogy a jövődőt lássa, vigasztalóul a tegnapiért, — meg én, aki a multat nézem, nem lévén mit keressek a jövődőben.

Itt vannak a csillagmérő eszközök, a családi krónikák, a könyveim, a festőállvány, a festékes asztal s rajta a kibontatlan tubusok, szűz ecsetek és teli pasteldobozok, — az ásványgyűjteménynek készített rekeszes szekrény, — a botanikus prés, meg a nagy szék, amelyben harminc évig üldögéltem s azon gondolkoztam: mit csináljak, hogy csinálhassak valamit?...

XIII.

Egyik sajátságos jellemvonása volt az én lelkiállapotaimnak az, hogy folyton vártam valamit. Ez még ma is megvan bennem. Várom valamit, de nem tudnám megmondani, hogy mit. Néha elmegyek ha-

zról s utközben úgy érzem, hogy mikor haza érek, otthon lesz valami. Vagy itthon vagyok és ugyanaz az érzés kerget, hogy menjek már, mert odakünt, utközben vár reám valami.

Ma már tudom, hogy a tehetetlenség káprázatai ezek, de azért megyek utánuk, sőt csalom magam, nem indulok azonnal és lassabban térek haza.

A bizonyos csalódás pedig inkább lehangol, ahelyett, hogy megnyugtathatna. Akkor például féltem attól, amit Conan abbétól fogok megtudni.

Ketten jártuk be a parkot.

Elhanyagolt, csaknem vad erdő volt az. Az utak fölismerhetetlenné gyepesedtek, a fák közt sűrű bokrok sarjadtak, a kis tó partját, melyet a régi sáncárcokból tágítottak a torony köré, nád és sás nőtte be, a fenéken meg vastagon összeállva poshadt a libazöld békanyál. A zörgésünk elől menekülő békák riadtan ugráltak beléje.

A fenyőfák közt egy szalmával fődött, stilizált kis parasztház állott. Az ajtaja kirothadt s kidült a küszöb elé. Bementem. Fecskefészkek voltak a tetőgerendák közt, a földön rozsdás kerti eszközök henteregtek. Conan abbé csóválta a fejét, lehajolt és fölemelt egy ásót:

— Tessék! Tiszta jó!

A sarokba állította és egymásután szedte föl s rakta a sarokba a többit is, gereblyéket, kapákat, zsörtölődve:

— Halálos vétek ezért a sok drága jó szer-

számért, hogy így eszi meg itt őket a rozsdá, de a szegény grófnénak az volt ám a bogara, hogy nem szabad itt semmihez hozzányulni! Nem is görbítettek itt meg egy faágot se azóta.

— Hogy hogy? Hisz volt kertész! Meg azok az asszonyok, akik a kerti munkára ajánlkoztak ma?

— Hisz éppen az volt a baj, kérem, hogy addig szépen keresett itt a falu, mert ez a munka soha se ment robotszámba a régi világban se, hát nagyon jól fogott a népeknek. De a grófné azt szerette, hogy minden nőjjön békében, ahogy neki jól esik. Inkább kiadta a napszámot ingyen. Aztán pedig, mikor ő meghalt, Delabiére asszony azt állította, hogy a grófné azt hagyta, hogy a kerthez nem szabad nyulni, míg az uraság nem jön. Mondtam én Marignac urnak, mikor itt járt, ő is belenyugodott.

No most megkérdezek mindent!... Előbb-utóbb ugyanis meg kell tudnom. Legalább tülesem rajta!

— Kérem, tisztelendő ur, beszéljen el nekem leplezetlenül mindent, amit elbeszélhet.

— Mit, kérem alássan?

— Clémence néném sokat szenvedett, ugyebár?

— A grófné? ... Nem tudom, kérem ... Nem hinném, nagyon jól volt ő itten Delabiére asszonynyal.

— De hát miért élt olyan elzárkózottan?

— Nem élt ő kérem elzárkózottan, minden vasárnap eljött a misére, délután meg én voltam itt vele, mert szerette tudni, hogy mi történik a faluban.

— De hát azok a levelek, tisztelendő ur, me-

lyeket azzal a kijelentéssel küldött vissza, hogy ő meghalt?

Conan abbé bólintott néhányszor, de nem felelt

— Tisztelendő ur bizonyosan tudja, mert ugye vallásos volt szegény Clémence néni?

— Már az meg volt benne kérem. Minden két héten meggyónt és megáldozott. Külön ostya-pénze volt tőle a templomnak.

Biztattam az abbét, hogy beszéljen, tartózkodás nélkül, nagyon lekötelezne, ha mindazt elmondaná, amit a nénémről tud. Nem kívánom, hogy a gyónás titkaiból áruljon el valamit, de mondjon el nekem annyit, amennyit elmondhat.

— Istenem, hiszen bátran elmondhatnám én még a gyónását is, olyan ártatlan volt ő, mint a galamb. Mit is hibázhatott volna egy olyan öreg dáma, akinek mindene, amit szeme-szája megkívánt, úgy meg volt itt, mint ő neki.

Nem voltam vele tisztában, hogy őszintén beszél e vagy csak ki akar térni előlem? Pedig őszintén beszélt és végre megmondta a saját véleményét is.

— Csupa jóság volt ő, kérem, szerette a békeséget, csak hát . . . már kimondom úgy, ahogy van, ne tessék rossz néven venni, de hát nem volt ő egészen otthon. Nyilván bolond volt egy kicsit a grófné, de csak úgy szélmentin, ahogy itt mi nálunk szokták mondani. Delabiére asszony is, — és mutatta a homlokán, hogy Delabiére asszony is olyan volt, mint az

urnője, az se volt egészen otthon. — Azért nagyon jól összefértek, annyi bizonyos, nyugodjék mind a kettő! . . . Én azt hiszem kérem, hogy az a szerencsétlenség zavarhatta úgy meg a grófnét.

— Melchior öngyilkossága . . .

— Isten ments! — szólt megdöbbenve. — De-hogy is öngyilkosság! . . . Hiszen én temettem el. A kegyelmes ur hogy mondhat ilyet? . . . Már hogy lett volna az öngyilkosság?! . . .

Gyanakodva vizsgálta az arcomat, én mentegőtöztem, hogy az még a születésem előtt történt s nem sokat tudok róla.

Ő ezt különösnek találhatta, de megnyugodott abban, hogy a nagy urak körében sok minden más-ként van, — hanem azért az öngyilkosokat ő nem temethetné még se el! Többször mondta, hogy ugyan miért is fordulna maga ellen az, aki olyan mód-ban van?! . . .

— Clémence néném itt volt akkor?

— Hát persze. Ezt se tudja a kegyelmes ur?! A szerencsétlenség elé érkezett szegény éppen. Szinte két esztendeig színét se láttuk aztán, csak Dela-biére asszonynyal üzengetett ki a kastélyból, úgy gyászolt.

— Nem értem! . . .

— Mit, kérem? Mit nem tetszik érteni? El-mondom én úgy, ahogy volt.

Lassu léptekkel indultunk vissza a kastélyba s ő ezalatt egyszerüen, a legtermészetesebb hangon,

mintha csak az akkori sovány aratásról beszélt volna, amit hála Istennek, már ugy is kihevertünk valahogyan, belekezdett annak az előttem olyan misztikus esetnek körülményes elbeszélésébe. Látszott rajta, hogy szívesen teszi, sőt szereti, hogy azt éppen ő mondhatja el nekem.

— Lány telünk volt, nagyon jól emlékszem, mert már január közepén készülődtek a halászaink, mikor olyan váratlanul megérkezett a fiatal gróf ur azzal a dámával. Mind azt hittük, hogy a felesége, mert szép volt, kérem, annyi már bizonyos. Ha akkor látta volna a kegyelmes ur! Nem tudom, milyen lehet most, mert már megöregedhetett ő is. Ugye bizony?

— Én nem ismertem.

— Nem? ... Vajjon mi lett belőle? ... Azt mondják, férjhez ment azért Angolországban egy előkelő urhoz megint. Nem tetszik tudni?

Intettem, hogy nem tudom.

Itt egy keveset moralizált Conan tisztelendő, hogy ahova a sátán nem mehet, oda rendesen aszszonyt küld maga helyett. Elég baj van e miatt a szegény emberek közt is! Kivált a begmeilei lányok nem férnek a bőrükben, azok híresek arról, hogy mindig harangozás előtt lesz meg a gyerek. De hát mit csináljon velük az ember ... O egy időben eleget fenyegette őket, hogy nem esketi a templomban az olyan párt, aki gyerekekkel jön az esküvőre, azt érte vele, hogy nem merték megkereszteltetni a gye-

rekeket, abban a hiszemben, hogy így nem tudódik ki a hiba.

— Baj, baj! De hát asszony nélkül mire menne a világ, ugye kérem? — mondta tréfásan és jóízűen mosolygott. — Valljuk meg magunk közt, hogy mégis csak szükség van rájuk. Mi nálunk itt az a legnagyobb baj kérem, hogy kevés az ember s könnyen koldussá marad utána az asszony. Van úgy, hogy hat-hét bárka közül öt se kerül vissza, az özvegy meg nem igen tud ám a gyerekekkel még egyszer férjhez menni. Nem is szokás, mert azt tartja a tengerész, hogy a hű asszony haláláig várjon elmaradt urára. Az olyat, aki nem maga temette szentelt földbe az urát, nem is böcsüli, nem is meri feleségül venni senki, mert hátha egyszer visszakerül az első embere! Megesett az már. Mondják különben, hogy mindig olyan hideg is az ilyen özvegy asszony ágyában az urának a helye, mintha vizes volna. De hogy a szavamat ne felejtsem, mondom, mindjárt az esztendő elején jöttek meg és egy jó darabig szépen együtt is éltek itt. Senki se mondta volna, hogy nem férj meg feleség. Tán máig sem tudnók róluk, hogy nem azok voltak, ha Marianne asszony rá nem jön. Mert ő tudta meg. Ejnye, kitől is? . . .

Megállt s úgy gondolkozott. Együttal a homlokáról is letörülte az izzadtságot.

— Nem bizony, nem emlékszem, de majd megkérdezhetjük tőle. Elég az hozzá, hogy ő mondta nekem először, még nem is akartam mindjárt elhinni

neki, bár váltig erősítette, hogy sejtette ő azt mindjárt. „Ugyan miből?” — kérdeztem tőle. „Hát miből, abból, hogy úgy összebujtak, mert nem turbékol úgy a férj a feleségével, ha gróf is.” Iszen győzi kérem a szót Marianne asszony, annyi bizonyos. Abban is igaza volt neki, hogy legalább vasárnaponkint eljöhettek volna a templomba, mert azt a népért is meg kellett volna tenni, ha már idejöttek. Menten híre megy az ilyenek s én mit feleljek, ha azt találja vetni a hívek közül valamelyik, akit hibáztatok, a szememre, hogy hát a kastélybelieknek mért nem szólok! . . . Sokszor nehéz helyzetben van a lelkipásztor, kérem itt, ahol nem annyira fölvilágosodott a nép.

Conan abbé most hirtelen elhallgatott s megállt. Intett, hogy hall valamit, ügyeljünk csak! . . .

Jól hallotta, ekkor kondult meg a faluban a déli harangszó.

Leemelte tehát a kalapját és keresztet vetve, összekulcsolt kezekkel, alázatosan lehajtott fővel imádkozni kezdett. Csak az ajkai mozogtak. A nap erősen sütött reá és fénylett rajta a viseltes fekete reverenda. Olyan csönd volt, mintha e pillanatban az egész környéken minden élő lélek így imádkoznék . . . Mathurine is . . . Én is önkénytelenül meghajoltam. A harangszó egyre azt mondogatta: „dél—van—dél—van—dél . . .” és úgy képzeltem, hogy sárga színe van ennek a harangszónak . . . Igen,

mintha egy sárga lepkeraj libegne be fölöttünk bágyadtan a faágak közé . . .

Az abbé aztán keresztet vetett, tenyerével körülsimította a kalapja belső karimáját s úgy tette a fejére, egyet sóhajtva.

— No, mindjárt ebédelünk! — mondotta hal-
kan. És vidoran utána: — Siessünk is, kegyelmes
uram, mert elhül a leves!

Aznap én is nála ebédeltem, mert a kastélybeli
konyhát előbb rendbe kellett hozni.

Sebesebben mentünk.

— Milyen meleg van! Mi lesz még a nyáron!

— Azután mi történt, tisztelendő ur?

— Hol is hagytam el? . . . Igen, ott, hogy ki-
tudódott, miszerint nem felesége a fiatal grófnak,
csak úgy vannak együtt, mulatni jöttek. Azt azon-
ban ma se tudnám megmondani, hogy mi fajta volt.
Marignac urtól kérdeztem, mikor először itt járt.

— Mit mondott?

— Ugy vettem észre, kérem, hogy nem igen
szerette, hogy előhoztam. Azt mondta, ő se tud töb-
bet, mint én. Hát nem is kérdeztem aztán többet.
Fiatalság, bolondság, ne tessék tőlem rossz néven
venni. Tudom én azt! . . . Iszen csak ha ennyivel
ment az Ur Isten elé Melchior gróf, az megbocsátott
neki, mert hiszen megbünhődött ő azzal, hogy olyan
szép fiatalon vált meg az élettől.

— Ön azt tartja, tisztelendő ur, hogy büntetés
a halál?

— A jó Isten kezében vagyunk mindnyájan, kegyelmes uram, de azért szép az élet mégis, akár-hogy vesszük . . .

Ugyanazon az ösvényen tértünk be a falu felé, melyen az éjszaka jártam Mathurineel. Gondosan kikerültem a száradni teregetett hálókat. Conan abbé egyik-másikról meg is mondta, hogy kié, azonközben folytatta Melchior bátyám történetét.

— Már nagyon is benne voltak, annyi bizonyos, de aztán egyszerre elkövetkezett a penitencia. Egy hétfői nap megérkezett a mi kegyelmes urunk.

— Az apám?

— Igen. Nyilván azért, hogy szétzavarja őket. Tudtuk mindjárt, hogy no, most valami lesz, mert se aznap, se kedden, se szerdán az uraságok nem mozdultak ki a kastélyból. Az én Marianneom majd kirepedt a kíváncsiságtól, hogy mi lehet velük? Ilyen az asszony, kérem! . . . Nem hagyott békét, hogy menjek már a kastélyba! Voltam is, de a kegyelmes ur el lehetett foglalva, leüzenté, hogy majd hivat, ha ráér. Szigorú ember volt ő, tudom jól. Aztán csütörtökön reggel érkezett Clemence grófnő Delabière asszonynyal és aznap délben elutazott az a . . . tesszik engem érteni? . . . Biz el, mintha itt se lett volna. Egyes egymaga ült a kocsiban. Nyilván haza expediálták. Bevallom, magam is megkönnyebültem, mert kérem, mégis csak veszedelmes az nagyon, ha éppen fölülről adják a rossz példát. Nincs igazam? . . .

Conan abbé kissé bajosan jutott keresztül a korláton, hát megpihent s úgy mondta;

— De aztán itt volt a bünhődés előttünk. Isten őrizzen mindnyájunkat, de bocsánatot kérek, mintha csak ujjal akarta volna megmutatni a Mindenható a népnek, hogy ne paráználkodjatok, mert lám, a hatalmas uraknak is csak az a tizparancsolat, ami nektek. Tessék elhinni, kérem! . . . Megvallom, még azon is gondolkodtam utóbb, hogy ne vegyem-e bele egyik prédikációmba, de gondoltam, hogy mivel éppen a parókia kegyurának a családjában esett meg, hát nem e találják zokon venni, ha megtudják?! . . . Én csak a népet akartam tanítani vele, mert ahány, az mind annyi felé beszélt róla akkor. Hogy az a dáma elment, az uraságok együtt maradtak a kastélyban. Engem pénteken délben hivatott a kegyelmes urunk. Nyájas volt hozzám, de röviden beszélt. Kérdezte, mi kell a plébániának? Nem mertem neki előhozni a dolgot, ő se említette. Mondta, hogy néhány napig itt marad, parti szalonkákra fognak vadászni. Szombaton reggel kimentek együtt a sziklák közé, délben láttam is mikor visszajöttek. Vasárnap a kegyelmes ur előbb misén volt, aztán ment vadászni, de a fiatal gróf nem jött misére, ő korán reggel elment, vesztire. Bizonyosan megcsuszott a puskával a síkos parti sziklák közt, a puskájára eshetett, mert éppen alatta volt, a puska elsült és itt ment be a töltés éppen a szemé alatt ni . . . Még az a szerencse, hogy a dagály előtt rátalált a kegyel-

mes ur, mert különben bevitte volna a tenger és el se temethettük volna.

Mentől tovább mondta, annál egyszerűbbnek találtam így az esetet s annál kevésbé érdekelt a történet, inkább a pap okoskodásaira ügyeltem. Hisz végre is, én nem ismertem Melchiort szegényt, annyit tudtam róla, hogy létezett és meghalt, mint száz meg száz ősöm, akik közül nem egy végezte be az életet még groteszkebb módon. Ő ide szöktetett egy asszonyt, skandalum lett belőle, de... apám, mint szenior lejött utánuk, hogy véget vessen a skandalumnak. Képzelem, hogy megrémültek tőle! Melchior, mint afféle makacs Kerbastik-faj — ezért szívesen irigylem! — valószínűleg nem akart engedni, de jött szegény Clémence néni, aztán persze, menni kellett a Melchior asszonyának. De hogy egyedül eresztette el? ... Alighanem apám kényszerítette rá. Értett ő ehhez!

Conan abbé véletlen szerencsétlenségnek, meg aproposra érkező bűnhődésnek nevezte a halálát, így mondták neki, én eddig azt hallottam, hogy öngyilkosság volt s ezt valószínűbbnek is tartottam. De hisz mindegy!

— Csak legalább még annyi időt engedett volna neki a jó Isten, hogy fölvehette volna az utolsó szentségeket! Nagy megnyugvás az a halálban! — mondta az abbé.

Marianne asszony a kapu előtt leste, jövünk e már? Integtetett, hogy iparkodjunk és messziről kiáltotta:

— Az Isten áldja meg a tisztelendő urat, hol marad már ennyi tenger ideig?! Mind oda az ebéd! . . .
Én nem bánom!

IV.

Körülbelül két hónapig áztatott a tenger s az új környezet, bár az első benyomások lendülete azonnal, amint letelepedve a donjonban, a saját iniciatívámra maradtam, kezdett elmélkedésekben pihenni el. Már az első nap eresztgettem és szőni kezdtem a vén torony falai közé azt a hálót, melybe aztán napról-napra jobban begubóztam magamat.

Azon ürügy alatt, hogy előbb kipihenem az ut fáradalmait s megvárom, míg minden rendbe jön körülöttem, egy széket huztam az ablakfülkébe és az első délutánt ott töltöttem, nézve a tengert s a kastély fedeléről kinyuló sárkány-csurgót, mely éppen az én ablakomra ásitott.

Innen az ablakból véve, milyen hangulatos pasztelt lehetne ebből csinálni! . . . Meg kellene rajzolni az ablakfülkét az előtérben s a tengerből annyit, amennyi idelátszik. A világítás a háttérből kékeslilán esnék be a vastag falak között . . . Még az a sárkányfej is jól venné ki magát . . . Igen, ezt majd megpróbálom! Az esti apály hangulatát kell kifejezni! . . .

De nincsenek hozzávaló eszközeim! — gondol-

tam s elhatároztam, hogy írni fogok Marignacnak, küldjön néhány doboz pasztelt. Egyszersmind festékeket is hozatok majd, mert azt is megkísértem majd. Pompásan érvényesülhet a vásznon ugyanaz a hangulat, amit ugyanakkor papiroson kísértek majd meg visszaadni.

Naponkint hat órát foglalkozhatnék szellemileg!... Összegyűjtöm a breton legendákat. Ez azért is jó lesz, mert így megismerkedem a néppel is, érintkezni fogok velük s ez újabb anyagot szolgáltat majd az írásra.

Bizonyosan lesznek itt tengerész-dalok is. Az este hallottam, hogy az északi széllel erre kanyarodó concarneaui bárka-rajon énekeltek a halászok. Szomorú, egyhangú dalok lehetnek, olyan a taktus bennük, mint az apálycsobbanás. Kilenc ütem, a negyedik és a kilencedik erősebb.

Számítottam. A kilencedik után hármas szünet... Megint számítottam.

Eszembe jutott, hogy az egyik szobában egy hegedűt láttam. Fölálltam, hogy megnézzem, milyen állapotban van? De ki kellett volna nyitattani a csukott szobákat s azt se tudtam bizonyosan, hogy melyikben van. Visszaültem és azon tanakodtam, hogy miért nem helyeztek nagyobb súlyt a neveltetésemben a zenére!? Teljesen elhanyagolták ezt. Anyám bizonyosan nem engedte volna. Hisz tény, hogy élvezni tudnám a zenét, csak a zenei hallásomat kellett volna gondosabban művelni.

Ez visszavitt a multba, kerestem a nevelésben elkövetett hibákat, apró részleteken pizmogtam, eszembe jutottak a kis orvos tanácsai, Marignac, a cselédek és az apám is, meg Dénes is, — de mintha az a tenger lett volna akkor közöttünk, olyan biztonságban éreztem magamat, mert már most minden másként lesz! Holnap kezdem az új életet!!

Rendszeresen kell hozzákezdenem!

Mindenekelőtt testileg is meg kell erősödnöm. Ezt is rendszeresen fogom keresztülvinni. Korán kelek, megfürdöm a tengerben, utána sétálok, esetleg lovagolok vagy kimegyek a tengerre. Talán lehetne halászni is? . . . Vagy a parkban is dolgozhatnám? . . . Ha valami rossz idő beszorít a házba, azért csak olyan korán fölkelek. Mondjuk hétkor, vagy inkább hatkor . . . De kezdjük egyelőre csak hétkor, később majd félhétkor, lassankint jobb lesz hozzászokni, mint egyszerre . . . Tehát ha valami rossz idő beszorít a szobába, itt fogok testgyakorlatokat csinálni. Azaz hogy miért? . . . Rossz időben is kimehetünk a szabadba, az is erősíteni fog. Egyáltalában akármilyen idő legyen, a napi sétámat megteszem. Hátha vadászni próbálnék! . . . Ellen-szenves multság, de megkísérthetjük. Majd meglátom!

És akkor este, amikor még egy szíves éjszaka választott el attól a megkezdendő új élettől, olyan megnyugtatóan erősek voltak az én elhatározásaim.

Egyedül Mathurine nyugtalanított. Gyanusan

ismételgettem, hogy holnap, igen, holnap őt is meglátogatom, Hisz az irás miatt is kell . . .

Lefekvés előtt papirost kerestem. Elhatároztam, hogy ezután naplót vezetek s úgy fogom ellenőrizni önmagamat. Nem találtam arra való papirost. No, majd legközelebb magam megyek át Concarneuba a Saint-Gildason és bevásárlók mindent, ami az íráshoz szükséges! De addig is mire irjam például a mai napot? . . .

A könyves fülkében, egy ódon csillagászati naptárra akadtam, abban a hónapok között üres pergament lapok voltak hagyva a horoszkopiai jegyzeteknek. A zodaikus oroszlán jegye alatt kezdtem s nagyon meg voltam elégedve magammal, írni kezdvén az első napot.

XV.

Május 22. Szombat.

Korán ébredtem. Dagorne utasításom szerint hétkor bejött. Nem szeretem ezt az embert, nem tudom megszokni. Erős, mint egy bika s úgy szuszog, mikor lélegzetet vesz. A gondolatnak nyoma sincs a szemeiben, csak bámul, mintha örökké torkig volna lakva. Akármit szóljak hozzá, vigyorogva felel. Talán el is hozhatnám Eriket? . . .

Le-Mouël kérdeztette, megyünk e ma valamerre? De ma inkább lovagláshoz lett volna kedvem, azon-

ban nincs hozzávaló ruhám. Hozatni kell. Majd írok Marignacnak.

A szobáimat rendeztem. Valamennyi ablakból gyönyörű a kilátás. Szeretem a mély ablakfülkéket. Egy-egy kis szoba valamennyi. A tengerre látok az íróasztalom mellől s órákig követhetek egy-egy kis bárkát a láthatáron. A másik ablak a parkra nyílik. Nem nyitom ki, míg a kis tavat ki nem takarítják; egészségtelen. Már ma megkezdték a park rendezését. Szegény Clémence néni!... Vele ugyan röviden leszámolt Conan abbé! Ki tudja, milyen mély seb vérzett az ő lelkén... Vagy talán mégis a papnak van igaza!? Majd egyszer átnézem Clémence néni szobáit. Még valami szép, gyöngéd regényre találok anyagot. Egy vén leány fehér álmai... Öregszik, öregszik, megöregszik egészen, de lelkében azon fiatalon, üdén élnek tizenhatéves korának az emlékei és légmentesen elzárkózik a világtól, hogy a külső események ne zavarják őt önámításában... Vagy vegyük, hogy... Szóval ebből lehetne valamit csinálni. Esetleg komplikálhatnám Melchior öngyilkosságával. Kész regény.

Ebéd után itt volt a pap. Szimplex ember. Az az érdekes benne, ami papsága dacára megmaradt a breton halászból. Ha ketten vagyunk, beszédesebb, mint amikor a gazdasszonya is ott van. Nem fogom őt nagyon magamhoz szoktatni. A holnapi mise miatt jött s megszakította hangulatomat, pedig mikor érkezett, kedvem lett volna elmondani neki, hogy

mit lehetne csinálni Clémence tante dolgából. Nem értett volna meg. Azt akarta tudni, hogy hány óraker legyenek a vásárnapi misék? . . . Nincs kedvem, de ha kell! . . . Lehetetlenné tenném a helyzetemet. A misén ott lesz az egész falu. Nem mertem kérdezni tőle, hogy Mathurine be szokott e jönni a vásárnapi misére? Bizonyosan be.

Azt hiszem, valami ilyenféle asszonyra gondolt a kis doktor, mikor azt ajánlotta, hogy nősüljek meg. Különös, engem inkább a lelke érdekel. Vajjon milyen ember a férje?

Május 23. Vasárnap.

Valami sajátságos izgatottságot érzek így itt egyedül. Szeretnék lefeküdni. Azt hiszem, Dagorne is bent csavarog a faluban, mint a többi. Kellemetlen nap volt ez a mai. A templomban láttam Mathurinet, de nem igen mertem ránézni, mert leste az egész falu, hogy mit csinálók. Conan abbé is csak engem nézett, mikor kifordult a „Dominus vobiscum“-okra. Nem tudtam: boszankodjam e vagy nevessek — a prédikáció is rólam szólt s megimádkoztatta értem az egész asszonysereget.

Tényleg alig volt a templomban tizenöt férfi, csupa asszony.

Mathurinet nem szólíhattam meg. Mit gondoltak volna a többiek?

Bevallom, rosszul esett, hogy Mathurine semmi érdeklődést nem tanusított irántam. Ő mennyivel könnyebben módját ejthette volna, hogy megszólít-

son. Talán nem törődik velem? . . . Dagorne beszélt vele. Talán már régebben ismeri.

Tulajdonképpen mit akarok? . . . Nem tudok eligazodni magamon. Vágyom utána s még se merek közelíteni hozzá. Ma, amint megpillantottam, arcomba futott a vér. Azt hiszem, ámitom magamat s nem a meséi csábitanak. Így, a többi asszony között, láttam, hogy csak olyan ő, mint a többi. Annál jobb.

Ebéd után az erkélyen ültem. Holnap megyek a tengerre. Még ma meg akartam mondani Le-Mouëlnek, hogy legyen készen reggel; lementem, de a vén kertészen kívül senkit se találtam. A kertész mondta, hogy Le-Mouël Concarneauba ment délután. Boszankodtam. Hátha ma akartam volna kimenni a tengerre? A kertész mondta, hogy ma „vasárnap” van.

Május 24. Hétfő.

Marignac elküldte a családi krónikákat. Teljesen megfeledkeztem róla, hogy ezt magam kértem. Balsejtelmek fogtak el, mikor berakattam őket a szobámba. Micsoda nyűg ez a díszes mult! Jobb lett volna, ha ezek is bent égtek volna a hotelben.

Dagorne ma elaludta a reggelt. Én mentem ki utána. Akkor öltözött. Éppen olyan matróz-inget visel, mint Dénes és olyan szőrös melle van. Kellemetlenül hatott rám. Minek is küldte őt ide Marignac?!

Fürödni akartam ma reggel, de ez annyira felizgatott, hogy elhagytam. Talán várhatnék is júniusig?

Le-Mouël ma is alkalmatlankodott. Nincs kedvem, azt hiszem, nem bírom a tengert, azonnal émelygek, amint hullámosabb. Ma különben a krónikák is elfoglaltak. De mégis, hozzá kell szoknom a tengerhez! Majd eleinte csak a part mentén kísérem meg.

Szeretném tudni, mi az oka annak, hogy ezt a Le-Mouëlt annyira respektálja boldog, boldogtalan? Dagorne valóságos áhitattal hordja nekem az üzeneteit. Ma azt kérdeztette, hogy mi lesz a livrékkel? Ha tudná, mennyire megutáltam otthon a cselédek egyenruháit! Még majd második maitre d'hotellé női ki magát ez a Le-Mouël.

A pappal sétáltam estefelé. Szép, holdvilágos idő van. Kértem, hogy gondoskodjék hát a bárka személyzetének az egyenruhájáról. Egy concarneaui szabó megcsinálhatja. Az majd készíthet nekem is lovagló ruhát. Azt hiszem, hogy ezzel is csak ámitom magamat. Hisz nem okvetetlenül szükséges az a lovagló ruha. Holnap kilovagolok. Föl fogom venni a lovász lovagló kamásnijait.

Elfeledtem megkérdezni Conan abbétól, hogy miben áll hát ennek a Le-Mouëlnek az érdeme.

Egy érdekes dolog:

Lementünk az abbéval a parton egész a harmadik keresztig. Szeretem a goëmon szagát s úgy estefelé kivált erősen érzik. Egyik halászgunyhó előtt asszonyok tanakodtak s a holdat ügyelte a legvénebb, aki a küszöbön ült.

— No, megvan? — kérdezte tőle az abbé.

— Még nincs, de Isten segedelmével már nagyon készülődik.

Kérdeztem, mi az? Hát egy kis halászt vártak, talán már eddig meg is született. Azt tartják, hogy boldog lesz az, aki derült, holdvilágos éjszaka születik meg s az asszonyok azért imádkoztak. Ha abban a pillanatban, mikor a kis ember megérkezik, felhők szoritják körül a holdat, mintha fojtogatnák, vagy ha abban a pillanatban úgy elborítják a felhők, mintha hullámok közé merülne, — akkor, hej, szomorú sors vár szegénykére, bizonyára vízbe vész...

Nem lesz baj. Magam is ügyeltem az eget. Nyoma sincs felhőnek. Le kellene küldenem Dagornet, kérdezze meg, hogy megszületett e már? De tudja Isten, nem szeretek kérni semmit ettől az embertől.

Május 25. Kedd.

Délelőtt lovagoltam, jól esett. Lent jártam, szinte a Mathurineék vigyázó tornyáig, de velem volt a lovasz, hát nem mentem le egészen odáig. Holnap ismét kilovagolok, de egyedül. Majd azt mondom Mathurinenek, hogy a kis lányát jöttem megnézni. Vinni is kellene annak a gyerekek valamit!...

Különben mit tulajdonítok én ekkora fontosságot ennek a dolognak?... Mit gondolkozom azon, hogy mit mondjak neki?... Nevetséges vagyok. Arra felé lovagolok, leszálok s bemegyek hozzájuk, hogy adjanak egy pohár vizet... Azaz hogy ez is

minek? Hisz mit igazolom én magamat? Hisz nem csak ő vele állok szóba, el fogok én járni nem egy halászgunyhóba. Mert csakugyan segíteni kell ezen a szegény népen. Minden szépsége dacára, végtelenül szomorú vidék ez: egy hosszú, keskeny földszalag, behajítva az Atlanti Óceán hullámai közé; sziklás partjairól napról-napra beljebb rágja le a földet a tenger s meghordja sebeit szikrázó, hófehér fövényvel. Páfránynál meg vadszedernél egyéb alig terem Fouesnanton tul. Persze, ezen a talajon ezrivel teremhet a mese a halálról. Elnéztem ma s egészen lehangolt.

Tíz emberrel nem találkoztam az uton s azok is, mintha csak úgy a bokrok közt, meg a sziklák mögött bujkáltak volna valaki elöl, ijedten köszöntöttek.

Május 26. Szerda.

Le-Mouël ugylátszik föltette, hogy elszekiroz innen. Dagorne ma ismét azzal költött, hogy megyünk e a tengerre?

Bizonyosan beteg lettem volna belé, olyan nyugtalan volt ma a tenger. Egész nap ködös, felhős volt az idő, rosszul is aludtam, mintha ezren sirtak volna a tengerparton, úgy csapkodták a fövénypadokat a hullámok. Eszembe jutott Mathurine meséje a mosónékról, de bevallom, olyan ragadós a babona, nem mertem fölkelni, hogy kinézzek az ablakon. Hosszan elnyuló vonítást is hallottam közbe-közbe.

Reggel csábitott az új látvány s a parton sé-

táltam, és már annyira voltam, hogy szinte leértem Beg-Meilbe. Le is mentem volna, ha a pappal nem találkozom. Vidám volt, örvendezve kiáltotta elém, hogy esni fog.

Különös véletlen. Éppen a vigyázó toronyból jött. Azért ment, hogy megtudja, mi hír az időről?... Nem történt e valami szerencsétlenség az éjjel? De ugylátszik, bevonultak idejében az összes concarneai halászbárkák, tőlünk pedig csak három dolgozik az öbölben, azok itthon vannak.

Jó alkalom lett volna Mathurinere terelnem a szót, ő kezdte, hogy milyen részeges ember a sánta Grégoire, — de én elég ügyetlenül az éjszakai viharra fordítottam a beszédet. Kérdeztem, hogy mi volt az a vonítás, hallotta?

Azt mondta, hogy hallotta. Azt tartják, hogy az E-man-Jannin-ann ôd o ionnal. (Jannin-ann-ôd, aki ordít.)

Ismét egy legenda:

Akiket soha se ad vissza a tenger, hogy szentelt földbe temessék, azok örökké itt bolyonganak a parton. Viharos éjszakákon kiülnek a sziklák közé és versenyt sírnak a viharral. Hajnalig hallani keserves jajgatásukat. Így kiáltanak:

— Jou! . . . Joun! . . .

Épp ahogy a szél sivít.

Jannin-ann-ôd nem tartozik a gonosz természetű kísértetek közé, de azért nem szabad gúnyt űzni a világért se rettenetes siránkozásából. Jaj annak, aki elég vakmerő volna ezt megkísérteni! Aki egyszer

felel neki, ahhoz rögtön félannyira jut, a második feleletre még közelebb szabadul, a harmadikra pedig már torkon ragadja és viszi magával a víz alá.

Kérdeztem az abbét, hogy mit gondol, nem lehetne ez ellen tenni valamit?

— Mi ellen?

— Hogy felvilágosodottabb legyen ez a nép. Hisz csupa babona minden gondolata.

Nem felelt egyenesen a kérdésemre, ötölt-hatolt, hogy hisz igaz, sok itt a babona, de hát . . . hát nem lehet egész bizonyosan tudni, mi igaz abból, amit hisznek, mi nem. Meg hogy talán nem is volna jó annyira fölvilágosítani őket.

— Miért?

— Sokkal istenfélőbbek így! — felelt az abbé olyan egyszerűen és nyíltan, hogy bizonyosan nem tudta, milyen súlyos dolgot mondott.

Elgondolkoztam, hogy nem ugyan az ő szempontjából, de vajjon üdvöset cselekednék e az, aki ezek ellen a legendák ellen dolgoznék itt? . . . Nem boldogulna, mert hát mindenekelőtt a tengert kellene kiszáritania. A tenger szomorú poézise ez, az árbockötelei közé sírja a szél s a hullámok hordják a partra a mesét és lépten-nyomon látják őket itt a halált.

És tényleg, hiszem magam is, hogy ott kint, ahol az ég lekönyököl a tengerre, ott egy város volt valaha. Miért ne? . . . Hisz itt, ahol századok óta áll ez a torony, itt is bizonyosan olyan sima tenger

lesz egyszer. Lent a parti sziklák között vékonyan visít a szél, a hold misztikus barázdákat szánt a didergő vizen s az örök hullámok dühösen csapkodják, pihenés nélkül eszik a partot.

Lefekszem mindjárt, olyan jól esik majd összekuporodva megbujni a meleg paplan alatt.

Holnap, ha nem esik, lemegyek Mathurinehez. Majd megkérem, hogy meséljen.

Ötödik napja, hogy itt vagyok s tulajdonképpen még semmit se csináltam. Ma délután már mintha unatkoztam volna s azon kaptam magam, hogy vágyom vissza a kandalló elé, a könyvtárszobába, az én régi karszékembe. Azt a széket el is fogom hozatni. Vajjon nem égett el? ... De nem, nem fogom elhozatni, nem azért jöttem ide.

Május 27. Csütörtök.

Azt hiszem, legjobb lesz mégis ezt a Le-Mouëlt elbocsátanom valahogyan. Nem tehetek róla, de már szinte szököm előle. Ma reggel az első gondolatom az volt, hogy: no most, mindjárt hozzák a Le-Mouël üzenetét, megyünk e ma a tengerre? Korábban fölkeltem s Mathurinehez indultam. Megint Conan abéba botlottam, mintha csak engem lesett volna, hogy panaszkodják, mert nem esik. Aztán számolni akart. Valóban azt se tudom, mit beszélt, annyira boszankodtam.

Kérdeztem tőle Le-Mouëlt?

Furcsa! Ő is sok tisztelettel mondta, hogy nagy becsülete van Le-Mouëlnek, de azonkívül, hogy

ő hordta eddig a postát és hogy Anna napján az ő bárkáján hozzák a bucsura a fehér ruhás lányok a concarneaui zászlót, egyéb okát nem tudta adni a Le-Mouël tekintélyének. De az még különösebb, hogy dacára ennek, magam is kezdem Le-Mouëlt valami különösebb egyéniségnek tartani s nem merem Conan abbénak említeni, hogy bocsássa őt el a szolgálatomból.

Nincs, határozottan nincs kedvem tengeri kiránduláshoz. Talán később, ha kissé összeszedem magam.

Ma itthon nézegettem a krónikákat. Csak azt akartam megtudni, nincs e valahol említés téve erről a kastélyról.

Dagorne kezd bizalmaskodni, ez is terhemre volt, de igazán olyan ostoba, hogy az viszont megnyugtató.

Egész nap szomorú, felhős idő volt. Fáztam.

Május 28. Péntek.

Itt a péntek, nagy nap. Még kihaltabb volt ma a vidék. Le-Mouël ma nem izent semmit. Jellemző, hogy most meg én kérdeztem Dagornétól: — Láttad Le-Mouëlt? Azt felelte, hogy nem, de ma úgy se lehetne semerre se menni, mert péntek van.

Mennyire fogékony vagyok! Ezek az ostobaságok úgy hatnak rám, hogy az megdöbbenő. Nem rögtön az jutott eszembe, hogy mégis jobb lett volna Concarneauban hálni meg s csak szombaton jönni át ide! Éppen ma egy hete érkeztem, pénteken.

És ma banálisan óvakodom, nehogy valami új dologba kezdjek.

Délután, a parkban járkálva, elgondolkoztam azon, hogy mennyivel egyszerűbb és boldogabb akár azoknak az asszonyoknak az élete is, akik ott reggeltől estig izzadnak! Elfáradnak, nem képzelődnek. Jól esik nekik az a falat kenyér, amiért megdolgoznak és tudnak élvezettel pihenni. Ez ugyan elég lapos idea.

— — — — —
Eddig irtam a naplót.

A pergament alsó fele itt teli van írva számokkal. Csupa „4“-esekből álló sorok, egy nagy „4“ az első s abból olvad le sok kisebb, a legutolsó egészen parányi. Emlékszem, hogy átolvasva az írottakat, végtelen keserűség fogott el s ezeket a számokat gépiesen rajzolgattam akkor este egymásután, ott zsibbadva sokáig az asztal mellett.

Hát így ámitom magamat? . . .

Le-Mouël, meg megint Le-Mouël és ismét csak ő! És Dagorne, és a pap, és Mathurine . . . Esténként mentegetem az elmúlt napot és biztatom a következőt . . . Hisz ime, egyenesen megyek vissza oda, ahonnan menekültem s hogy annál evidensebb legyen, még le is írom a naponkint tett apró utat . . .

Hirtelen letettem a tollat s most azonnal, de azonnal kell valamit csinálnom!

Ha most mehetnék a tengerre!!

Nem lehet, hanem Dagornenak most megmondom, hogy holnap megyünk, okvetetlenül, szóljon reggel korán Le-Mouëlnek! Ez így jó lesz!

Erélyesen megráztam a csengetyüt!

Dagorne nem jött.

Csengettem kétszer, háromszor, — nem jött.

Hát ez mi? . . . Csengetek neki és nem jön!?! . . .

Izgatottan nyitottam át a másik szobába, a harmadikba, azután kikiáltottam a lépcsőházba.

A lépcsőházból élesen rikitott vissza a saját hangom s nekem úgy tetszett, mintha az Erik nevét kiáltottam volna.

— Dagorne! Dagorne!! — kiáltottam akkor még izgatottabban.

Nem válaszolt s nem jött senki.

Disznóság! . . . Hátha most valami bajom történt volna! . . . Itt vagyok egyedül, senki se törődik velem! . . . A gazemberek!

Lerohantam az első emeletre.

A kürtöszerű lépcsőház úgy visszhangzott, mintha tizen szaladtunk volna le. Az első emeleten, a címerteremben egy olaj-lámpa égett. Megzörgettem Dagorne ajtaját és ismét kiáltottam, de itt már nem hangzott olyan erősen. Mintha beitták volna a falak a hangot, mintha sebesen beosont volna innen a zárt ajtók küszöbjei alatt, a kulcslyukakon át a kastélyba, oda azokba a sok szobákba, ahol most sötét van és és nincs egy lélek se . . .

Nincs egy lélek se! — ismételtem magamban és hevesen zörgettem, hogy mentől nagyobb zajt csináljak.

Igy vertem az öklömmel Dagorne ajtaját, de

mind gyöngébben s lassankint végre teljesen abba-hagytam a zörgetést.

Nincs itt az a haszontalan... Hát ilyen nép-séggel vagyok én körülvéve... Vegyük, hogy va-lami bajom történt volna, hát mit csinálnék?... Azaz hogy mi bajom történhetnék?... Nevetséges! Hisz nincs itt senki, nincs...

Szép nyugodtan visszamegyek s lefekszem, hol-nap majd számolok vele.

Igy okoskodva indultam a lépcső felé. Lassan mentem, pedig futni szerettem volna. De ugyan mi-nek futnék?!...

És így lassan, ahelyett, hogy fömentem volna a hálószobámba, lementem a földszintre. Ott is égett egy lámpa, a parkra szolgáló ajtó be volt téve.

Vajjon legalább bezárta-e, ha már itthagzott ilyen egyedül? — gondoltam és nagyon féltem, hogy be lesz zárva az az ajtó.

Nyitva volt.

A beomlott tárnából szabaduló bányásznak es-hetik úgy az első lélegzet, mint esett nekem, mikor kiléptem a tenger ringatta enyhe éjszakába. Fölnéz-tem a toronyra, láttam a második emeleti ablakban a lámpafényt, leültem s néztem. Ugy elképzeltem, hogy ott vagyok és ott ülök, egyedül, az asztal mellett.

Valami neszt hallottam a fák között, mintha járnának ott... Csakugyan, beszélnek is, — és ép-pen erre jönnek. Bizonyosan Dagorne lesz és valame-lyik cseléd.

Fölállottam s óvatosan, hogy lépéseimmel zajt ne üssek, egy fatörzs mellé huzódtam.

De hát minek bujok én el? ... Hiszen össze kellene inkább szidnom!

Azért csak ott maradtam, annál is inkább, mert amint kiértek a tó mellett a tisztásra, fölismertem Dagornet, de valami asszony nyal volt. Ki lehet?! ... A kastélyban nincs asszony, csak a kertész vén felesége, ez pedig magas, szinte akkora, mint Dagorne ... Sebesen mentek a kastély sarkáig, ott megálltak, hosszasan bucsuztak. Láttam, hogy fogják egymás kezét s lassan lóbálják mialatt beszélgetnek.

Dagorne egyszer csak vállon kapta és brutálisan a karjai közé ölelte az asszonyt.

Én reszkettem s mintha könnyek tolultak volna a szemeimbe, rezegni kezdett előttem a két ölelkező alak és úgy, de úgy dobogott a szívem, hogy attól féltem, odahallatszik.

Azután az asszony elment, Dagorne pedig a tóparton jött vissza. Halkan fütyörészett. Amint az én ablakom irányába ért, abbahagyta a fütyülést, tőlem mintegy tíz lépésnyire megállt és föl nézett a toronyra.

Most elő kellene lépnem! Mit mondjak neki, hol voltam?

Megvártam, míg elhaladt előttem, bement s csak akkor léptem elő a fa mögül, mikor azt hallottam, hogy be akarja zárni a toronyajtót. Oda siettem és zörgettem.

— Ni, a kegyelmes ur!

— Hát te hol voltál?— kérdeztem tőle, de nem néztem rá, hanem egyenesen a lépcső felé tartottam.

Ő egészen nyugodt volt s vigyorogva mondta:

— Én, kérem?

— Te! te!

— Én csak itt voltam kérem, itt kint . . .

Nem tudtam kérem, hogy a kegyelmes ur is —

Nem akartam hallgatni.

— Reggel korán mondjad Le-Mouëlnek, hogy tartsa készen a goëlettet.

Azután feljöttem s elgondolkoztam azon, hogy vajjon utálat az, amit én ez iránt az ember iránt érzek? . . . Mert csak nem irigylem?

XVI.

Dacára, hogy borus idő volt és hamuszini a tenger, másnap mégis átmentem a Saint-Gildason Concarneaba.

Sok vesződéssel csákyázták ki a homokpadok közül a bárkát, ingott erősen s folyton vártam, hogy Le-Mouël így szóljon hozzám: „Ma nagyon nyugtalan a tenger, baj lesz, ne hagynók máskorra ezt a kirándulást?“

Azt fogom neki felelni, hogy nem, nem hagyjuk máskorra, csak előre!

Biz ő nem szólt s alig indultunk, én már szédülni kezdtem, de annyira erős volt annak a megnyugtató tudatnak a jó hatása, hogy végre tehát itt vagyok, ha szenvedek is, — hogy szinte magam szerettem volna szaporítani a szenvedéseimet eleinte, később pedig az öböl közepe felé, olyan csöndes volt a tenger, mintha nem is élt volna.

— Hát ez hogy lehet? — kérdeztem a kapitányt. A parton hullámos, itt meg milyen csendes!

Bólintott, hogy bizony ez már így van, ilyen a tenger.

— Talán az apály kezdődik most és azért?

— Az is lehet,

— Vagy a szél fordult?

— A szél? — és nemet intett. Mutatott a vitorlákra, hogy nem, a szél csak úgy nyugotról jön most is, — de azért vigyázni kell!

Végig ő maradt a kormányrud mellett. Az egész uton csak annyit kérdezett, hogy mennyi ideig maradok Concarneauban? Mondtam neki, hogy legföljebb egy órát.

A concarneaui part közelében ismét hánykolódni kezdett a bárkánk s én émelyegtem, Le-Mouël mellé ültem, ő rám se tekintett. Bajosan vergődtünk partra. A bárkát nem is lehetett annyira kihuzni, hogy szárazra szállhattam volna. Le-Mouël vett az ölébe. Olyan könnyen emelt, csak a balkarján s úgy vitt ki a partra és ott adott egy jó tanácsot — menjek be a kocsmába és igyak egy pohár rumot.

— Csak jól meg kell ám borsolni!

Lehangoló, bús napja volt Concarneau-nak. Mintha nem is az a város volna ez, amelyben én egy hét előtt jártam.

Akkor dagály volt, sütött a nap, — most meg apály van, a sziget bástyái és a parti házak között üresen tátong a tenger iszapos ágya, egy-egy bent maradt, megrongált vén bárka, oldaltdőlve, mintha zátonyon heverne, szomoruan szárítja roncsolt bordáit, a mélyedések tócsáiban rekedt apró halak riadtan uszkálnak, néhány szerencsétlenebb ott fulladt a szikkadó iszapban, otromba tengeri pókok, ódalogva másznak a partokról behajigált szemét, szardiniafejek és hallullák között a tenger felé.

És mintha magam se az volnék, aki egy hét előtt itt járt!

Undorító halszag volt az utcákban. Nemcsak a sáncárokban, de beljebb a házak között is, mindenfelé hentergett egy-egy szardiniafej a földön, a gyerekek azzal játszottak a porban, egymást hajigálták vele. Véletlenül ráléptem egyre, mintha a szememre léptem volna. És az emberek is piszkosak voltak, az a néhány, akivel találkoztam, mind úgy támolygott, mintha részeg lett volna. Egyiktől megkérdeztem, hol árulnak papiroost? Mutatta, magyarázta az utat, de csak úgy dűlt belőle a szesz maró-savanyu szaga. és az asszonyok főkötője is piszkos volt, a vállgal-lérjuk gyűrött, facipőik kopogása lomha, nehézkes, utálatos, utálatos!

Az armatórnél árultak papirost. Ott a kátrány meg a viaszos vászon szaga dominált.

Maga az armatór, Robert Cauchois nyájaskodott velem. Papiros kell?! No, nincs olyan papiros egész Finísterben, mint amelyet ő ad most nekem! Párisban se kapnék külobbet! Ő maga viszi le a Saint-Gildasra. Ne vigyen valami egyebet is? Minden van ő nála és boldog volna, ha nekem adhatná az egész boltját!

Kapzsi, aprószemű normandiai volt. Mikor kijöttem tőle, szerettem volna azonnal ruhát cserélni, vagy megmosdani, vagy nem tudom én mit... Dehogy is tudnék írni arra a papirosra! Majd megírom Margnacnak, hogy küldjön a festékekkel papirost is.

Azonban dacára annak, hogy mindent, de mindent ellenszenvesnek találtam, egy cseppet se siettem vissza a Saint-Gildasra. Bódorogtam előre, hátra, emlékszem, hosszasan elnéztem a szigeten a bástyalépcsőkről, hogy exerciroztatják az őrséget, azután hátat fordítva a tengernek, fölmentem a városhatárba és egy krumpliföld mellett ácsorogva, találgattam, hány bokor van egy sorban? Onnan visszajöttem a kikötő felé és ott fogott el Le-Mouël, hogy menjünk már, mert alsó széllel kell ugyis kerülnünk, kétszer annyi ideig tart majd az út.

Hát menjünk!

Aznap még jóformán nem is ettem a reggeli teámon kívül semmit. Eszembe se jutott. Concarneau-ban különben egy falatot se tudtam volna lenyelni.

Amint elindultunk, azonnal szédülni kezdtem, de azt hittem, most is úgy lesz, mint jövet, majd beljebb érve, simán megy a bárka. Hasztalan vártam erre. Mentől távolabb maradt a concarneaui part, annál nyugtalanubbul ringott a tenger.

— Nem lesz baj? — kérdeztem Le-Mouëlt.

— Azt soha se lehet tudni — felelt ő nyugodtan.

Dél mult csak, de mintha alkonyodott volna, olyan ködpázmák libegtek a tengeren. Egy negyed órai út után már egyik partot se láttuk és teljesen oda voltam. Idönkiint görcsösen szorultak össze a beleim. Túrtem, túrtem túrtem, de aztán nem birtam tovább.

— Nagyon rosszul vagyok! — vallottam be szégyenkezve Le-Mouëlnak.

Bólintott, mintha azt mondta volna: — látom.

— Mit csináljak?

— Meg kell szokni.

Oh milyen nyomorultnak éreztem magam! Leültem a bárka fenekére és behunytam a szemeimet, hogy ne lássam a hajóslegényeket. Bántott, hogy csak egyedül szenvedek. De behunyt szemmel még jobban émelyegtem. Kínjaim közé lassankint valami alattomos gyűlölet vegyült: milyen barmok!...

Ha szóltak egymáshoz, bizonyosra vettem, hogy engem gúnyolnak. Nem szántam volna kést vágni az egyikbe, aki folyton úgy nézett rám, mint a legelészés

közben elbámuló ökör. Végre nyöszörögve kértem Le-Mouëlt, hogy forduljunk vissza.

Ő intett a kormánypadról, nyilván nem halotta, hogy mit beszélek.

— Csak vigyázni kell! — kiáltott le harsányan. Föltápászkodtam, oda vánszorogtam hozzá.

— Forduljunk vissza, már nem bírom tovább! Hümmögött.

— Az Isten áldja meg, forduljunk vissza!

— Iszen akkor jobb lesz inkább itt kiszállni.

— Hol?

Ködön s vízen kívül egyebet nem láttam ott, ahová ő bökött a hüvelykujjával. Odaszólt az embereinek és azok szaporán vitorlát fordítottak. Nem bántam én akárhol, csak kiszállhassak a bárkából, vagy inkább sülyedjünk el, de ne kinlódjak tovább!

Elnyultam a fenéken s a meddő émelygés heves csuklásba csapott át; az egyik matróz valami puhát tett a fejem alá. Ugy éreztem, hogy most magasra, magasra rohan a bárka s ezalatt forró verejtek gyöngyözött a homlokomról, égett a gyomrom, mintha parázs izzott volna benne és rémülve vártam, hogy most, most zuhanunk le a magasból... Éreztem is, hogy hullunk szédületes sebesen, éreztem, hogy sivít el füleim mellett a levegő, dideregtem és vártam, mint mállik majd szét a lecsapódó bárka.

A begmeili semafor alatt kötött ki Le-Mouël.

Az alsó széllel le kellett jönnie egész az öböl bejáratáig és amugy is körülbelől a vigyázó torony-

nyal egy vonalon fordult volna, hogy így, féloldalt fogva a vitorlák közé az ellenkező irányu szelet, fölkerülhessen Fouesnantba.

Igy jutottam én el Mathurinehez.

XVII.

A vigyázó, a sánta Gregoire integetett a sziklák közül.

— Hm! Hát az meg mit hadonászik ott — dörmögött Le-Mouël — nekem akarja magyarázni az utat!?

Engem ismét az öliben vitt ki a bárkából Le-Mouël, térdig gázolva a vízben. Amint letett a par-ton, azonnal megszűntek a görcseim. Kissé ugyan még azután is szédültem s mintha ingott volna alattam a talaj, olyan bizonytalanul tettem egy-két lépést.

Gregoire sopánkodott mellettem. Egyre mondogatta: ejnye! ejnye! — és készségesen veregette le rólam a bárka fenekén ruhámra szedett port.

Hát ez a hülye Falstaff a Mathurine férje? — gondoltam és nagyon feszélyezett a szolgálatkészsége.

Le-Mouël a bárkával ment le Fouesnantba.

Meghagytam neki, hogy azonnal, amint a kastélyba érkezik, küldje utánam Dagornet a kocsival. A sánta vigyázó fülelte, hogy mit mondok s menten utánam, fontoskodva ismételte el neki a szavaimat: — Dagorne azonnal jőjön le az uraság után a kocsival!

— Hallottam — mordult rá Le-Mouël.

Ugy vettem észre, hogy ő nem igen állhatta ezt a szolgálatkész, vörösképü, kövér embert.

Grégoire segített föl a meredek parton.

Ott tépi a földet legirgalmatlanabbul a tenger. Magas, egészen függélyes szakadékok mutatják, hogy meddig járt egy-egy nagyobb vihar alkalmával. Apránkint barlangokat váj a rendes dagály a föld oldalába s azok vagy maguktól beomlanak idővel, vagy egy-egy nagyobb vihar végzi el rajtuk sebesen a hátralevő munkát. A parttól négy-öt háló-huzásnyira is akadni még erősebb apály idején néhány olyan hullámok közül kiálló sziklacsúcsra, mely körül föld lehetett valaha, de lerágtá a tenger s most sirályok szállnak oda pihenni. Ezek a sziklák voltak a néhai föld bordái. Ezeket is eszi már az Oceán, lassan, egyiket a másik után s egyszer majd hasztalan keresik szokott pihenő helyüket a sirályok.

Igy hal meg itt a föld, másutt meg ezalatt születik helyette másik, apró csigáiból teremti az Oceán. Milyen derüs lehet annak az új földnek a poézise, ha ezé a haldokló öregé ilyen szomorú!

Mathurine ujjatlan ingvállban, a szabadon álló ház előtt mosott egy nagy teknő mellett.

— Ni, a kegyelmes ur! — kiáltott rám vidáman, de nem hagyta abba a munkáját azonnal. Előbb kicsavarta s kirázta a kezében levő ruhát és csak aztán vett jobban szemügyre.

— Jó Isten, de oda van! Milyen sápadt.

Én nem néztem a szemibe. Valami nagyon rosszul esett azonnal, amint megpillantottam, valószínűleg az, hogy az ő lábain is olyan esetlen, otromba facipők voltak, mint a concarneaui asszonyokéin, hogy piszkos volt a köténye, loncsos a köntöse és a felső karjába törülgette az orrát, mikor elém állott és a kezeiről csurgott a szappanyos lé.

Nem emlékszem, mit hebeghettem neki. Szerettem volna azonnal elmenni onnan. Ő kínált, hogy igyam egy kis almabort.

— Mondtam neki mindjárt — s intett, hogy annak ni, annak a Grégoirenak ott! — hogy alkalmasint az uraság lesz. De mire ez lebecgett, tudom bezzeg már itt voltak régen!... Eredj hát hamar, csak nem ácsorog itt a kegyelmes ur a te kedvedért. Hozz egy széket is, szaporán!

Grégoire bement a házba.

— Honnan tudta, hogy én jövök? — kérdeztem, mikor így ketten maradtunk, hogy szóljak én is hát valamit.

— Hát megismertem mindjárt a Săint-Gildast.

— Megismerte? . . .

— Főlvitte az Isten a dolgát, mióta urasági bárka lett belőle! Eztán már csak ünnepnap látjuk az öbölben. Némelyik embernek de könnyü!

Egyet sóhajtott és megint a teknő mellé állt, mosni kezdett.

Nem tudtam, mit szóljak. Különben is össze voltam törve és ez a helyzet annyira lehangolt, hogy a sírás fojtogatott belé.

Az a sivár, koldus vidék, ott a semafor környékén!

Se kerítés, se sövény az alacsony ház körül, a jelző torony, az ő ormótlan keresztpóznáival, mintha a határtalan szürke temetőnek, az ólomszinű éggel összeérő Oceánnak a nagy fejfája volna... Lent a fehér fővénybarázdákban néhány tő kékes-zöld bogács bujik meg, — a tenger felé eső oldalukon fehérre meszelt dolmenek közt magyalbokrok tengődnek s följebb, a falu felé, egy-két törpe tölgy és vörösfenyő búsan várja, hogy mikor mossa ki alóluk a földet a tenger. Csak a kakukfüves, jó sós legegőre telnek hát legalább három faluból egy nyáj!... A Mathurineék kutyája behuzott farkokkal, egyedül kódorgott a mezőn.

A ház körül ócska konyhaedények henteregtek a fővényben s néhány csirke kapargatott.

Talán ha sütött volna a nap s kék lett volna a tenger, egészen másmilyen lett volna az a vidék is, Mathurine is, meg ez a mi találkozásunk, meg az én sorsom is!

Grégoire széket hozott ki, leültem.

— Na most eredj és hozzál almabort — szolt, hozzá Mathurine. — De itt maradjon az egyik lábad!

— Honnan hozzak? — kérdezte titkolódzva az ember.

— Honnan?...Hát honnan szoktál hozni? Még ezt is kérdezed? . . . Ezt is én mondjam meg, te!...

És mind rám nézett Mathurine, hogy látom,

hallom én ezt az élehetlenséget? Grégoire vakargatta a fületövét s ő is én rám pislogott, hogy itt tegyek hát igazságot!

— Mégis itt vagy?

— Iszen megyek már! — mentegetőzött Grégoire és indult Beg-Meil felé, a mezőn keresztül. A kutya odafutott hozzá s ketten mentek.

— Most csak győzzük visszavárni! A reggel is, hogy egy falatka szappany után küldtem, azt hittem, hogy már elveszett. Mire jó az ilyen ember?!

Hát ez az én mesemondó Mathurineem?...

Szótlatlanul üldögéltem és hallgattam, hogy panaszkodik az urára. Időnkint abbahagyta s olyankor nagyon gondolkoztam, hogy mit szóljak?

Kérdeztem, hol a leánya?

Körülnézett, hogy nincs-e ott valahol a környéken? Nem volt ott.

— Nem tudom. Tán lent van a parton. Bizton ott lesz. Ott, ott, hisz most jut eszembe, magam mondtam neki, hogy menjen le szemeskedni. Ilyenkor szedegetjük a tüzelőt.

— Hogy-hogy? — kérdeztem, örvendve, hogy végre nem Grégoireról beszél.

— Hát amit a tenger ilyenkor partra hord, azt összeszedetjük, szépen megszárad és azzal tüzelünk. Néha ad az Isten jócskán! Volt úgy, hogy egy nagy idő után összeszedtük az egész télire valót, annyi deszkát meg forgácsot találtunk, de az idén

nem igen akadt még egy-két redves dongán kívül egyéb... Mit tetszik mondani?

— Nem, nem szóltam.

— Azt gondoltam.

Hallgattunk megint, mind a ketten. Lent harsogva csapkodta a sziklákat a tenger.

Ő a mosott gúnyát rakta egy kosárba s a vizet eresztette ki a teknőből, én meg arra gondoltam, hogy milyen furcsa is az az Isten, az idén nem sülyesztett még el elég hajót s most ezeknek nincs tüzelő fájuk!...

— Hol az Isten csudájába maradhat ennyi ideig? — szólt s arrafelé nézett, a merre Grégoire elment a kutyával. Most már a fák se látszottak, olyan köd ereszkedett a mezőre. Én is néztem, hogy nem jön-e a kocsim?

— Azóta már — —

Hirtelen szavába vágtam, nehogy ismét Grégoireba kössön:

— Mondja, Mathurine — —

— Tessék?

— Csak azt akartam kérdezi... Ugy-e, sok mindenfélét szokott itt partra hordani a tenger?

— Hát akad, akad néha gazdátlan holmi, mindeknek hasznát veszi az ember. Azért mégis nagyon vigyázni kell ám velük? Ott van a vén Yves Flemm, hogy megjárta! Nem mondta a tisztelendő?

— Nem. Mi történt vele?

— Haj, jaj!... Ide való ember ni, beg-meili

ő is, csak már megvénült, hanem azért ki szokott járni a partra, ha olyan idő van. Hátha akad egy-két jó tuskó! Hogy az a nehéz idő volt szerdán éjjel, már hajnal előtt kijött Flemm apó a hálóval, hogy majd előgyeleg a parton, amig virrad, aztán kiveti a hálót. Egyszer csak belé botlott ám valamibe. Nagyot kongott és elgurult. Utána szaladt, hogy mi lehet, de az csak gurult a lejtős parton. Addig szaladt, míg beérte. Fölveszi és Uram Isten, akkor látja a mécses mellett, hogy egy halott fej van a kezibe. Ugy eldobta, hogy no! . . . Az kellett még, egyéb se . . . Abban a minutumban dühöset bődült a tenger és ezer meg ezer kar nyult ki a hullámok közül és mind belekapaszzkodtak a hálójába. Persze, mindjárt tudta, hogy kár volt úgy bánni azzal a fejjel! Nem jó dolog az, kérem, ha valami vízbe vesztettel akad ügye az embernek! Ha véletlenül a tengerbe hajította volna, az ő bőre is biztos utána vesztett volna, az a sok kar mind azért kapkodott utána. Menten neki eredt és megkereste. Nagy szerencsére, a fej megakadt egy szikla tövében, hát rátalált és szépen vissza is vitte oda, ahol belébotlott, hogy ott találja majd a dagály, aki érte jön. Csak ennek köszönheti Flemm apó, hogy épen hazakerült, az már szent!

Mialatt ezt mesélte Mathurine, olyan volt a hangja, mint a bárkán. Sajnáltam, hogy nem hosszabb a Flemm apó históriája.

Azután a ruhát teregette az eresz alá s a tornácra.

— Tessék, most esik majd, mikor szárítani kell! Mióta lessük hiába, de bezzeg most esik!

Tényleg finoman szitálni kezdett az eső. Hívott, hogy menjek be a gunyhóba, mert megázom.

— Már tán ugyis jön a kocsi!

— Hát ugy siet a kegyelmes ur?

— Nem, hanem . . . Egy kicsit fázom is, meg . . .

— Éppen azért jó lesz a konyhában.

Bementem. A konyhában olyan sötét volt már, mintha alkonyodott volna. Mathurine kötényt váltott, a tüzet szította, száradt hinárt gyújtott s mikor a láng föllobbant és ő mosolyogva biztatott, hogy mindjárt meleg lesz, — csakugyan melegem lett.

— Jőjön közelebb a tűzhöz a kegyelmes ur, ha fázik! Tán csak nem fél tőlem?

— Dehogy . . .

Melléje álltam és félszegen dörzsöltem a kezemet.

— Még mindig fázik?

— Nem fázom, hanem . . .

— Hagy lássam, hideg a keze?

Megfogta a kezemet. Ebben a pillanatban úgy elkezdtek vacogni a fogaim és úgy reszkettem, hogy Mathurine megijedt, átkarolt s én, mint egy gyermek, erőtlenül borultam a keblére.

Nem kiáltozott segítség után. Oh, azok a halász-asszonyok pazarul megszokják a bajt, halkan hívják melléje az Istent s mindenek előtt maguk igyekeznek segíteni magukon. Ott az asszonyé az

iniciativa, a tengeren fáradt férfi oldala mellett — s a szerelem is egyszerű, mint egy kézszorítás.

— Uram Isten! — mondta halkán és leült velem a tüzhely küszöbre. — Mi baja?

A karjai közt tartott, dörzsölte a halántékomat, majd a fülembé lehelt, amire borzongni kezdtem, de nem mozdultam.

— Elszédültem.

— Semmi baj! Hozzak egy kis ecetet?

— Nem, köszönöm, már elmúlt.

— No! . . . Bizton üres a gyomra. Tán enne valamit?

— Nem, csak hagy maradjak így egy kicsit! Az arcom fölé hajolt, szembe néztünk.

— Mathurine!

— Tessék? . . .

Nem szóltam többet. Néhány pillanatig ő se mozdult, nézett a szemeimbe. Isten tudja, hogy történt, de mikor föl akart kelni mellőlem, átkaroltam a derekát és kértem susogva, hogy maradjon.

— Olyan jó így, Mathurine!

Elmosolyodott.

— Hát így?! . . . Pedig hogy megijesztett!

Nem kelt föl, szorosabban simult hozzám, forró volt a válla és erőteljesen dobogott a szive, az arcomon éreztem, hogy rezgeti a keblét. Suttogva beszéltem s ő is úgy felelt.

— Mondjon valamit, Mathurine!

— Mit mondjak?

— Olyat, mint a bárkán, mikor jöttünk, együtt.

— Mit mondtam a bárkán? . . .

-- Nem emlékszik?

Ingatta a fejét, hogy — nem!

A homlokomat simogatta, nyugodtan, lassan, mintha csak ezt az önfeledt, édes pillanatot iparkodott volna szétdörzsölni.

— Milyen sima a bőre — szólt és folyton mosolygott.

Behunytam a szemeimet, oh de már vége volt . . .

A tűz halkán zizegett mellettünk, künn csöndesen esett az eső. Most már ezt is hallottam.

Magamat csaltam, mondván:

— Jó volna mindig így maradni!

— Hát iszen eljőhet máskor is.

Valaki járt künt a ház előtt. Milyen jó, hogy jön valaki! . . . Fölkaptam a melléről a fejemet.

— Ki az?

— Az Yvonne jött meg.

Még egyszer magához szorított, megölelt erősen, bátran, azután föllállt, de mindezzel nem sietett.

A kis leány a tornácon volt már.

— Jól megtörüld a saboidat! — kiáltott rá Mathurine. — Ott a goëmon előtted, nyisd ki a szemed!

Csinos, szöszeke gyerek volt. Megütődve nézett engem a küszöbről s én resteltem magam előtte, a tüzet kezdtem kotorni.

— Nem tudsz köszönni?

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — engedelmeskedett, csaknem énekké nyújtva a szavakat.

— No, hát van valami? — examinálta az anyja.
— Nincs ugye-e? Mit hoztál, mi van a kötényedben?

Szép, színes kagylókkal szedte teli a köténykéjét.

— Ezér ugyan bőrig ázhattál! — szidta őt Mathurine, de azalatt a tűz mellé állította és másik reklit is adott rá.

A kis leány ijedt pillantásaiban volt valami bizalmatlanság is. Kértem, mutassa meg nekem a csigáit.

— Eredj hát, mutasd meg szépen! — biztatta az anyja.

Somfordálva közeledett hozzám. Megcirógattam az arcát s azon gondolkoztam, hogy mit adjak neki?

Kerestem a zsebeimben, nincs-e nálam valami, amit neki ajándékozhatnék.

— Milyen csinos gyerek!

Láttam, jól esik Mathurinenek, hogy a gyereket dicsérem, bár azt felelte:

— Csak leány! Mit ér vele szegény?! . . . Hej, ha egy fiam volna! Nem adnám a kastélyért!

És olyan áthatóan nézett a gyermek feje fölött a szemeimbe, mint az imént, mikor a karjaiban tartott.

Én zavartan kezdtem babrálni az Yvonne csigái közt.

Aztán egy bödön vaját tett az asztalra és egy kerek, nagy kenyeret hozott elő. Mielőtt megszelte volna, keresztet húzott rá a késsel. A duccát Yvonne-

nak adta, nekem vágta a következő szeletet s a kés-hegyre szúrva, megpirította.

Mialatt pirította, kissé oldalt hajtotta a fejét, merően nézett a parázsba s így mondta:

— Csak a jó Isten egy fiút adna!... Mindenkinek van... Aszondják, hogy hét esztendeig tart ez annál, akit így megpróbál a jó Isten. Hát éppen most telik le a hét esztendő. Yvonne a bucsura lesz hét.

Vajat kent a pirított kenyérrre, meg is szóta s úgy kínált vele. Megettem, de nem esett jól. A kis Yvonne, mintha csak érezte volna, hogy utban van a konyha leghomályosabb sarkába huzódott s ott majszolta a kenyerét.

Mathurine kérdezte, hogy mikor jövök hát el megint?

— Majd eljövök...

— De mikor?

Mosolygott s úgy csillogtak a szemei, a fogai, az egész arca.

— Igazán eljövök... De...

— Mit, de?

— Hát ő!

— Ki?

Resteltem kimondani a Grégoire nevét, csak intettem a falu felé.

— Az?!... — szólt ő s egyet rándított a vállán. Olyan durva mozdulat volt ez és annyira megriasztott, hogy Yvonnet kerestem, — hol van? — Már

most attól féltem, hogy ki talál menni s ketten maradunk Mathurineel.

Súgni akart valamit, de e pillanatban kutyaugatás hallatszott.

— Na, éppen jön! — szólt és kiment a ház elé.

Nem Grégoire érkezett, hanem a kocsim. Megkönnyebbülve vettem lélegzetet.

És mégis, ami ezután történt, az egyike életem legkegyetlenebb emlékeinek.

A kocsi a bokrok miatt a torony felé került. Mathurine a teknőt huzta félre az utból. Én a konyhából láttam a jelenetet s jól hallottam minden szót.

Dagorne a kocsis mellett ült s mielőtt a kocsi megállt volna, leugrott a bakról, habozás nélkül derékon kapta Mathurinet és éppen úgy, mint multkor éjjel a parkban azt az asszonyt, akivel együtt láttam — megcsókolta.

Elállt a lélegzetem.

Mathurine arcul legyintette ugyan érte, de nem vettem észre, hogy valami nagyon megharagudott volna.

Dagorne röhögve mondta neki:

— Nagyba dicsekszik az urad, asszondja, hogy a gazdám — —

— Hát aztán! Nem fogod be a szádat! — s úgy fenyegette Mathurine, mintha a szájára akarna ütni.

Dagorne a vállai közé huzta a fejét, összecsi-csörítette az ajkait s kérdőleg mutatott a ház felé.

Mathurine integetett neki, hogy: igen! igen!

Ennyi volt az egész.

Fejembe tódult a vér. Hisz ez az asszony az inasom szeretője!... Hisz ez az az asszony, akivel együtt láttam a mult éjjel a parkban...

Reszkettem, mintha a hideg rázott volna. Mi volt ez? A féltékenység?... A hiuság?... Az irigység?... Nem ismerem ezeket az érzéseket egész természetes mivoltukban, de azt hiszem, ezeknek a keveréke lehetett az. Vagy csupán irigység?... A fogatlan ember irigysége az iránt, aki ép fogakkal, jóízűen eszik előtte...

Mathurine bejött.

— No, itt a kocsi! Hát aztán mikor jön megint erre mi felénk a kegyelmes ur?

Ha megmondanám neki, hogy láttam az iménti jelenetet és láttam őt Dagorneal a parkban is...

De vajjon ő volt?

Rászólt a leányára, aki bizony az urasági kocsi kedvéért se mozdult a helyéről a maga jószántából.

— Eredj, nézd meg, jön-e már az az ember? — és mikor Yvonne kiment, sebesen mondta: — Elmék én a kastélyba, csak üzenjen értem... Jó lesz, mi?

Ugy állt előttem ez az erős, duzzadó mellü, gyönyörű nőstény, úgy kínálta magát, hogy talán az ő természetes vakmerősége hatott reám olyan bátorítólag s megkérdeztem:

— Honnan ismeri Dagornet?

Meglepte a kérdésem.

— Én? . . . Hát honnan ismerném? Innen ismerem.

— Mióta?

— Mióta? Hát amióta ide került . . . Mióta?

— Mathurine . . .

— Tessék!

— Maga volt nála a mult héten?

— Mikor?! Én?

— Egyik éjjel.

— Én?! . . . Azt mondta, hogy . . . Itt fusson ki mind a két szemem! Hogy én nála éjszakáztam!

Ki akart menni, megfogtam a kezét, könyörögtem neki:

— Nem, Mathurine, ne szóljon, ne szóljon! Csak én gondoltam! Egy asszonnyal láttam, azt gondoltam, hogy maga volt.

— No, már én istenbizony nem voltam. Akkor csak nem kezdenék most ki a kegyelmes urral is.

Nyugodtan, őszintén nézett a szemeim közé.

XVIII.

A kocsiban okoskodtam a történetek fölött.

Igazat mondott Mathurine?

Valószínűleg.

Mit érek vele?

Hisz soha meg nem ért ő engem!

Sőt félek tőle. Milyen brutális volt! . . . Hogy

tönkretette egy mozdulatával a hangulatomat! Vajjon miért engedte magát úgy át nekem? Persze, az uraság szeretője akar lenni!

Ekkor, hol hevülve, hol meg fázva, tanakodtam azon, hogy mit kell tennem? . . . Talán legjobb volna elutazni innen! . . . De hát ismét megfutok?

Mehetek én akárhova, viszem a sorsomat magammal!

Legjobb, ha megadom magam.

De mit csinálok most majd Mathurineel?

Ime, az első asszony, akit a sors elém taszít, hozza magával azt, amit el akartam veszteni, az apám emlékét. Ha ő vele történik az, ami velem az imént, ha ő azt vette volna észre, hogy Dagorne a Mathurine szeretője, hát törődött volna vele! . . . Dehogyan törődött volna!

És milyen megdöbbenően hasonlít ez az eset az övéhez!

Ha esetleg Mathurine csakugyan a Dagorne szeretője volna s Dagorne úgy támadna rám érte, mint Dénes támadt volt apámra . . . O vállon lőtte . . .

Dagorne ott ült a bakon. Széles hátát láttam. Ime, az én Dénesem! . . .

Szabadulni kellene tőle!

Akár most beszélhetnék Conan abbéhoz, hogy irjon egy másikért Marignacnak. Mit mondok Conan abbénak, hogy miért . . . Nem tetszik s annyi. Tulajdonképpen miért nem írok magam Marignacnak? . . .

XIX.

Hat napja, nem boldogulok. Nem tudok írni.

Azt kellene elbeszélnem, hogy konstatáltam magamban sorra egyik tehetetlenséget a másik után, vagyis jobban mondva, hogy okoskodtam magamat tehetetlenné, mielőtt tettem volna.

Nem merem részletezni, félek a visszahatásától, mely máris nyilvánul.

Tapasztalom irásközben, hogy habozok, se megelőzőleg, se pedig utólag nem bizva annak a korrektségében, amit írok, — hogy akadok meg az elkezdett mondat közepén, a már leirt iménti mondat-hoz térve vissza s töprengve, esetleg két, egymáshoz közel eső „volt“ miatt, ahelyett, hogy befejezném a megkezdett új mondatot.

Egy új lapot kezdve, az első törlés elkedvetlenít, izgatottan nyulok új és új papiros után.

Néha annyira érzek, hogy nem találok kellő szavakat a kifejezésére. Hideg, üres valamennyi, amelyet én találok.

Néha olyan tisztán látom magam előtt a helyzetet, az embereket s olyan egyszerű az, amit le kellene írnom, hogy banálisnak tartom.

Ha végignézek egy teleirt lapot s analizálok rajta a törléseket, javításokat, megkapom rajta az én egész életem pszichológiáját.

Nyilvánvaló: — most, hogy így követem s ugy-

szólva újra átélem önmagamat, ez annyira enervál, hogy szinte másodszor okoskodom belé magamat a tehetetlenségbe.

XX.

Berendeztem az íróasztalomat. Előkészítettem a tollakat, jobbkézt állítottam a tintatartót, az órát baloldalra és fölszeleteltem a Concarneauban vásárolt papirost. Ez is jó lesz addig, míg Marignac mást küld helyébe.

A nagy csomó tiszta papirost élvezettel helyeztem az asztal sarkára.

Mit irjak? . . .

Hátha lemásolnám a naplómát? . . .

A tiszta papiros elcsábított s vesztemre, elővettem a kalendáriumot. A „4“-es sorokra nyitottam. Nem, ezt nem fogom lemásolni! Hisz azért hagytam abba, hogy cselekedjem! . . .

De éppen azon a lapon vannak a következő sorok: „Délután, a parkban járkálva, elgondolkoztam azon, hogy mennyivel egyszerűbb és boldogabb akár azoknak az asszonyoknak az élete is, akik ott reggeltől estig izzadnak! Elfáradnak, nem tépelődnek, jól esik nekik az a falat kenyér, amiért megdolgoznak és tudnak élvezettel pihenni.“

Idegesen utána csaptam volt: „Ez ugyan elég lapos idea.“

Hátha mégse!?! . . . Nézzük csak! . . .

Az ember olyan könnyen és szívesen megbocsát a saját ideáinak.

Kezdttem azon tanakodni, hogy mit is lehetne hát csinálni ebből?

Alkonyat felé kiültem vele a torony erkélyére s elnéztem, hogy viszi ki a csöndes esti szél az öbölből a concarneaui halászbárkákat. Hosszu rajban kerültek föl s az innenső parton sorakoztak éjszákára, hogy a hajnali dagálylyal azonnal indulhassanak ki a nyílt Oceánra. Mikor valamennyi horgonyt eresztett és lebocsátották a vitorlákat, sátort huzva vele a bárka hátsó része fölé, akkor olyan volt az, mint egy vizen ringó fekete falu. Egyik-másik bárkán tüzet raktak, körülülték s énekeltek.

Mert éjszaka járnak a vizbefultak édes viz után, halkán eveznek el a bárkafalu mellett s egy fekete asszony jár előttük. Susognak, susognak, de titokteljes wondanivalóikból csak egyetlen egy szót ért meg halandó ember: — igen! . . . igen! . . .

Az Ur Isten szeressen minket!

Gonosz éjféleken görcsösen kapaszkodik föl egy-egy kéz a bárka szélébe és huzza le a habok közé. Mind megannyi erős férfikéz, mert az asszonyok nem nyulnak föl a bárkához, de a hajuk ott uszik a vízszinén s belégabajodnak az evezők, ha menekülni akar a bárka.

A jó Isten segítsen minket.

Bánatos zsolozsmák ezek a breton dalok, csupa

alázatos könyörgés, hogy az Ur Isten jó szívvél ol-
talmazza a tengeren éjszakázó halászt.

Ebből a hangulatból kellene keretet formálnom
az ideám köré, Mit is akarok?!... Igen, — boldo-
gok azok, akik elfáradnak.

XXI.

Talán valami szindarab-félét írhatnék belőle!

De nem olyan sablonos holmit, mint szokás...
Valamit, ami csupa poézis legyen!...

És ahelyett, hogy magával a megirandó darab-
bal foglalkoztam volna, azon ábrándoztam, miként
lehetne egy darabot úgy beállítani és úgy előadni,
hogy abban ne találkozzék az ember illuziót sértő,
hangulatzavaró durvaságokkal.

A nap sütött be hozzám és a falon, amint vé-
letlenül fölemeltem a kezemet, mintha egy hattyu ár-
nyéka suhant volna végig.

Ez adta az ötletet, hogy milyen szép lenne egy
olyan színelőadás, amelyben a szereplőknek csak így
a vetített árnyékai jelennének meg s valami halk
zene kísérné a szöveget.

Milyen poétikus összhangot lehetne így te-
remteni!

A hangulatot csaknem lehellétszerűleg közölhetné
az ember!

A tónusokat színekben lehetne vetíteni az árnyképek mögé.

Például: egy tavaszi mese szereplői halvány-lila alapon jelennének meg, sárgás-fehér köntösben, olyan halvány-lila alapon, mint amilyenbe a messzi láthatár körvonalai mosódnak szét kora tavaszkor. A mese folyamán ez a gyöngéd lilaszín puhán olvadna át a nyári, melegen rezgő, majd forró vörösbe, amelyből már szikrázó fehéren válnának ki a szereplők alakjai.

És ezeket az átmeneteket ki kellene fejezni a mese cselekvényében is, a szöveg stílusában is, amint-hogy harmónikusan érvényre kellene ezeknek jutni a kísérő zene színeiben és ütemeiben.

Persze, valami olyan tárgy kellene, hogy szabadon jár hassak a mese és a valóság szívdáry-hídján.

Például itt van a tengeren ringó bárkafalu és a legendák éjféli bárkái . . .

Ez elég hangulatos, de a színek nem érvényesíthetők, ez mind csak komor, fekete mese, a fekete éjszakában.

Esetleg majd megkíséríthetem ezt is egyszer: ezüsthintő holdfényt, sárgáspirosan lobogó bárkalán-got adva a képre. Mesét majd Is városában keresek hozzá.

Még mindig nem irtam egy betűt se.

XXII.

Maradjunk itt, ahol vagyok, ebben a toronyban.

Alatta a sziklák és előtte a tenger.

A tengeren alkonyat felé, — mikor tündéri szin-apotheozisben bucsuzik a nap — jönnek haza a bárkák, a bárkákon a halászok.

A parton a falu, a faluból jönnek az asszonyok, a gyerekek s az öregek.

Itt a torony alatt találkoznak.

De mi legyen itt a toronyban? . . .

Ez elég hangulatos lenne bevezetésnek! A két csoport itt találkoznék a torony alatt s úgy tömegesen lehetne őket szerepeltetni. Az egyik csoport képviselhetné a békés megelégedést, a másik a kételetyt, az elégedetlenséget . . .

Az egyik csoport szelleme így énekelhetne:

„A Mindenható velünk! Bevégezve a nap munkáját, térjete meg hajlékaitokba és béke léssen veletek. Fogyasszátok el a kenyeret, mely lágy és jóízű tinéktek, mert becsületes munkátok jutalma. Áldassék érte az Ő neve!“

Az angelust harangoznák ezalatt a toronyban s a csoport térdreborulva vet keresztet.

A másik csoport szelleme rekedten emelne szót, így:

„Ki törődik ti veletek! Hajnal óta húzzátok az

igát, menjetek alomra és pihenjétek ki magatokat. Rágjátok a száraz, keserű kenyeret, véres verejtéktek hullott érte. Panaszkodhattok az éjszakának!”

A tenger rikácsolva szaggatja ez alatt a partot s a csoport zúgolódva kezd mozogni.

Ekkor . . .

Itt, a torony erkélyén megjelenik egy magas, topos női alak, a szemei be vannak kötve, mert megvakul az, akit az ő pillantása ér, mert ő az Igazság.

Mind a két csoport mély csöndben, lesütött fővel várja, hogy mit fog mondani?

Ő némán áll az erkélyen és nem mond semmit. De hát azután? . . .

XXIII

Addig nem akartam íráshoz fogni, míg végig nem gondoltam az egészet.

Harmadnap is biztam még a dologban.

Egy kis mese elejét eszeltem ki.

Például, ha úgy csinálnám, hogy egy vakmerő fiatal halász szerelemre gyulad és megközelíti a torony lakóját? . . .

Ebből poétikus bonyodalmakat szőhetnék. Az ifju hasztalan könyörög neki, hogy szóljon, hogy oldja le szemeiről a kendőt. Az Igazság is szeretni

kezdi őt s mentől jobban szereti, annál kevésbé teljesítheti az óhajtását, mert hisz elveszítené vele.

Eddig jutottam. De ezután mit csináljak? ...
És itt kezdődött a gyötrődésem.

Szombaton feljött hozzám Conan abbé, hogy nincs-e valami óhjtásom a prédikációt illetőleg?

Leültettem s mondtam neki, hogy irni szeretnék.

— Irni? Méltóztassék rám bízni, eligazítom én, soha se vesződjön vele a kegyelmes ur!

— De nem úgy, irodalmi munkát értek.

Ezen elcsodálkozott. Ő is akart ugyan káplán korában irni egy vallásos elmélkedést a plebánia Szent-Asszonyáról a bucsujáróknak, — de bizony, itt a hívők nem nagyon jól tudnak olvasni ma se, hát még akkor! ... Pedig azóta már többször próbálkoztak az iskolával. — Hát inkább elmondom nekik a prédikációban, ugy aztán nincs baj, a szót mind megérti. A kegyelmes ur milyen textust választott?

Haboztam, de aztán mégis elmondtam neki, hogy mit akarok irni.

Azt szerette, hogy úgy jönnek haza este a halászok és az angelust harangozzák, de mikor az elégedetlenség szavait idéztem, megdöbbsent.

— Ki az? Ki mondja azt?! — kérdezte s ráncokba futott a homloka, mintha korholni akarná azt a halászt aki így káromkodik.

— Hisz ez csak poézis, abbé! Nem érti? ...
Ezek csak szimbolumai egy ideának.

— Vagy ugy! . . . De mégis azért kár talán így . . .

— No, csak hallgassa végig!

Hallgatta is, nem szólt bele, de kissé bizalmatlanul tekintgetett rám.

A végén mondtam, hogy nem találok a megoldást s ez mennyire idegessé tesz, — pedig ugye nem rossz az ötlet?

Megsimogatta az állát s így szólt:

— Hát iszen majd csak kitalálja hozzá a többit is a kegyelmes ur, unalmában.

Sajnáltam, hogy szóltam neki róla. Már most védelmezni akartam az ideámat, magyaráztam, magyaráztam, ő meg helyeslőleg bólingatott.

— De szóljon kérem valamit. Nem szereti?

— Az igazat megvallva, nem nagyon jól tudom én ezt a mitológiát. Ne tessék zokon venni, hogy így megmondom. De azért nagyon szép.

Elkedvetlenített.

Két nap kellett, míg annyira összeszedtem magam, hogy vissza tudtam térni az ideámhoz. De már ekkor kételyeim voltak. Nem olyanak találtam, mint két nap előtt. Minek szimbolizálok? . . . Az elvont fogalmak allegorizálása csak ismét megkerülése az igazi életnek! Hisz itt vannak előttem az élő modellek, ezekkel kell dolgozni! . . .

És mielőtt még gondolatban eljutottam volna egy „egész“ megteremtéséig, már kétségbe vontam a képességeimet, előre foltételeztem a fiaskót, pedig ez

már magában is elég a fiaskóhoz. Az is lehet, hogy ezekkel a kételyekkel akartam palástolni azt, hogy megakadtam. De legalább ez történt volna öntudatlanul!

A papiros ott volt az asztalomon, ott a tinta s ott a toll. Le-leültem mellé mindennap. Nem tudtam írni.

Mi lesz, ha egyik nap csakugyan beállit hozám Mathurine?!

XXIII.

... Száztizszer kerültem meg a szobámat. Megolvastam. Valahányszor az asztalom mellett haladtam el, egy vonást huztam egy papirosra. Azután leültem és gondosan összeadtam. — Éppen száztiz!

Tizenegy napja csinálom ezt délutánonkint, tehát ezerháromszázhuszszor tettem meg ezt az utat. Egy fordulóra esik harminckét lépés... Szorozva ezt az ezerháromszázhuszszal, — negyvenkétezerkétszáznegyven lépést tettem tizenegy nap alatt...

Egy régi, velencei földgömb állott a csillagászholmik közt. Az jntott eszembe, hogy lássuk, mennyi idő alatt kerülném így meg a földet?

Vegyünk két lépést egy méterre... A méter a dél körnegyedének tizmilliomodrésze... A negyvenkétezerkétszáznegyvennel osztom a tizmilliót... Azután szorzom négygyel... De nem! Vegyünk

csak egy napot... Tizenhat méter egy fordulóra, ezt száztizszer...

És így tovább! Gondosan kiszámítottam azt is, hány ezer meg ezer emberélet, hány század kellene ahhoz, hogy megkerüljem a földet.

Igy utaztam. A földgömb körül. Eltévedtem egy-egy nagy sor számsívatagban s annak örültem, mert buzgón kerestem a kiutat és addig legalább nem gondoltam egyébre.

Aztán ebbe belekábulva, áttámolyogtam a halászomhoz.

Az egy csinos kis bronz-szobor ott a másik szobában, egy mezitlábás halászt ábrázol. Köréje penészedtek a humanitárius terveim.

Mikor először álltam meg előtte, ilyenformán okoskodtam:

Ezeken a szerencsétlen embereken is segíteni kellene! Módot kellene szerezni nekik, hogy könnyebben élhessenek. Milyen jó lesz boldog emberek közt élnem!... Majd tanulmányozom a helyzetet s találok módot, hogy segítsünk rajtuk. Ahoz a nyomorult kis összeghez, amit az életük kockáztatásával keresnek meg az északi tengeren, kevesebb veszedelemmel is hozzá lehetne őket segíteni. Amint hallom, a kapzsi, embertelen amatőröknek vannak kiszolgáltatva, tehát ebben az irányban kell indulni, ha javítani akarok a helyzetükön. Mondjuk, hogy el kell menniök Izlandba, de hát menjenek a saját hasznuk szolgálatában s élvezzék fáradságuk gyümölcseit sa-

ját maguk, vigyék ők vásárra a fogást. Nincs bárkájuk az utra? . . . Hiszen ha csak ezen mulik! . . . Esetleg a törvényhozás útján is védelmükre lehetne kelni, szabályozni kellene az indulás idejét, hogy várják be legalább a tavaszt s ne hajtsa őket a haszonlesés a téli köd veszedelmei közé . . . Majd meglátjuk! . . .

És mindez kegyetlen pontossággal eszembe jutott mindannyiszor, valahányszor a halászra pillantottam utóbb.

Az ablakból órákig lestem egy-egy vitorlát s végre a tengernek a látása is úgy émelyített már, mintha rajta lettem volna.

Conan abbét kértem meg, hogy bocsássa el Le-Mouëlt, adasson neki penziót, ajándékozza neki vissza a megvásárolt bárkát, — nem bírom a tengert, nem megyek rá többé!

A pap beszélt valamit, hogy talán a plebánia javára, talán az iskolára lehetne fordítani a bárka árát . . . Mondtam neki, hogy csináljon amit akar.

Egyetlen élő lényvel akartam volna barátságot kötni,

A kupola pereme alatt lakott egy remete pók, az majdnem úgy élt, mint én. Legyekre vadásztam neki. Bizalmatlanul fogadta.

Elnéztem hosszan, mint vergődik a hálójába vetett légy s ő csak akkor mászott ki rá, mikor az úgy belegabajodott a hálóba, hogy már mozdulni is alig tudva, csöndesen megadta magát sorsának.

Akkor aztán melléje kuporodott a pók.

Néztem, néztem, és a saját ideáimat láttam ott, amint a tehetetlenség pókja lakmározik belőlük és szívja őket halálra.

XXIV.

Egész nap lázasan azon iparkodtam, hogy elfoglaltam magam, hogy csináljak valamit addig, amíg majd íráshoz kezdek. Mert ma hozzáfogok!... Leírom hát legalább azt, amit eddig kigondoltam.

Jártam a kálváriát a szobáimban, egyik gondolat-zátonyról a másikra, az ablaktól a földgömbhöz, onnan a halászhoz, onnan a pókomhoz. Dagornet sürgettem, hogy korábban tálaltasson, mert majd reggeli után fogok irni. A reggelihez alig nyultam s utána lementem a parkba, hogy majd egy óráig járkálok, azután felfrissülve íróasztalhoz ülök.

A parkban, de sőt egész nap, magára arra, amit irni akartam, alig gondoltam, csupán az a gondolat gyötrött, hogy irni fogok és bizonyosan tudtam, hogy nem lesz belőle semmi.

A kertész meg akarta mutatni, hogy mit végeztek a parkban, mióta itt vagyok.

— Köszönöm — feleltem neki — ma nem érek rá, dolgom van.

Kis hiba, hogy azt is meg nem mondtam neki, hogy egy óra múlva irni fogok.

A park mélyében olyan izgatottá lettem, hogy egyszer csak futni kezdtem, sebesen, folyton sebesebben, lélekszakadva, — aztán lihegve dőltem egy fatörzshöz, átkaroltam és keservesen zokogtam. Az nagyon jól esett.

Azután leültem a fa alá és néztem, hogy sűrög, hogy él ott a fűrengetegben egy egész világ, hangyák, parányi bogarak s mekkora szerencsétlenség lehet az nekik, ha én egyet mozdulok . . . Figyelemmel kísértem egy-egy hangya utját, kitért, ha eléje tettem az ujjamat s keresett magának más ösvényt, de mégis ment.

Azután tovább bódorogtam a fák közt. Ugy képzeltem, hogy nagyon sok időt töltöttem ott a fa alatt és nemsokára ugy is este lesz. Majd este lámpagyújtás után próbálom meg, hogy mire megyek.

Az órám a zsebemben volt, de nem néztem meg hány óra.

Mit csináljak addig?

Meglátogatom Conan abbét.

Az abbé a tornácon ült, reverendájának az alja föl volt gyűrve a cingulusa köré s az öle teli volt forgácscsal. Főzőkanalakat faragott. Kértem, hogy folytassa csak. Marianne asszony, amint észrevett, behuzódott a konyhába.

— Mivel szolgálhatok a kegyelmes urnak? — kérdezte s lopva oldozta le a reverendáját.

— Köszönöm, nincs szükségem semmire, csak látogatóba jöttem.

— Én hozzám? A kegyelmes ur!?!... Istenem... Iszen csak tessék parancsolni, elmegyek én akármikor a kastélyba.

Kértem, hogy folytassa a munkáját. Nem akarta, — már hogy is merne ő én előttem faragni!

— Tudja mit? Mutassa meg hogyan kell, én is megpróbálom.

Addig erősködtem, míg megtette. Olyan puhán, könnyen vált le kése alatt a fa, mintha vaj lett volna.

— No, most én!

Ide adta a kést, mutatta, hogyan kell fogni, de bizony nem igen boldogultam vele.

— Keményebben méltóztassék fogni!

Gyöngék voltak az én ujjaim ahhoz a munkához s amint kissé erőlködtem, szilánkosan hasadt be a fa, nem tudtam vezetni a kést. Marianne a konyhajtóból leste, hogy mit csinálunk.

— Látja, tisztelendő ur, milyen ügyetlen vagyok.

— Oh Istenem, minek is volna ez a kegyelmes urnak.

— Majd még elvágja a kezét! — szólt ki hozzánk Marianne asszony. Kellemetlen volt a hangja.

Visszaadtam az abbénak a kést. Nem vagyok én ehhez se elég ember.

— Mi ujság a faluban?

— Nincs kérem semmi különös. Készülünk a bucsura, addig már nem mertem hozzá fogatni a

templom reperáláshoz, hogy ne legyünk rendetlenségben azon a napon, de már megalkudtam a quimperi kőmivesekkel. Quimperből jön négy ember, Concarneauból három, meg a mienk itt, az nyolc. Nyolcan kényelmesen elvégezhetik, mire beállnak a téli essők.

De hát mit érdekel ez engem? Minek jöttem ide? Ezalatt irhatnék otthon!

Olyan hirtelen keltem föl, hogy az abbé csak ámulva nézett rám, mit akarok?

— Megyek, dolgom van. Maradjon kérem.

Megérintettem a kezét s otthagytam.

Öt óra volt, mikor hazaértem. Az ebéd órájáig, hétig, babráltam jobbra-balra, sehol se találtam a helyemet.

Hét óra felé Dagoru Conan abbét jelentette.

Szinte megörültem neki. Az abbé ötlött-hatolt s végre kisütötte, hogy bocsánatot jött kérni.

— Miért?

— Talán megharagudott a kegyelmes ur.

— Én?

— Igenis, hogy olyan indulatosan el tetszett menni. Mindjárt gondoltam, de mit csináljak, nem mertem azonnal . . .

Biztosítottam, hogy szó sincs róla, semmi okot se adott rá, csak én kissé izgatott vagyok, nem érzem egészen jól magam.

— Nézze tisztelendő ur, ha nem ebédelt még, hát maradjon itt velem, ebédeljünk együtt.

— Igenis kérem, én már vacsoráltam, mi hat

órákor szoktunk, hanem azért nagyon szépen köszönöm, örömmel itt maradok.

Alig voltunk együtt tíz percig, már ráuntam. Csak akkor beszélt, ha kérdeztem s úgy evett, mint egy cápa, kiizadt belé. A szája teli volt még s már gyúrta a következő falatot.

Jaj! hogy szabadulok meg tőle ebéd után? . .

Amint fölkeltek az asztaltól, elment ő azonnal, a saját jószántából, roppant mód hálálkodva. Attól féltem, hogy kezet csókol.

XXVI.

A lámpa is ott égett az íróasztalomon.

Jobbkézt állott a tintatartó, balról az ingaóra, középen a fehér papiros.

Megálltam az asztal előtt s egy mélyet sóhajtva, nyugodtan, de egész nyugodtan elgondoltam, hogy most mi fog történni: — leülök, veszem a tollat, bemártom és nem fogok egy betűt se leírni, hanem majd hátradülök a széken s úgy ülök itt éjfélig, olvasva az óraketyegést.

Hát minek is ülnék íráshoz? . . .

Lesz, ahogy lesz, vigyen a sorsom, ahová neki tetszik.

Átmentem a hálósobámba és lefeküdtem.

XXVII.

Azon döböntem meg, hogy milyen nyugodt vagyok.

Vajjon helyt van az eszem? . . .

Felültem az ágyban és úgy ügyeltem saját magamat, hogy nos, hát mit fogok most csinálni?

Aludni akarok? . . . De hisz nem tudok aludni!

Fölkelek? . . . Minek?

És mégis fölkeltem, az íróasztalom elé ültem, vettem a tollat, bemártottam és nem irtam egy betűt se, hanem hátradültem a széken és úgy ültem egész éjjel, olvasgatva időnkint az óraketyegést.

Nem voltak hevesebb emócióim, feneketlen keserűségben zsibbadt szét testem s lelkem. Talán, ha arcul köpött volna valaki, arra se reagáltam volna.

Reggel, amint derengeni kezdett, eloltottam a lámpát s lefeküdtem.

Némileg még jól esett, hogy végre ezen is túl vagyok.

VÉGE A MÁSODIK KÖTETNEK.

